

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

IVANA HERGLOVÁ

Obor: Historie
Magisterský studijní program: Historické vědy
Ústav českých dějin

**BAVORSKÉ KANDIDATURY NA ČESKÝ TRŮN
V POZDNÍM STŘEDOVĚKU
A RANÉM NOVOVĚKU**

Vedoucí diplomové práce:

Prof. Doc. PhDr. LENKA BOBKOVÁ, CSc.

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci napsala samostatně
a výhradně s použitím citovaných pramenů.

V Praze dne 12. 12. 2006

Ivaná Herglová

Děkuji paní profesorce Lence Bobkové
za obdivuhodnou trpělivost při konzultacích v průběhu zrodu
mé práce.

Obsah

Str.:

Úvod	1
Rozbor použitých pramenů a literatury	1
Přehled bavorsko-českých vztahů ve vrcholném a pozdním středověku	15
I. Volba roku 1440	25
I./1. Obecné podmínky volby roku 1440	25
I./2. Albrecht III. Mnichovský	32
I./3. Jednání o volbě Albrechta III. Mnichovského za krále českého	42
I./4. Motivace Albrechta III. Mnichovského k odmítnutí české koruny	62
Obrazová příloha I.	
II. Volba roku 1526	74
II./1. Nástin bavorsko-českých vztahů v době mezi lety 1440 a 1526	74
II./2. Obecné předpoklady volebního jednání	77
II./3. Průběh volebních jednání	83
II./4. Důvody bavorského neúspěchu; finanční solventnost kandidátů	89
Závěr	94
Summary	97
Obrazová příloha II.	
Genealogická příloha	
Seznam použitých pramenů a literatury	

Úvod

Rozbor použitých pramenů a literatury

Geografické sousedství ve středu Evropy a sdílená příslušnost obou oblastí do svazku Svaté říše římské předurčily, že interakce mezi bavorským¹ a českým regionem budou časté a pestré. Pro účely této práce ponechám stranou styky obchodní, duchovní a kulturní a zaměřím se především na interakce politické v době pozdního středověku a začínajícího novověku. Nebudu se zde také zabývat bavorským regionem jako celkem (což by i se zmiňovaným časovým vymezením představovalo mamutí práci), ale - s výjimkou úvodního všeobecného pojednání o vztazích mezi českými a bavorskými panovnickými rody v době vrcholného a pozdního středověku - se omezím na zdejší državy bavorské větve rodu Wittelsbachů, s důrazem na mnichovskou linii této dynastie.²

¹ Pod názvem Bavorsko je v celé této práci myšleno „Altbayern“ tj. oblast dnešních správních celků Ober- a Niederbayern a Horní Falce. Zbývající dva velké historické regiony, které jsou dnes součástí spolkové země Bavorsko, tj. Švábsko a Franky, tu jsou důsledně označovány těmito jmény. Je-li pojmu Bavorsko použito jako názvu historického státního celku a nikoli regionu ve své celistvosti (tj. včetně říšských měst, biskupství a jiných církevních institucí podléhajících bezprostředně římskému králi), supluje toto jméno označení „bavorské vévodství“ (pojímáné i přes momentální rozdělení jako jeden celek). Pro tzv. *Teilerzogtümer* (tedy dílčí bavorská vévodství vzniklá dělením roku 1392/, resp. v případě „Štrubinské zemičky“ předchozím velkým dělením po smrti císaře Ludvíka Bavora uskutečněném 1349/1353) zde bez výjimky používám názvy Bavorsko-Mnichov, Bavorsko-Landshut, Bavorsko-Straubing a Bavorsko-Ingolstadt.

² K bavorským Wittelsbachům nejpodrobněji přehledové práce Spindlerovy a Riezlerovy (pro námi dané období především Theodor STRAUB, *Bayern im Zeichen der Teilungen und Teilerzogtümer (1347-1450)*. in: Andreas KRAUS (ed.), *Handbuch der bayerischen Geschichte, begründet von Max Spindler, Band 2: Das alte Bayern. Der Territorialstaat vom Ausgang des 12. Jahrhunderts bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts*, München 1988; Andreas KRAUS, *Sammlung der Kräfte und Aufschwung (1450-1508)*, tamtéž; Heinrich LUTZ – Walter ZIEGLER, *Das konfessionelle Zeitalter. Erster Teil: Die Herzöge Wilhelm IV. und Albrecht V.*, tamtéž; Sigmund von RIEZLER, *Geschichte Baierns - Band 3 (1347-1508) a Band 4 (1508-1597)*, reprint Aalen 1964, dále potom soubory životopisných statí, zaměřených ale jen na nejvýraznější osobnosti rodu – příkladem budiž Alois SCHMIDT – Katharina WEIGAND (ed.), *Die Herrscher Bayerns*, München 2001 – nebo aktuálně jistě nejlepší přehledová biografie (obsahující souhrn krátkých životopisných medailonků všech vládnoucích Wittelsbachů) z pera mnichovského profesora Hanse Ralla. Hans RALL – Marga RALL, *Die Wittelsbacher in Lebensbildern (Aktualisierte Taschenbuchausgabe)*, München 2005. Velmi zajímavé porovnání legitimacy tří královských dynastií vrcholného a pozdního středověku u Evemarie CLEMENS, *Luxemburg-Böhmen, Wittelsbach-Bayern, Habsburg-Österreich und ihre genealogischen Mythen im Vergleich*, Trier 2001.

Vlastním centrem předkládané práce budou kandidatury mnichovských vévodů Albrechta III. (1438–1460), Viléma IV. (1508–1550) a Ludvíka X. (1514–1545) na českou královskou hodnost, analýza motivů těchto kandidatur a rozbor důvodů jejich neúspěchů.

Než ale přistoupím k této části mé práce, chtěla bych krátce nastínit situaci pramenné a literární základny použité při zpracování textu. Bohužel musím hned zde na začátku zkonstatovat, že česko-bavorským vztahům ve středověku (a nejen v něm) byla až doposud v historickém bádání věnována jen malá pozornost.³

Dvě světlé výjimky posledních let tvoří výzkum zaměřený na hornofalckou oblast (a další česká zahraniční léna a majetky v jihoněmeckém regionu) v době vlády Karla IV.⁴ a v posledních letech narůstající zájem o obchodní styky obou regionů (zaměřující se primárně na jednotlivé komodity obchodované či distribuované v česko-bavorském pohraničí).⁵ Dodnes se kromě toho přinejmenším dílčí pozornosti těší také vliv husitských

³ Tento neutěšený stav by měl být v blízké budoucnosti alespoň zčásti napraven v souvislosti s připravovanou bavorskou zemskou výstavou věnovanou právě česko-bavorským vztahům (Bayerische Landesausstellung Bayern-Böhmen). Plánovaná je na červen až říjen roku 2007 a uskutečnit by se měla v městečku Zwiesel v Bavorském lese, které je jednou za stanic tzv. Glasstraße. Podrobněji k cílům a obsahu výstavy webová stránka: <http://www.hdbg.de/boehmen/>. Srov. ale např. také Karl BOSL, *Dějinné kontakty Bavorska a Čech ve středověku*. in: *Střední Evropa* 8/29, 1993.

⁴ Z četných prací profesorky Bobkové jmenujeme alespoň Lenka BOBKOVÁ, *Soupis českých držav v Horní Falcí a ve Francích za vlády Karla IV.* in: SAP 30, 1980; Lenka BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně (Acta Universitatis Purkynianae – Studia historica. Monographia I)*, Ústí nad Labem 1993. Dále potom: Hans Hubert HOFMANN, „*Böhmisch Lehen vom Reich. Karl IV. und die deutschen Lehen der Krone Böhmen.*“ in: *Bohemia Jahrbuch* 2, 1961, Hans Hubert HOFMANN, *Karl IV. und die politische Landbrücke von Prag nach Frankfurt am Main.* in: *Zwischen Frankfurt und Prag*, München 1963; k novějšímu období (obnovení držeb v 15. století) pak Jiří VESELÝ, *Obnova zahraničních lén České Koruny za Jiříka z Poděbrad.* in: PHS 8 nebo Rudolf Urbánek, *Hlavní úkoly české politiky zahraniční za správců doby Jiříkovy.* in: Rudolf URBÁNEK, *Dvě studie o době poděbradské*, Brno 1929. Ze starších prací jsou nejdůležitější Franz Xaver LOMMER, *Die böhmische Lehen in der Oberpfalz*, Amberg 1906/1907 a 1907/1908, k osudu českých hornofalckých zástav ve wittelsbašském držení po roce 1373 Karl August MUFFAT, *Über die Größe und Schicksale der Entschädigungen, welche dem Hause Wittelsbach für die Abtretung der Mark Brandenburg von dem Kaiser Karl IV. vorgeschrieben sind.* in: ABHM München 10, 1867.

⁵ Jedná se především o obchod s alpskou solí a českým sklem, přičemž ovšem otázka obchodu skla patří až novověkému období. Pro středověk je dále významná i česká těžba stříbra, z části financovaná jihoněmeckými podnikateli, a obchod s dalšími kovy.

válek na (především příhraniční) bavorské oblasti.⁶ V poslední době se tato oblast výzkumu zaměřuje s oblibou na tzv. druhý život osobností a událostí v paměti obyvatel dané oblasti, reflektovaný v celé řadě pravidelně pořádaných lidových slavností.⁷

Bezpochyby navýsost zajímavé a užitečné by kromě toho byly také případné obsáhlejší studie vztahů mezi českým královstvím a bavorskými (a potažmo i franskými či švábskými) říšskými městy (především Řeznem a Norimberkem)⁸ a biskupstvími,⁹

⁶ Máme-li se zde zaměřit především na bavorské Wittelsbachy, s důrazem na mnichovskou linii, nejsou pro nás příliš zajímavé přehledové (a zde i jen nutně výběrově uvedené) práce jako Friedrich von BEZOLD, *König Sigmund und die Reichskriege gegen die Hussiten*, München 1872 a 1877 (reprint Hildesheim 1976) nebo František ŠMAHEL, *Husitská revoluce I.-IV.*, Praha 1993, jež sice přináší krátké zmínky o začlenění Wittelsbachů do bojů, ale nijak podrobněji se jejich podílem nezaobírají. Více detailních informací nám poskytuje Jiří JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice – Chronik der böhmisch-bayerischen Grenze, Díl I. a II.*, Domažlice 2001. Krátký příspěvek k bavorskému podílu na protihusitských taženích přináší také Petr ČORNEJ, *Die bayerischen Herzöge und das hussitische Böhmen*. in: Bayerisch-böhmische Nachbarschaft, München 1992.

⁷ Pro účely této práce jsou nejzajímavější práce Milady Krausové a Jiřího Jánského. Jánský se zaměřuje na dějiny česko-bavorské příhraničí v období 15. a 16. století (v současnosti jsou vydané svazky zpracovávající léta 1400-1506), Milada Krausová souhrnně pojednává bavorské lidové slavnosti reflektující z velké části husitské vpády do bavorského regionu. Milada KRAUSOVÁ, *Husitské války v historickém povědomí obyvatel česko-bavorského pohraničí*, Domažlice 2000, Jiří JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice – Chronik der böhmisch-bayerischen Grenze I.-V.*, Domažlice 2001–2005. Z německé strany nejnověji patrně Franz GRUNDLER – Dominik DORFNER, *Hussen Hymnen Helden Mythen: auf den Spuren der Hussiten*, Amberg 2005 (obsahově podobné práci Krausové).

⁸ Norimberk tvoří v této souvislosti světlou výjimku, když je mu a jeho vztahu k českému království, popřípadě primárně Praze věnováno hned několik obsáhlejších studií. Velmi cenné jsou především dvě z nich věnované (přínejmenším zčásti) obchodním stykům Norimberka a Čech – Friedrich LÜTGE, *Der Handel Nürnbergs nach dem Osten im 15./16. Jahrhundert*. in: Beiträge zur Wirtschaftsgeschichte Nürnbergs, Band I, Nürnberg 1967; Hans SCHENK, *Nürnberg und Prag. Ein Beitrag zur Geschichte der Handelsbeziehungen im 14. und 15. Jahrhundert*, Wiesbaden 1969. Ke vztahům Norimberka a českých měst v husitské době (s odkazy na starší literaturu) kromě toho Miloslav POLÍVKA, *Nürnberg und die böhmische Städte in der Hussitenzeit*. in: MHB 2, 1992 (od téhož autora pochází ale i další příspěvky k česko-norimberským vztahům, v předeslané době, za všechny jmenujme např. Miloslav Polívka, *Role říšského města Norimberka pro získávání zpráv o husitských Čechách*. in: Lubomír SLEZÁK - Radomír VLČEK (ed.), *K poctě Jaroslava Marka. Sborník prací k 70. narozeninám prof. dr. Jaroslava Marka*, Praha 1996); novější dobou s ohledem na prameny nashromážděné v norimberských archivních fondech se zabýval Václav BŮŽEK, *Říšské město Norimberk a české země v předbělohorské době (Stav a perspektivy studia)*. in: FHB 11, 1997. Ke vzájemnému postavení měst Norimberk, Cheb a Praha Heribert STURM, *Eger, Nürnberg und Prag. Die Grundlagen ihrer Wechselbeziehungen im hohen und späten Mittelalter*. in: Bohemia Jahrbuch 6, 1965. Ke vztahu ostatních měst k Čechám krátce např. Karl BOSL, *Prag, Regensburg, Passau und Nürnberg: die historisch-mittelalterlichen Kontakte zwischen Bayern und Böhmen; Vortrag gehalten am 25.11.1991 im Adalbert-Stifter-Saal des Sudetendeutschen Hauses in München*. in: Jahrbuch für sudetendeutsche Museen und Archive, 1992.

⁹ K těm a jejich vztahům k českému království z německé strany v době raného středověku např.: Georg SCHWEIGER, *Regensburg und Böhmen. Festschrift zur Tausendjahrfeier des Regierungsantrittes Bischof Wolfgangs von Regensburg und der Errichtung des Bistums Prag*, Regensburg 1972. K franskému biskupství Bamberg a jeho vztahu k Čechám nejnověji krátce Gerd ZIMMERMANN, *Böhmen, Bamberg, Franken und das Reich im Mittelalter*. in: Historischer Verein Bamberg für die Pflege der Geschichte des Ehemaligen Fürstbistums, Bamberg 2003.

popřípadě i dalšími církevními institucemi dané oblasti, které ale v českém i bavorském dějepisném bádání dosud schází.

Co se týče samotných Wittelsbachů (a jejich vztahu k českému království), jsou zástupci tohoto panovnického rodu v české literatuře pochopitelně zmiňováni – především v souvislosti s jejich rivalitou s Lucemburky¹⁰ – opravdový zájem ale vzbuzují až oba „zimní“ králové, falckrabě Fridrich V. a kurfiřt Karel Albrecht, přičemž ale pouze Karel Albrecht pocházel z bavorské větve rodu, zatímco Fridrich Falcký, jak je patrné již z jeho přídomku, byl představitelem pro nás nyní méně zajímavé rýnské části rodu.¹¹ Ještě v menší míře jsou vztahy bavorských vévodů k Českému království reflektovány ze strany německé.¹²

Zaměříme-li se nyní již na vlastní téma mé práce, wittelsbašské kandidatury na český trůn v průběhu pozdního středověku,¹³ bude absence zájmu o danou problematiku – především v novější době – ještě patrnější. Po hříchu málo existuje zejména novější sekundární literatury, a to jak v Čechách, tak i v Německu. Ani jedné z kandidatur nebyla

¹⁰ Nejobsáhlejší aktuální přehled podává Lenka BOBKOVÁ - Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české IVb.*, Praha-Litomyšl 2003 - Bibliografie na s. 497-562.

¹¹ Jaroslav ČECHURA, *Zimní král aneb české dobrodružství Fridricha Falckého*, Praha 2004; Milan HLAVAČKA, *Karel Albrecht: příběh druhého zimního krále*, Praha 1997; z německé strany k tomuto nejpodrobněji Peter WOLF, *Der Winterkönig: Friedrich V.; der letzte Kurfürst aus der oberen Pfalz; Amberg, Heidelberg, Prag, Den Haag; Katalog zur bayerischen Landesausstellung 2003*, Augsburg 2003, Peter BILHÖFER, *Nicht gegen Ehre und Gewissen: Friedrich V., Kurfürst von der Pfalz – der Winterkönig von Böhmen (1596-1632)*, Heidelberg 2004; ke Karlu Albrechtovi např.: Peter Claus HARTMANN, *Karl Albrecht - Karl VII. Glücklicher Kurfürst - unglücklicher Kaiser*, Regensburg 1995.

¹² Vztahy k českým králům jsou nejčastěji reflektovány opět v pracích přehledových (viz poznámka 2), popř. monografiích k jednotlivým panovníkům. Více níže v úvodní kapitole o bavorsko-českých vztazích ve středověku a raném novověku.

¹³ Centrem této práce jsou dvě kandidatury nejvýraznější a tedy i nejznámější. O možnosti zvolení některého z bavorských (popřípadě i rýnských) Wittelsbachů se ale v Čechách uvažovalo nejen v letech 1440 a 1526. Již v roce 1440 stojí mezi předními kandidáty trůnu vedle Albrechta III. Mnichovského také jeho vzdálený příbuzný z Rýnské Falce, Ludvík IV. (1424-1449). Obdobně se wittelsbašská jména objevují i při volbách roku 1458 (Ludvík IX. Landshutský) a 1471 (Otto II. Mosbašský, někteří žádají opětovně i Ludvíka Landshutského) – zde je ale třeba zdůraznit, že šlo spíše jen o malou částí politického spektra zvažované varianty k hlavním pretendentům královského trůnu. Z nich zde (pro lepší přehlednost a snazší výklad) zahrnuji jen vévodu Ludvíka IX. Bavorsko-Landshutského, pohybovat se tedy budeme jen v linii bavorských Wittelsbachů.

doposud věnována žádná samostatná odborná studie,¹⁴ pokud pomíneme poměrně obsáhlou literaturu vážící se k volbě roku 1526, spjatou ovšem primárně s osobou Ferdinanda I. Habsburského.¹⁵

Nezájem historiků je více než pochopitelný v případě wittelsbašských „kandidatur“ let 1458 a 1471, kdy se jednalo spíše jen o momentální úvahy českých příznivců daných knížat anebo letmou myšlenku Wittelsbachů samotných, k jejíž realizaci nebyly ale podniknuty žádné závažné kroky. Více k zamyšlení je absence speciálních studií v obou zbývajících případech – dvoukandidatuře z roku 1526 a volbě Albrechta III. roku 1440, která je jedinečná již tím, že šlo o vůbec první skutečnou volbu panovníka v českých dějinách,¹⁶ neboť Albrecht Mnichovský nebyl manželem některé z potenciálních dědiček trůnu, *filiarum regni* Kroniky zbraslavské; jeho příbuzenský svazek s rodem lucemburských králů byl mnohem volnějším a s předchozím českým panovníkem, Albrechtem II. Habsburským, sdílel pouze shodné jméno. Zajímavé je také to, že na rozdíl od voleb pozdějších let Albrecht III. nekandidoval v pravém smyslu slova – sám vévoda tedy otevřeně nevyjádřil (pokud je

¹⁴ Události roku 1440 jsou shrnuty v dále citovaných historických přehledech, nejpodrobněji patrně Rudolfem Urbánkem. Kromě toho je jim věnován úvod pramenné edice k volbě Albrechta III. pořizené Freybergem (Max Prokop VON FREYBERG, *Aktenstücke über die Wahl Herzog Albrecht III. von Bayern zum Könige von Böhmen. Sammlung historischer Schriften und Urkunden, dritter Band.* Stuttgart - Tübingen 1830, dále FREYBERG) a spíše populárně laděný, kratičký článek Milady Krausové z roku 2003 (Milada KRAUSOVÁ, *Die böhmische Königskrone? - Nein, danke!* in: Oberpfälzer Heimatspiegel, Pressath 2003).

¹⁵ Nejnověji včetně přehledu dosavadní literatury Petr VOREL, *Nástup nové dynastie* in: Petr VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek VII.*, Praha, Litomyšl 2005; ze starších prací se tématem ponejvíce zabýval Antonín Rezek a Josef Kalousek, později např. František Kavka nebo Josef Janáček. Plné citace děl viz níže, poznámka 47.

¹⁶ Tolik např. Josef VÁLKA, *Konfederace z roku 1619 ve vývoji teritoriální a náboženské struktury České koruny.* in: Karel MALÝ – Jaroslav PÁNEK (ed.), *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619)*, Praha 2001 – s. 196. Rudolf Urbánek pojímá ve svých pracích (*České dějiny, Dvě studie* atd. - srov. níže) jako první skutečnou volbu rok 1458, kdy kromě příbuzenských vazeb poprvé v českých dějinách nebyl vyžadován ani původ z vladařského rodu. Podobně také Petr ČORNEJ, *Pohaslý lesk majestátu v pohusitských Čechách.* (viz pozn. 26) - s. 107.

nám známo) o korunu zájem, a to až do doby, kdy mu byla kandidatura nabídnuta českou stranou.¹⁷

K Albrechtově volbě se obšírněji vyjádřili z českých autorů Rudolf Urbánek¹⁸ a samozřejmě se jí zabýval také František Palacký.¹⁹ Z německy psaných prací jí potom – pomíneme-li úvod Freybergovy edice²⁰ – nejvíce prostoru věnovali Adolf Bachmann²¹ a Albrechtův životopisec, gymnasiální profesor z Metten, Rupert Mittermüller.²² Krátce se jí zabývají samozřejmě i dva nejobsáhlejší svody bavorských dějin – Riezlerův z druhé poloviny 19. století²³ a o sto let mladší Spindlerova „rukojeť bavorských dějin,“ Handbuch der Bayerischen Geschichte.²⁴ V obou přehledových pracích mohl být ale Albrechtově volbě (a potažmo i vládě) věnován jen omezený prostor, už jen proto, že se bavorské vévodství v daném okamžiku stále ještě sestávalo ze tří dílčích zemských celků (pomíneme-li nyní severobavorské državy rýnské větve a dolnobavorské državy linie holandské) a obě práce tak musely reflektovat jak vývoj v Mnichově, tak i v Landshutu a Ingolstadt.²⁵ Nejnovějším českým příspěvkem k

¹⁷ Takto musela být tato otázka interpretována přinejmenším v nedochovaném dopise Albrechta III. nevlastnímu strýci, kardinálu Johannu Grünwalderovi do Basileje. V odpovědi totiž čteme vyjádření upřímného Grünwalderova potěšení nad nabídkou, jež je obzvláště cenná právě tím, že nebyla vyvolána z Albrechtovy strany. Více k tomu níže; citovaný dopis je otištěn ve FREYBERG – s. 24-25.

¹⁸ Rudolf URBÁNEK, *České dějiny, dílu III. část I., Věk poděbradský I.*, Praha 1915 – Hlava II.: Kandidatura bavorská (str. 502 a násl.) Dále bude citováno jako URBÁNEK, *České dějiny III/I.*

¹⁹ František PALACKÝ, *Dějiny národu českého I-VI*, Praha 1968. Dále jako PALACKÝ III, IV a V. Jako PALACKÝ VI je potom myšlen svazek, v němž v tomto vydání byly samostatně publikovány poznámky.

²⁰ FREYBERG – s. 1-8.

²¹ Adolf BACHMANN, *Geschichte Böhmens, Band 2 (bis 1826)*, Gotha 1905.

²² Ruprecht MITTERMÜLLER, *Albrecht der Dritte, Herzog von München-Straubing (Jahresbericht über d. Studienanstalt in Metten f. 1866-67) I-II*, Landshut 1866-1867.

²³ Lépe dostupný je reprint této práce ze 60. let 20. století. Pro tuto práci byly využity díl třetí a díl čtvrtý. Sigmund von RIEZLER, *Geschichte Baierns - Band 3 (1347-1508) a Band 4 (1508-1597)*, Aalen 1964. Partie o Albrechtově české volbě je součástí třetího svazku – s. 329-335, jednání z roku 1526 zachycuje svazek čtvrtý – s. 209 a n. Dále bude citováno jako RIEZLER III a IV.

²⁴ Kraus, Andreas (ed.), *Handbuch der bayerischen Geschichte, begründet von Max Spindler, Band 2: Das alte Bayern. Der Territorialstaat vom Ausgang des 12. Jahrhunderts bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts*, München 1988. Dále citováno jako HANDBUCH 2.

²⁵ Z obdobného důvodu je omezen v obou přehledových pracích i rozsah příspěvků věnovaných Vilémovi IV. a Ludvíkovi X., pretendentsům českého trůnu z roku 1526. Přesto ale – především z důvodu nedostatku jiné

tématu Albrechtovy české volby je článek Petra Čorneje zaměřený na pozici královského majestátu v pohusitských Čechách.²⁶

Je třeba ovšem říci, že Albrecht III. Mnichovský nepatří mezi nejznámější wittelsbašské vládce, možná právě kvůli odmítnutí českého trůnu. Pokud vévodu něco skutečně proslavilo, pak to byl jeho mesalianční první sňatek s Anežkou Bernauerovou. O tragickém osudu této dcery lázeňského z říšského města Augšpurku se píše nejen méně i více seriózní historické studie,²⁷ divadelní hry²⁸ a romány – Anežka se kromě toho stala i ústřední hrdinkou jedné z oper Carla Orffa, epizody francouzského povídkového filmu „Les Amours celebres“ z roku 1964 a její památce je také každý čtvrtý rok věnována lidová slavnost pořádaná obyvateli města Straubingu.²⁹

Vzhledem k tomu, že Anežka byla popravena již roku 1435 a Albrechtovi byla česká královská hodnost nabídnuta až o pět let později, není již tato volba v pracích primárně věnovaných Anežčině osobě reflektována. Albrecht tak zůstává pro německou laickou i odbornou veřejnost především manželem Anežky

literatury – patří jak Spindlerův (resp. Krausův) HANDBUCH 2, tak RIEZLER k základním informačním zdrojům k období bavorského (a obzvláště mnichovského) pozdního středověku.

²⁶ Petr ČORNEJ, *Pohaslý lesk majestátu v pohusitských Čechách*. in: Lenka BOBKOVÁ – Mlada HOLÁ, *Lesk královského majestátu*, Praha 2005.

²⁷ Tradiční zpracování podává Sigmund von RIEZLER, *Agnes von Bernauer und die baierischen Herzöge*, München 1885. Nověji např. Peter GAUWEILER, *Agnes Bernauer* in: Peter GAUWEILER a Christoph STÖLZL (ed.), *Bayerische Profile*, München, Berlin 1995; Werner SCHÄFER, *Agnes Bernauer und ihre Zeit*, München 1987; o velké oblibě tématu svědčí i nedávná populárněji laděná edice pramenů a literárních textů vážících se k problematice vztahu Anežky a Albrechta – Alfons HUBER (ed.), *Agnes Bernauer im Spiegel der Quellen, Chronisten, Historiker und Literaten vom 15. bis zum 20. Jahrhundert. Ein Quellen- und Lesebuch*, Straubing 1999. Výše v této poznámce citovaná práce Wernera Schäfera je mimochodem (jakkoli toto platí jen pro první polovinu života Albrechta III. a jakkoli je tato práce určena především širší veřejnosti) jedinou novější německou prací věnovanou tomuto bavorskému vládci, jež se neomezuje na kompilaci z Riezlera a Mittermüllera, popřípadě Bachmanna.

²⁸ Kromě her napsaných ve 20. století pro účely straubinských slavností Anežky Bernauerové, se tomuto tématu věnoval především německý dramatik Friedrich Hebbel (1819-1865), jehož hra je dodnes zřejmě tou nejslavnější z bernauerovské kolekce. Hebbel se zaměřuje především na konflikt otce a syna, tchána a manžela Anežčina, který se rozpoutal po popravě Albrechtovy nestejnorodé ženy. Vyvrcholením celé hry je usmíření obou, přičemž se tak děje „pro Bavorsko“, konkrétně tedy Bavorsko-Mnichov.

²⁹ Jedná se o léta 2003, 2007, 2011 atd., menší slavnosti se pořádají příležitostně také na hradě Vohburgu, kde Albrecht Mnichovský a Anežka sídlili. Podrobnější český přehled přináší Milada KRAUSOVÁ, *Husitské války v historickém povědomí obyvatel česko-bavorského pohraničí* – s. 113 a následující.

Bernauerové, což odráží koneckonců i titul nejnovější, pohříchu pouze kompilační práce o tomto Wittelsbachovi.³⁰

Dílčí význam volby Albrechta III. českým králem v očích soudobého německého bádání snad nejlépe vyjadřuje záměna jejího data v *Geschichte Bayerns*, jinak velmi seriózní souhrnné práci o bavorských dějinách z pera Andrease Krause, vydavatele Spindlerova již zmíněného díla *Handbuch der bayerischen Geschichte*. Díky shodě jmen zaměnil autor vévodu Albrechta III. Mnichovského za římského krále Albrechta II. a volbu mylně datoval do roku 1438.³¹ Obdobně je v přehledu českých dějin medievisty a znalce české problematiky Jörga Hoensch zaměněn stupeň příbuzenství mezi českým králem Václavem IV. a vévodou Albrechtem – ze synovce se stává švagr. Tato chyba má svůj kořen v jiném německy psaném kompendiu české historie, konkrétně u Adolfa Bachmanna, z něž Hoensch zřejmě vycházel.³² Mylné údaje k Albrechtově české volbě se v literatuře ale zdaleka neomezují jen na těchto několik příkladů – a chybám se přitom nevyhnuli ani ti nejpovolanější z (především německých) odborníků.³³

³⁰ Georg A. GUT, *Albrecht III., Herzog in Bayern - Gemahl der Agnes Bernauer. Das Leben der Herzogs und das Geschehen in München und Bayern*, München 1993.

³¹ Tato chyba se opakuje i v nejnovějším, již třetím vydání knihy! Andreas KRAUS, *Geschichte Bayerns. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, München 2004 – s. 174.

³² Jörg K. Hoensch, *Geschichte Böhmens. Von der slavischen Landnahme bis ins 20. Jahrhundert*, München 1987; BACHMANN II – s. 385. Tímto ovšem omyly vážící se v literatuře k osobě Albrechta III. zdaleka nekončí, chybné údaje o příbuzenských vztazích mezi Albrechtem a jeho českou tetou či bavorskými strýci se objevují i na dalších místech. Také Tomek uvádí, že Albrecht byl bratrem královny Žofie (Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy VI.*, Praha 1885 – s. 82); v nové práci Jánského čteme, že Albrechtův strýc Johann Grünwalder byl jeho nevlastním bratrem (Jiří JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice, Díl II.* - s. 145).

³³ Nejvíce k pozastavení vyzývá krátký medailonek Albrechta III. obsažený v již výše citovaném díle renomovaného mnichovského profesora Hanse Ralla (Hans RALL – Marga RALL, *Die Wittelsbacher in Lebensbildern*, München 2005 – s. 99-102). Na jediné stránce (s. 101) zde nalezneme hned několik nesrovnalostí, do očí bijících je mezi nimi především vyslání Albrechta III. do bezpečí! strýcova pražského dvora roku 1425 v souvislosti s válkou o bavorsko-straubinské dědictví (ve skutečnosti Albrecht v Čechách pobýval jen do roku 1417! a otec Arnošt jej naopak vzhledem ke vzrůstajícímu se „husitskému kacírství“ ze země odvolává). Dále je u Ralla chybně uvedeno (a to i v chronologické tabulce na předešlé straně) datum sňatku Albrechta III. s jeho druhou ženou, Annou Brunšvicovou, který se uskutečnil 6. listopadu 1436, Rall jej ale na základě opožděně vydané (k tomu více níže) svatební smlouvy datuje až do ledna 1437 (obdobnou chybu nalezneme i s některých starších badatelů). Posledním (tentokrát ale možná spíše nešťastnou formulací

Poněkud pozitivnější je situace v případě Albrechtova stejnojmenného syna, jenž tu bude částečně pojednán v souvislosti s kandidaturou svých dvou synů v roce 1526. Jediné dvě životopisné monografie k tomuto vévodovi, vládnoucímu v letech 1465-1508 pod jménem Albrecht IV., pochází sice opět z devatenáctého století a bavorští historici je považují za nedostatečné,³⁴ ale v posledních letech se objevily hned tři obsáhlejší studie k nejvýznamnějšímu počínu Albrechta IV. a zároveň největšímu kameni sváru mezi jeho syny – zákonu o bavorské primogenituře z roku 1506.³⁵ Kromě toho je Albrechtovo jméno reflektováno v souvislosti s ničivou válkou o landshutské dědictví spadající do samého počátku 16. století, jež měla za následek i nepříliš růžovou finanční situaci bavorského vévodství v následujících letech.³⁶

Českou stranou letmo zvažované kandidatury vévody Ludvíka Landshutského (v letech 1458 a 1471) v předkládané práci nebudou hrát velkou roli, byly jen okamžitým a prakticky hned

zapříčiněným) chybným údajem je vzápětí po odmítnutí české koruny roku 1440 uváděná okamžitá podpora krále Jiřího z Poděbrad ze strany Albrechta III. Omylu se nevyhnul ani Theodor STRAUB, *Bayern im Zeichen der Teilungen und der Teilherzogtümer 1347-1450*. in: HANDBUCH 2 – str. 286. Straub zde uvádí chybné datum volby mnichovského vévody – konkrétně ji klade ke dni 23. května 1440, přičemž ale volba mohla ve skutečnosti proběhnout nejdříve 15. června, kdy po čtyřtýdenním jednání bylo vydáno rozhodnutí ve věci volitelů pretendenta trůnu (ke správné dataci URBÁNEK, *České dějiny III/1* – s. 523-526). Straubova datace vychází z údaje daného o století dříve RIEZLEREM III. – s. 330: „Am 23. Mai ward dann auf dem Landtage zu Prag Albrecht fast einstimmig zum Könige erwählt.“

³⁴ Silbernagel, Isidor, *Albrecht IV., der Weise, Herzog von Bayern, und seine Regierung*, München 1857, Gustav von HASSELHODT-STOCKHEIM, *Herzog Albrecht IV. und seine Zeit*, Leipzig 1865

³⁵ Stefan WEINFURTER, *Die Einheit Bayerns. Zur Primogeniturordnung des Herzogs Albrecht IV. von 1506*. in: Harald DICKERHOF, Heinz Hürten zum 60. Geburtstag, Frankfurt am Main – Bern – New York – Paris 1988; Reinhard STAUBER, *Staat und Dynastie. Herzog Albrecht IV. und die Einheit des „Hausess Bayern“ um 1500*. in: ZBLG 60, München 1997. Nověji včetně edice primogeniturního řádu: Barbara GEBERT, *Die bayerische Primogeniturordnung von 1506*, München 2002.

³⁶ Samostatnou studií, která by se obšírněji zabývala finanční situací mnichovské linie v 15. století, zatím nedisponujeme, přestože by bylo jistě zajímavé moci porovnat skutečný stav tehdejší mnichovské státní kasy a odhadů její vyčerpanosti – a tedy i často opakované domněnky nedostatku financí Albrechta III. pro případnou vojenskou obhajobu jeho české kandidatury. O to zajímavější jsou příležitostné drobné zmínky o hospodaření Bavorska-Mnichov v práci zaměřené primárně na analýzu příjmů „bohatých“ landshutských vévodů. Walter ZIEGLER, *Studien zum Haushalt Bayerns in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts (1450-1500)*, München 1981. Mnichovské linie (resp. opětovně sjednoceného vévodství) se naproti tomu týká jiná práce, jež se soustředí na počátek dalšího století, tedy období, kdy mnichovský dům převzal vládu nad celým bavorským vévodstvím (s výjimkou enkláv nově založené linie Bavorsko-Neuburg). Helmut RANKL, *Staatshaushalt, Stände und „gemeiner Nutzen“ in Bayern 1500-1516*, München 1976. Vedle toho k

ze stolu smeteným návrhem.³⁷ I Ludvíkův případ nás nicméně opět přivádí do situace, kdy historici a jejich laičtí kolegové zdaleka nejvíce energie vložili do popisu události, jež se zapsala z doby Ludvíkovy vlády nejvíce do lidového podvědomí (oživovaného stejně jako v případě Anežky Bernauerové pravidelnými slavnostmi) – landshutské svatby polské princezny Hedviky a Ludvíkova syna Jiřího roku 1475.³⁸

Co se týče synů Albrechta IV., Viléma IV. a Ludvíka X., stojí jejich kandidatura na český trůn v zahraniční literatuře povětšinou v pozadí snahy obou bratří získat proti Ferdinandovi Habsburskému (a jeho bratrovi Karlu V.) titul římského krále, resp. se stává prakticky jen jednou epizodou desetiletí trvajících protihabsburského tažení³⁹ bavorských bratří a jejich rádce Leonharda von Ecka.⁴⁰ Ani jednomu

bavorským financím v pozdním středověku také Helmut ENGELHARDT, *Landstände und Finanzwesen in Bayern im 15. und 16. Jahrhundert*, München 1967.

³⁷ Mezi četnými kandidáty jej jmenuje PALACKÝ IV – s. 294 a PALACKÝ V – s. 18.

³⁸ (Stručný!) přehled literatury k tomuto tématu: Andreas KRAUS, *Sammlung der Kräfte und Aufschwung (1450-1508)*. in: HANDBUCH 2 – s. 308. Dále se Ludvíkovým životním osudům věnoval August KLUCKHOHN, *Ludwig der Reiche, Herzog von Bayern. Zur Geschichte Deutschlands im 15. Jahrhundert*, Nördlingen 1865; RIEZLER III - s. 385 a n. Nověji pak Walter ZIEGLER, *Die Bedeutung des Beinamen „reich“ der Landshuter Herzöge Heinrich, Ludwig und Georg*. in: Pankraz FRIED – Walter ZIEGLER (ed.), *Festschrift für Andreas Kraus zum 60. Geburtstag*, München 1982.

³⁹ K tomu nejpodrobněji Alfred KOHLER, *Die innerdeutsche und die außerdeutsche Opposition gegen das politische System Karls V.* in: Heinrich LUTZ, *Das römisch-deutsche Reich im politischen System Karls V.*, München – Wien 1980 a Týž, *Antihabsburgische Politik in der Epoche Karls V.*, Göttingen 1982.

⁴⁰ Edelgard METZGER, *Leonhard von Eck: (1480-1550); Wegbereiter und Begründer des frühabsolutistischen Bayern*, München 1980. Ačkoli je Leonhard von Eck pravděpodobně nejznámějším bavorským politikem pozdního středověku a nastupujícího raného novověku, budou se v této práci objevovat i jména dalších rádců působících při jednotlivých bavorských dvorech. Vědomosti o nich čerpáme především z řady publikací zabývajících se středověkými kanceláři a radou jednotlivých bavorských vévodů – pro mnichovskou linii a námi pojednávané období to jsou především: Klaus von ANDRIAN-WERBURG, *Urkundenwesen, Kanzlei, Rat und Regierungssystem der Herzöge Johann II., Ernst und Wilhelm III. von Bayern-München 1392-1438*, Kallmünz 1971; Gerda Maria LUCHA, *Kanzlei Schriftgut, Kanzlei, Rat und Regierungssystem unter Herzog Albrecht III. von Bayern-München, 1438-1460*, Frankfurt am Main 1993. Ucelený přehled pro 15. století a počátek století následujícího přináší vedle toho Liebrich. Heinz LIEBRICH, *Landherren und Landleute. Zur politischen Führungsschicht Baierns im Spätmittelalter*. München 1964; Týž, *Die gelehrten Räte. Staat und Juristen in Baiern in der Frühzeit der Rezeption*. In: ZBGL 27, 1964 a Týž, *Klerus und Laienwelt in der Kanzlei der bayerischen Herzöge des 15. Jahrhunderts*. In: ZBLG 29, 1966. Blízkost českého královského dvora a landshutské linie Wittelsbachů v 60. letech 15. století dokumentuje existence společného rádce Jiřího z Poděbrad a tehdejšího dolnobavorského vévody, Ludvíka IX. Bohatého. Nově mu byla věnována disertační práce Rainer HANSEN, *Martin Mair: Ein gelehrter Rat in fürstlichem und städtischem Dienst in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts*, Kiel 1993. K Ludvíkově kanceláři a radě ale také další práce z Rallovy školy (do které lze zařadit také Adrian-Werburga a Luchu): Beatrix ETTTEL-SCHÖNEWALD, *Kanzlei, Rat und Regierung Herzog Ludwigs des Reichen von Bayern-Landshut (1450-1479), Teilband 1.*, München 1996; *Teilband 2*, München 1999. 16. století [s důrazem na jeho druhou

z bratří pak dosud nebyla věnována žádná monografie ani obsáhlejší časopisecký příspěvek,⁴¹ pomineme-li kunsthistorické studie, v nichž se objevuje především Ludvíkovo jméno.⁴² Oba vévodové jsou kromě již zmiňované kandidatury na římský trůn nejčastěji vzpomínání v souvislosti s primogeniturním řádem, který měl největší dopad právě na jejich generaci.⁴³ Zmiňování jsou kromě toho také v pracích zabývajících se německou reformací⁴⁴ nebo novou vedlejší větví wittelsbašského rodu, vévodů z Neuburgu nad Dunajem.⁴⁵

Volba českého krále roku 1526 není v literatuře opomíjená tak jako předchozí české kandidatury zástupců rodu Wittelsbachů.⁴⁶ Historické bádání se sice soustředí především kolem osoby Ferdinanda I. Habsburského, jeho hlavní protikandidáti jsou

polovinu, tj. období vlády Albrechta V. (1550-1579) a Viléma V. (1579-1598)] zpracoval Maximilian LANZINNER, *Fürst, Räte und Landstände. Die Entstehung der Zentralbehörden in Bayern 1511-1598*, Göttingen 1980.

⁴¹ Světlou výjimkou je Vilémova několikastránková biografie v *Allgemeine Deutsche Biographie* (Sigmund von RIEZLER, *Wilhelm IV.* in: ADB 42 – s. 705-717), Ludvíkovi je ale i zde věnován jen malý prostor (Karl Theodor von HEIGEL, *Ludwig X.* in: ADB 19 – s. 513-516). Ještě méně se pak v literatuře dozvídáme o Ludvíkově nejbližším rádci, Hansi (Johannesovi) Weissenfelderovi, který shodou okolností (?) vedl i bavorská jednání o české volbě.

⁴² Ludvík X. byl posledním bavorským panovníkem, který si zvolil za svou rezidenci dolnobavorský Landshut. Na rozdíl od svých předchůdců ale již nadále nesídlil na hradě Trausnitzu vysoko nad městem, ale v pohodlném, italské vzory kopírujícím městském renesančním paláci (stavěn od poloviny 30. let). K této stavbě, prvnímu německému renesančnímu paláci, a jejímu vévodskému zakladateli např.: Iris LAUTERBACH (ed.), *Die Landshuter Stadtresidenz: Architektur und Ausstattung*, München 1998 nebo Werner EBERMEIER, *Herzog Ludwigs Stadtresidenz: Der erste Renaissance-Palast nördlich der Alpen*, in: Georg SPITZLBERGER, *Weitberühmt und vornehm... : Landshut 1204-2004; Beiträge zu 800 Jahren Stadtgeschichte*, Landshut 2004. K Vilémovi jakožto mecenáši umění Volkmar GREISELMAYER, *Die Historienbilder Herzog Wilhelms von Bayern und seiner Gemahlin Jacobäa. Versuch einer Interpretation*, Erlangen-Nürnberg 1992.

⁴³ Viz výše, poznámka 35. K reakci matky obou mladých vévodů na nový pořádek, jež posléze vedla ke spoluvládě obou: Karina GRAF, *Kunigunde, Erzherzogin von Österreich und Herzogin von Bayern-München (1465-1520)*, Mannheim 2000.

⁴⁴ Příkladem budiž Manfred WEITLAUFF, *Die bayerischen Herzöge Wilhelm IV. und Ludwig X. und ihre Stellung zur Reformation Martin Luthers.* in: *Beiträge zur altbayerischen Kirchengeschichte* 45, München 2000; Joachim LAUCHS, *Bayern und die deutschen Protestanten 1534-1546. Deutsche Fürstenpolitik zwischen Konfession und Libertät*, Neustadt an der Aisch 1978.

⁴⁵ Nejnověji k počátkům neuburského vévodství v Susanne BÄUMLER (ed.), *Von Kaisers Gnaden: 500 Jahre Pfalz-Neuburg; Katalog zur bayerischen Landesausstellung 2005*, Augsburg 2005 a Barbara ZEITELHACK, *Pfalzgraf Ottheinrich: Politik, Kunst und Wissenschaft im 16. Jahrhundert*, Regensburg 2002.

⁴⁶ Vedle Albrechta III. se o český trůn měli zajímat/resp. na něj měli být navrhováni i další příslušníci rodu Wittelsbachů. Ani jedna z těchto kandidatur ale neměla vzbudit vyšší pozornost. Srov. pozn. 13 a níže v textu.

ale zákonitě reflektováni ve všech pracích zabývajících se tehdejší podzimní volbou.⁴⁷

Poněkud macešský přístup ke zpracování našeho tématu v sekundární literatuře vyvažuje velmi dobrá dostupnost literatury primární jak v případě volby roku 1440, tak i té z roku 1526. K roku 1440 existuje starší, nicméně vše podstatné zahrnující edice korespondence Albrechta III., jeho českého hofmistra Jana ze Sedlce, královny Alžběty Lucemburské a představitelů českého království⁴⁸. Jde především o vůdce tzv. rakouské strany Oldřicha II. z Rožmberka a pana Zdeňka Kolvína z Ronšperka, jehož rod sídlící v bavorsko-českém pohraničí byl v pozdějších letech za podporu bavorských vévodů odměňován pravidelnými „stipendii.“⁴⁹ Listy v edici shromážděné pocházejí převážně z mnichovského státního archivu, teprve dodatek obsahuje materiál z českých zdrojů, na nějž Freyberga upozornil Palacký.⁵⁰ Freybergova publikace je doplněná výše zmíněným úvodem shrnujícím události roku 1439 a 1440 vedoucí k Albrechtově volbě a jeho pozdějšímu odmítnutí nabízené české koruny.

Další listinný materiál vážící se k roku 1440 a volbě Albrechta III. Mnichovského je publikován v edicích českých -

⁴⁷ Nejpodrobněji patrně Antonín REZEK, *Zvolení a korunování Ferdinanda I.*, Praha 1877; František KAVKA, *K otázce vzniku mnohonárodnostní habsburské monarchie r. 1526*, ČSČH 2, 1954; Josef JANÁČEK: *Volba nového krále*. in: Josef JANÁČEK, *Doba předbělohorská 1526-1547*, Kniha I., Díl I., Praha 1968 (s odkazy na další literaturu); nejnověji (s odkazy na nejnovější příspěvky k tématu) Petr VOREL, *Nástup nové dynastie* in: Petr VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek VII.*, Praha, Litomyšl 2005.

Primárně bavorské kandidatuře, resp. pozdější snaze bavorských vévodů zabránit Ferdinandově korunovaci se věnuje v rámci české historiografie jediné zamyšlení: Antonín REZEK, *Bayerns Action gegen Ferdinand I. vor seiner Krönung zum Könige von Böhmen*. in: *Zprávy o zasedání české společnosti nauk*, Praha 1876; stejná problematika se potom týká i úvod edice bavorské korespondence s Janem Zápolským – srov. níže.

⁴⁸ Max Prokop von FREYBERG (ed.), *Aktenstücke über die Wahl Herzog Albrecht III. von Bayern zum Könige von Böhmen. Sammlung historischer Schriften und Urkunden, dritter Band*, Stuttgart - Tübingen 1830

⁴⁹ K tomuto srov. Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526). Díl 2: Šlechta - s.*, Praha 1994 a Jiří JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice, Díl V.* - s. 60 n.

korespondence Oldřicha z Rožmberka s královnou Alžbětou a představiteli mnichovského vévodství tvoří součást druhého dílu sbírky shromážděné Blaženou Rynešovou,⁵¹ některé z těchto listů se objevují také v Archivu českém.⁵² Listinná dokumentace samotného volebního sněmu je pak shromážděna opět v Archivu českém.⁵³

Zatímco v Čechách je tento listinný materiál prakticky jediným zdrojem informací o Albrechtově volbě,⁵⁴ v případě bavorském se můžeme opřít i o několik kronik, které pochází z 15. století; žádná z nich ale nebyla napsána přímými současníky Albrechtovými a ani jedna z nich Albrechtovu českou volbu bohužel nepojednává jinak než kratičkou zmínkou.⁵⁵ České bádání o tomto období se tradičně opírá o dvě významnější kronikářská díla – Staré letopisy české⁵⁶ a Historii českou Eneáše Silvia Piccolominiho, která mj. chválí nevídanou Albrechtovu rozvážnost, s níž se byl schopný koruny české vzdát.⁵⁷ Z pera pozdějšího papeže Pia II. pochází také sbírka portrétů jeho

⁵⁰ Poděkování Palackému srov. ve FREYBERG – s. 52.

⁵¹ Blažena RYNEŠOVÁ (ed.), *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka, Svazek II. (1438-1444)*, Praha 1932.

⁵² František PALACKÝ (ed.), *Archiv český čili Staré písemné památky české a morawské z archívův domácích i cizích. Díl III.*, Praha 1844. Dále AČ III.

⁵³ František PALACKÝ, *Archiv český čili Staré písemné památky české a morawské z archívův domácích i cizích. Díl I.*, Praha 1840. Dále AČ I.

⁵⁴ Řadu událostí roku 1440 bylo možno zrekonstruovat jen na základě latinského dopisu Oldřicha z Rožmberka do Basileje – obsažen jak ve Freybergově edici (FREYBERG – s. 52-65, tak i v Listináři Blaženy Rynešové (s. 77-86); kronikářská díla viz níže.

⁵⁵ Zmínky o české volbě obsahují téměř všechny významné soudobé bavorské kroniky s výjimkou Ondřeje Řezenského, který ji již nestihl zahrnout, a Fuetrera (srov. níže). Edice kronik 15. století: Friedrich ROTH (ed.), *Des Ritters Hans Ebran von Wildenberg. Chronik der Fürsten aus Bayern*, München 1905 (dále EBRAN), Georg LEIDINGER (ed.), *Veit Arnpeck, Sämtliche Chroniken*, München 1915 (dále SÄMTLICHE CHRONIKEN), Reinhold SPILLER, *Ulrich Fuetrer, Chronik von Bayern*, München 1909 (FUETRER); o volbě mluví i nejvýznamnější humanistický bavorský historik Aventin: Sigmund von RIEZLER – Mathias LEXER (ed.), *Johannes Turmair's genannt Aventinus sämtliche Werke*, München 1881-1908/reprint Neustadt an der Aisch 1996 (AVENTIN). Nadále budou tyto kronikářské práce (není-li jejich autor původcem více děl) citovány pod „příjmeními“ jednotlivých analistů.

⁵⁶ Pro zpracování tohoto textu jsem použila František ŠIMEK - Miloslav KAŇÁK (ed.), *Staré letopisy české z rukopisu Křižovnického*, Praha 1959.

⁵⁷ Dana MARTÍNKOVÁ – Alena HADRAVOVÁ – Jiří MATL (ed.), *Enea Silvio, Historia bohemica – Historie česká*, Praha 1998

slavných současníků, *De viris illustribus*, v níž je Albrechtovi věnována jedna z kapitol.⁵⁸

Přesuneme-li se nyní o století dále k volbě roku 1526, můžeme zkonstatovat, že ani bádání o ní netrpí nedostatkem publikovaných pramenů. Veškerá důležitá akta ke kandidatuře bavorských vévodů Viléma IV. a Ludvíka X. jsou shromážděna v prvním svazku edice *Sněmy české*. Bavorské kandidatuře, stejně jako pozdějším snahám bavorských vévodů zabránit korunovaci Ferdinanda I. je zde věnován samostatný oddíl, publikované listy pochází povětšinou opět z mnichovského státního archivu.⁵⁹

Události kolem volby roku 1526 jsou dále zmiňovány v osobní korespondenci publikované na jiných místech - a to jak české šlechty,⁶⁰ tak i nejvýznamnějšího rivala bavorských bratří, Ferdinanda Habsburského.⁶¹ Následné snahy bavorských vévodů Viléma IV. a Ludvíka X. zabránit Ferdinandově české korunovaci, potažmo zisku koruny uherské, kromě toho reflektuje sbírka dopisů v jedné z bavorských edic z cyklu *Quellen und Erörterungen zur deutschen und bayerischen Geschichte*.⁶²

⁵⁸ Adrianus van HECK (ed.), *Enee Silvii Piccolominei postea Pii pp II De viris illustribus*, Vatikán 1991

⁵⁹ František DVORSKÝ (ed.), *Sněmy české od léta 1526 po naši dobu, Díl I. (1526-1545)*, Praha 1887. Dále jako *Sněmy české I*.

⁶⁰ Jde především o korespondenci pana Zdeňka Lva z Rožmitálu, Josef KALOUSEK (ed.) AČ VII., Praha 1887 a Týž, AČ IX., Praha 1889.

⁶¹ Korespondence Ferdinanda Habsburského Wilhelm BAUER (ed.), *Korrespondenz Ferdinands I., Band I.*, Wien 1912.

⁶² Karl August MUFFAT (ed.), *Korrespondenzen und Aktenstücke zur Geschichte der politischen Verhältnisse der Herzoge Wilhelm und Ludwig von Bayern zu König Johan von Ungarn (Quellen und Erörterungen zur bayerischen und deutschen Geschichte 4)*, München 1857 (reprint Aalen 1969).

Přehled bavorsko-českých vztahů ve vrcholném a pozdním středověku

Vztahy mezi bavorským vévodstvím, resp. vévodstvími na straně jedné, a českým královstvím či soustátím Koruny české na straně druhé, byly na dynastické úrovni nutně poznamenány proměnlivostí v předpokladech jim vládnoucích rodů. Určitá nerovnost měla svůj základ již v odlišném pojetí sounáležitosti obou státností se Svatou říší římskou. Zatímco v bavorském případě se jednalo o tradiční lenní vztah obou celků, české království bylo k Říši vázáno svazkem poněkud volnějším.⁶³

Jako nerovná mohla být v různých dějinných etapách pojímána i pozice představitelů obou zemí. Zatímco český král byl jediným nositelem královské hodnosti v řadách říšských knížat a od konce 13. století také předním členem kurfiřtského kolegia, bavorská linie Wittelsbachů po krátkém úspěchu při volbě Rudolfa Habsburského 1273 o svou samostatnou kurii přišla⁶⁴ a volitelský hlas, o který se dělila s linií rýnskou, ztratila

⁶² Karl August MUFFAT (ed.), *Korrespondenzen und Aktenstücke zur Geschichte der politischen Verhältnisse der Herzoge Wilhelm und Ludwig von Bayern zu König Johan von Ungarn (Quellen und Erörterungen zur bayerischen und deutschen Geschichte 4)*, München 1857(reprint Aalen 1969).

⁶³ Pro starší období k tomuto studiu Zdeněk FIALA, *Vztah českého státu k německé říši do počátku 13. století*, SH 6, 1959; dále Václav Vladivot Tomek, O právním poměru Čech k někdejší říši německé. in: *Časopis Českého musea* 31, 1857; nověji srov. pro 13. století srov. Josef ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských, 1198-1253. Proměna státu a společnosti*, Praha 2002 - s. 596 a n. a v následující poznámce citovaný článek Ivana Hlaváčka.

⁶⁴ K historii bavorského kurfiřtství se patrně nejpodrobněji vyjádřil Karl August MUFFAT, *Geschichte der bayerischen und pfälzischen Kur seit der Mitte des 13. Jahrhunderts* in: ABHM 10, 1865. "Bavorsko-českým sporem" o kurii se zabíral dále kupř. Karl ZEUMER, *Die böhmische und die bayerische Kur im 13. Jahrhundert*. in: HZ 94, 1905; nově k wittelsbašské kurii ve 13. století Helmut FLACHENECKER, *Die Wittelsbacher und ihre Kurstimme(n) im 13. Jahrhundert*. in: Armin WOLF (ed.), *Königliche Tochterstämme, Königswähler und Kurfürsten*, Frankfurt am Main 2002. K české kurii (literaturu cituji především s ohledem na počáteční fázi držení kurfiřtského hlasu) naposledy Alexander BEGERT, *Böhmen, die böhmische Kur und das Reich vom Hochmittelalter bis zum Ende des Alten Reiches*, Mainz 2002; z českých prací Zdeněk FIALA, *Počátky české účasti v kurfiřtském sboru*, SH 8, 1961; Ivan Hlaváček, *Die böhmische Kurwürde in der Přemyslidenzeit*. in: Armin WOLF (ed.), *Königliche Tochterstämme, Königswähler und Kurfürsten*.

vlastně již uzavřením pavijské smlouvy roku 1329,⁶⁵ neboť ke zde slibovanému střídání volitelského oprávnění mezi oběma hlavními větvemi rodu nikdy nedošlo. Právním podkladem pro vyloučení bavorské větve Wittelsbachů z kolegia kurfiřtů se stala Zlatá bula Karla IV. z roku 1356.⁶⁶

Rozdílné politické předpoklady obou zemí vycházely kromě toho i z odlišného pojetí dědického principu v panovnických rodech těchto dvou státních celků. Vládu v Čechách měl podle platného práva od konce 12. století dědit nejstarší přeživší syn, Bavorsko princip primogenitury ale neznalo až do roku 1506 a i po vydání primogeniturního řádu Albrechta IV. tíhli jeho synové k obnovení dosavadní praxe, tj. dělení rodových území. Nebýt sporů se stavovskou reprezentací země a skutečnosti, že se mladší z tehdejších bavorských spoluvládců, Ludvík X., nikdy neoženil a neměl tak právoplatného dědice (a nejmladší ze synů Albrechta IV., Arnošt, byl předurčen stavu duchovnímu), mohla tak praxe tříštění majetků pokračovat i nadále.

Jistá nerovnost ve vztahu vládnoucích rodů obou státních celků, v českém případě reprezentovaném jak Přemyslovci, tak později i Lucemburky, a potažmo i obou státností měla střídavou tendenci. Je-li pro nás zajímavé až období po oblenění Wittelsbachů bavorským vévodstvím, tedy léta po roce 1180, můžeme velice dobře sledovat poměrně rychlý mocenský

⁶⁵ Nejnověji je její text otištěn v Hans RALL (ed.), *Wittelsbacher Hausverträge des späten Mittelalters. Die Haus- und staatsrechtlichen Urkunden der Wittelsbacher von 1310, 1329, 1392/93, 1410 und 1472*, München 1987.

⁶⁶ O půl století později jeden z bavorských vládců, Štěpán III. Ingolstadtský, přesto u frankfurtského volebního shromáždění konaného po smrti Ruprechta Falckého roku 1410 a opětovně o rok později po úmrtí Jošta Moravského obnovení bavorského nároku s cílem společného vykonávání kurfiřtské povinnosti nárokuje. Tato snaha nicméně končí neúspěchem. Podrobněji k tomu MUFFAT, *Geschichte der bayerischen und pfälzischen Kur* - 281 n.

vzestup někdejšího bavorského hraběcího rodu.⁶⁷ Zatímco sňatek ovdovělé Přemyslovny Ludmily s Ludvíkem I. Kelheimským (vláda 1183-1231) je dodnes bavorskými historiky považován za velký úspěch nastupující dynastie,⁶⁸ 13.⁶⁹ a především první polovina 14. století zažily již prudký nástup nového bavorského vévodského rodu. K milníkům jeho rozvoje patří bezpochyby získání Rýnské Falce 1214,⁷⁰ švábského dědictví Štaufů v 60. letech 13.

⁶⁷ K oblenění došlo po sesazení dosavadního bavorského vévody Jindřicha Lva Fridrichem Barbarossou. O původu Wittelsbachů víme s jistotou tolik, že vzešli z hraběcího rodu Scheyern. Členové větve píšící se od roku 1116 po hradu Wittelsbach byli nejmocnější ze tří scheyernských linií (druhé dvě se psaly z Dachau a z Valley; přičemž první vymřela roku 1182 a druhá 1238). Podrobněji k tomuto (a k hlubší analýze kořenů rodu) viz přehled (zahrnující i dostupnou literaturu) v Max SPINDLER - Andreas KRAUS, *Die Auseinandersetzungen mit Landesadel, Episkopat und Königtum unter den drei ersten wittelsbachischen Herzögen*. in: HANDBUCH 2 – s. 11-12 (v této poznámce dále jen jako HANDBUCH 2). Bavorským vévodstvím obleněný Otto I. (asi 1117-1183, vládl tedy jen krátce, 1180-1183) byl jedním z výrazných podporovatelů staufské politiky; jeho rod byl již tradičním držitelem úřadu rýnského falckraběte. Po jeho brzké smrti přichází bavorská státní krize, jež patřila k těm nejtěžším v historii země (tolik HANDBUCH 2 – s. 14) a jejíž důsledky (značné mocenské oslabení) musel nést Ottův nezletilý (v době otčova úmrtí desetiletý) syn Ludvík I., po místě své vraždy (ale i narození) nazývaný Ludvíkem Kelheimským. Z větších tehdejších ztrát je třeba jmenovat odštěpení majetků markraběte Otakara Štýrského a vznik samostatného štýrského vévodství (takto zachycené od roku 1186) nebo odejmutí vévodství Meranien členovi vedlejší scheyernské linie, hraběti Ottovi III. z Dachau, Fridrichem Barbarossou, a to ve prospěch hrabat z Andechs, nadále se píšících jako hrabata Andechs-Meranien. Tento akt měl být pro Andechsské odškodněním za upřednostnění Wittelsbachů při volbě nového bavorského vévody. Více k tomuto, s tradičním odkazem na další literaturu (a prameny), HANDBUCH 2 – s. 14-15. Problematickými se ukázaly v první řadě snahy bavorských dynastií a plných osmi (zdaleka nejvíce na území říšských světských knížat) nositelů biskupského úřadu přináležejících Bavorsku (tehdy k vévodství, resp. jeho územní enklávě stále ještě náleželo arcibiskupství salcburské a biskupství Brixen) o získání statutu říšského knížete a oddělení svých teritorií od bavorského kmenového území. Zmínit je třeba ale i snahy samotných Štaufů o omezení vlivu vévodství (prostřednictvím svých majetků v Nordgau, opěrných bodů v bavorském příhraničí v podobě říšských měst Cheb a Norimberk a dále zisku hornošvábských území po roce 1179). HANDBUCH 2 – s. 16-18. Pozitivním vývojem v následujícím století nebylo jen oslabení staufské dynastie (započaté smrtí Jindřicha VI. roku 1197) a následně dědictví některých jejích majetků rodem Wittelsbachů (viz dále), ale také vymírání rodů bavorských dynastií, umožňující novému vévodskému rodu vytvoření téměř kompaktní rodové državy. K vymírání velkých bavorských rodů v průběhu 13. století: HANDBUCH 2 – s. 18 a 42-48, RIEZLER II - s. 14 n., Friedrich PRINZ, *Die bayerischen Dynastengeschlechter des Hochmittelalters*. in: Hubert GLASER (ed.), *Wittelsbach und Bayern (Katalog zur Ausstellung) I/I*, München 1980.

⁶⁸ Např. HANDBUCH 2 – s. 35, WITTELSBACHER IN LEBENSBIldERN – s. 26, ke sňatku také Bernard HUESMANN, *Die Familienpolitik der bayerischen Herzöge von Otto I. bis auf Ludwig dem Bayern*, München 1940 – s. 5 n. Ludmila (dcera českého knížete Fridricha + 1189, neteř Přemysla Otakara I.) byla vdovou po hraběti Albertovi III. z Bogenu, někdejšímu Ludvíkovu nepříteli. Sňatek se uskutečnil na konci října 1204 v Kelheimu, přičemž nevěsta do manželství přivedla i dva nezletilé syny z prvního svazku, kterým Ludvík I. později dopomohl k právoplatnému dosazení na bogenskou majetky. Romantickou pověst o svatebním slibu budoucích manželů podle Veita Arnepeka uvádí naposledy Rall (WITTELSBACHER... - s. 26), citována je např. i u RIEZLERA II – s. 17. Kladně je na svazku obou hodnocen především fakt sblížení bavorského vládce s českým Přemyslem Otakarem I., a to především v souvislosti s rozpínavou politikou sousedících Babenberků. Ludmila zemřela roku 1240, dodnes se připomíná také jako zakladatelka kláštera Seligenthal u Landshutu, kde je i pohřbena. Z české literatury srov. např. krátkou zmínku v Josef ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských. 1198-1253. Proměna státu a společnosti*, Praha 2002 - s. 487.

⁶⁹ Během tohoto století se Wittelsbachové po vymření Babenberků a hrabat z Bogenu stávají bezprostředními sousedy Českého království.

⁷⁰ Rýnská Falc byla tradičně spravována proštaufskými Wittelsbachi, jednalo se ale o jinou linii než tu, která byla roku 1180 obleněna bavorským vévodstvím. Ludvík I. se k tomuto dalšímu říšskému lénu dostává i přes svůj dočasný odklon od staufské strany v letech 1208-1211 a 1212 (ještě o svatodušních svátcích toho roku

století,⁷¹ výše zmiňovaná dočasná držba sedmého kurfiřtského hlasu, krátká epizoda držení uherské královské hodnosti⁷² a v roce 1314 pak konečně i pozvednutí rodu mezi tři říšské královské dynastie pozdního středověku volbou Ludvíka IV. Bavora římským králem.⁷³

Ludvíkova římská vláda poznamenaná soupeřením s protikrálem Fridrichem (III.) Sličným⁷⁴ a dlouholetým sporem s papežstvím⁷⁵

se Ludvíkův syn Otto II. zasnubil s neteří Oty IV. Brunšvického, Anežkou, kterou si později – s jistotou před rokem 1224 – skutečně vzal); k Ludvíkově (a v jeho zastoupení také synově) oblenění odumřelou Falcí došlo zřejmě v říjnu roku 1214, po několikaměsíčním Ludvíkově zajetí dolnorýnskou welfskou opozicí. Roku 1225 se mu podařilo porýnské majetky rozšířit o wormská církevní léna v čele s Heidelbergem, kde potom jeho syn Otto II. často sídlil. K zajímavému faktu podřazení Bavorska Rýnské Falcí mj. Max SPINDLER - Andreas KRAUS, *Die Auseinandersetzungen mit Landesadel, Episkopat und Königtum unter den drei ersten wittelsbachischen Herzögen*. in: HANDBUCH 2 – s. 30, dále potom všeobecně k počátkům falckých majetků Alois GERLICH, *Die rheinische Pfalzgrafschaft in der frühen Wittelsbacherzeit*. in: Hubert GLASER (ed.), *Wittelsbach und Bayern (Katalog zur Ausstellung) I/I*, München 1980.

⁷¹ Konradin (+ 29.10.1268) byl synem sestry spoluvládoucích vévodů (a posléze původců prvního bavorského dělení 1255) Ludvíka II. a Jindřicha XIII. Po smrti otce Konráda a druhém sňatku své matky Alžběty Bavorské za Meinharda II. Tyrolského vyrůstal Konradin v blízkosti vévody Ludvíka, jež později podporoval i jeho plány na obnovení štaufské moci. Po Konradinově smrti Ludvík testamentárně zdědil část někdejších štaufských majetků ve Švábsku. Více (s odkazy na literaturu) Max SPINDLER - Andreas KRAUS, *Behauptung der Teilherzogtümer nach aussen und Festigung im Inneren in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts*. in: HANDBUCH 2.

⁷² Otto III. (1261-1312), vévoda dolnobavorský, syn Jindřicha XIII. Dolnobavorského a jeho uherské manželky Alžběty, mladší dcery Bély IV., byl jedním ze tří, resp. čtyř [počítáme-li i jeho bratra Štěpána I. (1271-1310)] kandidátů uherského trůnu, uvolněného smrtí posledního arpádovského panovníka, Ondřeje IV. (+ 14. ledna 1301). Nároky nejbližšího příbuzného předešlého uherského krále Ladislava IV. (+ 1290), v roce 1301 dvanáctiletého vnuka nejstarší sestry tohoto krále, Marie, Karla Roberta byly částí uherských magnátů přejity pro úzký vztah tohoto pretendenta trůnu s papežstvím. Otto III. byl spolu se svým bratrem Štěpánem osloven již v tomto okamžiku, nicméně pro tuto chvíli se myšlenky na uherský trůn vzdal a korunován tak nakonec byl vnuk další z dcer Bély IV., Anny, Václav III. Český. Víme, že Václavova vratká pozice v uherském království dlouho neobstála a mladý následník česko-polského soustátí se musel vrátit do Čech. Byť se mu podařilo odjet i s uherskými korunovačními klenoty, na pokračování jeho uherského dobrodružství již nebylo ani myšlenky, když proti českému králi vytáhla spojená vojska habsburská, dolnobavorská a anjouovská. Protičeské spojení Otty III. a Albrechta I. (potažmo Otty III., jeho bratra Štěpána I. a Albrechtových synů Rudolfa a Fridricha) z 8. března 1304 mělo ale mít jen krátkého trvání a brzy po tažení ke Kutné Hoře navazuje již Otto III. spojení s Václavem II., přičemž se stává jedním z jeho blízkých rádců a je jmenován i Václavovým vojenským velitelem. V tomto momentu je Otto také opětovně osloven uherskými představiteli, aby se ujal uvolněné koruny a tentokrát svoluje – s požehnáním umírajícího Václava II. Symbolické předání svatoštěpánské koruny Ottovi Václavem III. se uskutečnilo v Brně 9. října 1305. Společné úsilí anjouovské strany, kurie („nechtějící Wittelsbachům odpustit proštaufskou minulost“ – Max SPINDLER - Andreas KRAUS, *Gefährdung der politischen Grundlagen. Der innere Fortschritt: Die Anfänge der Ständebildung. Ludwig IV.* in: HANDBUCH 2 – s. 123) a krále Albrechta vedlo nicméně ke krátkému trvání bavorské vlády v Uhrách. Místo slíbených zásnub s dcerou vojvody sedmihradského, Ladislava Kána, byl Otto na jaře 1307 otcem své „nastávající“ zajat a oloupen o svatoštěpánskou korunu, symbolické svědectví jeho práva na uherský trůn. 10. října 1307 byl uherskými magnáty uznán Karel Robert z Anjou, zatímco Otto získal za příspěví manželky sedmihradského vojvody v létě 1307 alespoň svobodu a po dalších peripetiích se mohl vrátit do Bavorska s po cestě získanou polskou nevěstou Anežkou Hlohovskou. Literatura k tomuto HANDBUCH 2 – s. 117.

⁷³ K jejich předpokladům k povýšení do nejvyšší říšské hodnosti zajímavě: Evemarie CLEMENS, *Luxemburg-Böhmen, Wittelsbach-Bayern, Habsburg-Österreich und ihre genealogischen Mythen im Vergleich*, Trier 2001

⁷⁴ K tomuto a Ludvíkovi IV. obecně (výběr): RIEZLER II, Heinz THOMAS, *Ludwig der Bayer (1282-1347). Kaiser und Ketzer*, Regensburg-Graz-Wien-Köln 1993, Gertrude BENKER, *Ludwig der Bayer. Ein*

znamenal pro prvního českého krále z rodu Lucemburků jak dočasný sestup jeho vlastní dynastie z říšského trůnu, tak i naději na řadu zisků.⁷⁶ Konečný hřebíček do rakve mnohdy křehkého Janova a Ludvíkova spojení přestavoval známý spor o tyrolské dědictví.⁷⁷ Ten byl rozhodujícím momentem nejen pro českého krále, ale i většinu kurfiřtského sboru. Volbou Karla IV. římským králem začala pak nová etapa ve wittelsbašsko-lucemburských a potažmo i bavorsko-českých vztazích.⁷⁸ Toto následné období bylo výrazně ovlivněno především velkými wittelsbašskými děleními táhnoucími se od poloviny 14. století do ukončení války o dědictví landshutské roku 1505.⁷⁹

Wittelsbacher auf dem Kaisersthron. 1282-1347, München 1980. Nejaktuálnější, a to velmi podrobná, bibliografie k osobě Ludvíka Bavora je pak součástí jubilejního vydání ZBLG 1997.

⁷⁵ K této otázce existuje značné množství literatury, v posledních letech se především jejím politicko-filozofickým kontextem intenzivně zabývá profesor Jürgen Miethke z univerzity v Heidelbergu. Přehled jeho textů je souhrnně uveden na webových stránkách katedry historie heidelberské univerzity, namátkou můžeme jmenovat Jürgen MIETHKE, *Kaiser und Papst im Spätmittelalter. Zu den Ausgleichsbemühungen zwischen Ludwig dem Bayer und der Kurie in Avignon*. in: Zeitschrift für historische Forschung 10, 1983. Z prací přehledně zpracovávající posloupnost sporu jmenujme alespoň Richard MÖLLNER, *Ludwig der Bayer und die Kurie im Kampf um das Reich*, Berlin 1914 (reprint Vaduz 1965); Edmund Ernst STENGEL, *Avignon und Rhens. Forschungen zur Geschichte des Kampfes um das Recht am Reich in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts*, Weimar 1930 či Hermann Otto SCHWÖBEL, *Der diplomatische Kampf zwischen Ludwig dem Bayer und der römischen Kurie im Rahmen des kanonischen Absolutionsprozesses 1330-1346*, Weimar 1968. K podílů michaelitů a obzvláště pak Viléma Ockhama (a Marsilia z Padovy) na Ludvíkovu politiku kromě řady Miethkeho prací Alois SCHÜTZ, *Der Kampf Ludwigs des Bayern gegen Papst Johannes XXII. und die Rolle der Gelehrten am Münchener Hof*. in: Hubert GLASER (ed.), *Wittelsbach und Bayern (Katalog zur Ausstellung) I/I*, München 1980.

⁷⁶ K vztahu obou (s výjimkou přehledových prací věnujících se tomuto období s primárním akcentem na rody Lucemburků či Wittelsbachů - srov. „Rozbor použité literatury a pramenů“) starší monografie Friedrich von WEECH, *Kaiser Ludwig der Bayer und König Johann von Böhmen*, München 1860; Michael MENZEL, *König Johann von Böhmen und die Wittelsbacher*. in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen (1296-1346), Luxemburg 1997.

⁷⁷ Z bavorského pohledu Heinz ANGERMEIER, *Vereinigung und Ausgreifen Bayerns 1330-1347*. in: HANDBUCH 2 – s. 183 n. V HANDBUCH (Theodor STRAUB, *Der Verlust von Tirol und Brandenburg*. in: HANDBUCH 2) – s. 211 také odkazy na další literaturu, vážící se ale primárně spíše až k přechodu Tyrol pod habsburskou vládu.

⁷⁸ K tomuto období (s akcentací pozdější volby Ruprechta Falckého a z toho plynoucím důrazem především na druhou polovinu století, resp. jeho závěr) podrobně Alois GERLICH, *Habsburg – Luxemburg – Wittelsbach im Kampf um die deutsche Königskrone. Studien zur Vorgeschichte des Königtums Ruprechts von der Pfalz*, Wiesbaden 1960. Dále (s vynecháním přehledových prací zaměřených buď na jednu z dynastií, resp. zemi nebo osobnost Karla IV.) např. Theodor LINDNER, *Karl IV. und die Wittelsbacher*. in: MIOG 12, 1891; S.STEINHERZ, *Die Verträge Karls IV. mit den Wittelsbachern*. In: MIOG 8, 1887. Srov. také jubilejní články (výročí oblenění Wittelsbachů Bavorskem 1180-1980) Hans PATZE, *Die Wittelsbacher in der mittelalterlichen Politik Europas*; Andreas KRAUS, *Das Haus Wittelsbach und Europa: Ergebnisse und Ausblick* - oboje in: ZBLG 44, 1981.

⁷⁹ Kromě již výše citovaných prací přehledových (RIEZLER III a IV, Theodor STRAUB, *Bayern im Zeichen der Teilungen und der Teilherzogtümer (1347-1450)*. in: HANDBUCH 2) máme k dispozici také několik novějších prací, převážně charakteru časopiseckých článků nebo přehledových příspěvků do sborníků. Jmenujme např.: Stefan WEINFURTER, *Die Einheit Bayerns. Zur Primogeniturordnung des Herzogs*

Karel IV. dovedl využít oslabení rodu lucemburských konkurentů, vzniklého rozpadem jednotné linie rodové politiky (a to především na bavorské straně), k výrazným teritoriálním úspěchům. Zde můžeme připomenout v první řadě přiřazení tzv. Horní Falce ke svazku České Koruny⁸⁰ nebo pozdější odkupení kurfiřtským hlasem disponujícího Braniborska.⁸¹

Poslední čtvrtina 14. století je poznamenána tendencí sbližování obou rodů (z bavorské strany pocitovaného za jistou nezbytnost), jejímž symbolem se stal především dvojitý bavorský sňatek českého následníka a později krále Václava IV. V dlouhodobé perspektivě vedl tento trend především ke sblížení Lucemburků s mnichovskou vévodskou linií, z níž pocházela druhá Václavova manželka Žofie Bavorská.⁸² Tehdejší blízkost obou rodin je patrná mimo jiné i z ochoty mnichovského vládce Arnošta poslat svého jediného syna⁸³ na vychování do Čech, byť i na dvůr sesazeného římského krále. Zároveň zde vidíme propast vznikající mezi rýnskou a bavorskou linií rodu Wittelsbachů.⁸⁴

Novým impulsem ke konfliktům mezi oběma zeměmi (tentokrát ale nikoli panovnickými rody samými) se stala husitská revoluce.⁸⁵ Bavorská knížata v ní stála pevně na straně Zikmunda

Albrecht IV. von 1506. in: Harald DICKERHOF, Heinz Hürten zum 60. Geburtstag, Frankfurt am Main – Bern – New York – Paris 1988; Reinhard STAUBER, *Staat und Dynastie. Herzog Albrecht IV. und die Einheit des „Hausess Bayern“ um 1500.* in: ZBLG 60, München 1997; dílčí články jsou zařazené také v katalogu Susanne BÄUMLER (ed.), *Von Kaisers Gnaden: 500 Jahre Pfalz-Neuburg; Katalog zur bayerischen Landesausstellung 2005*, Augsburg 2005.

⁸⁰ Literatura k tomuto tématu je shrnuta v poznámce 4 v úvodu této práce.

⁸¹ K Braniborsku pod wittelsbašskou vládou kupř. Johannes SCHULZE, *Die Mark Brandenburg II: Die Mark unter der Herrschaft der Wittelsbacher und Luxemburger (1319-1415)*, Berlin 1961.

⁸² Johana Bavorská (1356-1386) byla ale dcerou Albrechta I. Straubingsko-Holandského. K Žofii nově Božena KOPIČKOVÁ, *Korespondence královny Žofie z období březen 1422-prosinec 1425. Mnichovský fascikl č. 543, Dodatky ke studii F.M. Bartoše.* in: MHB 8, 2001 (s odkazem na starší práce).

⁸³ Albrecht III., pozdější pretendent českého trůnu z r. 1440, podrobně pojednávány níže v této práci.

⁸⁴ Zajímavým příspěvkem k tomuto období vzájemných vztahů obou wittelsbašských domů je bezpochyby GERLICH.

⁸⁵ V této práci, obzvláště pak její první polovině, je husitské období několikrát zmiňováno, ale vzhledem k primárnímu cíli tohoto pojednání jsou události válečných let ponechány z velké části stranou.

Lucemburského a římské kurie, přičemž jim hlavním důvodem byla blízkost Čech a bezprostřední ohrožení pohraničí a příležitostně i vnitrozemí bavorských dílčích vévodství. Nepřekvapuje, že nejvíce se v bojích angažovali představitelé právě těch linií, jejichž území bylo husitským nebezpečím nejvíce ohroženo.⁸⁶

Sousedství Českého království a bavorských vévodství nenechalo utichnout stykům obou zemí ani v letech pozdějších. Zatímco byl Albrecht III. Mnichovský roku 1440 vybrán za nejslibnějšího pretendenta uprázdněného českého trůnu, Ludvík IX. Bavorsko-Landshutský se objevuje jako jeden z diskutovaných kandidátů v momentech opětovného uvolnění české královské koruny v letech 1458 a 1471. Mnohem perspektivnější ale přinejmenším zpočátku vypadalo uchazečství starších Viléma IV. a Ludvíka X. roku 1526.⁸⁷

Prakticky po celé toto období bylo ze strany panovníků obou⁸⁸ sousedících zemí nutné řešit spory v pohraničních regionech.⁸⁹ Bavorští vévodové byli v pravidelném styku se svými přívrženci z řad české šlechty⁹⁰ a o situaci v Čechách je informovali i

⁸⁶ K nim patřili obzvláště od roku 1425, resp. 1429 i mnichovští Wittelsbachové. Roku 1425 na zbývající tři bavorské části rodu spadlo dědictví po v mužské linii vymřelé linii Holandsko-Straubing, ale definitivní rozdělení dědictví se protáhlo až do roku 1429. Bavorské državy této wittelsbašské linie, tzv. Štrubinská zemička, se tehdy nakonec na základě rozhodnutí Zikmunda Lucemburského dělily pro Bavorsko-Mnichov velmi výhodným způsobem. Na úkor linií Bavorsko-Landshut a Bavorsko-Ingolstadt získalo mnichovské vévodství plnou polovinu území, když král Zikmund uznal náhled Arnošta a Viléma na tento vnitrorodový spor. Na základě požadavku obou spoluvládoucích vévodů (otce a strýce Albrechta III.) se dělilo podle počtu hlav jednotlivých linií, a ne podle počtu dílčích vévodství.

⁸⁷ Ke všem těmto kandidaturám podrobněji v následujících kapitolách.

⁸⁸ „Obou“ přinejmenším nominálně, byť Bavorsko se v této době ve skutečnosti sestávalo z proměnlivého počtu dílčích vévodství.

⁸⁹ Pro období pozdního středověku a raného novověku, kterými se tato práce primárně zabývá, je nejcennějším příspěvkem v tomto ohledu v současnosti postupně vznikající a vydávaná řada Jiřího JÁNSKÉHO, citovaná již výše.

⁹⁰ V první řadě se jednalo o rody z příhraniční oblasti, na dalších stránkách bude řeč o několika výraznějších představitelích této politiky – k 15. století bude často zmiňováno jméno pánů z Ronšperka, v souvislosti s událostmi roku 1526 pak především Švihovských z Rýzemberka. Podrobnější přehledová práce na toto téma bohužel neexistuje, pro naše období je tak nutné přihlídnout ke kratším zmínkám u JÁNSKÉHO či MACKA (*Jagellonský věk*).

jejich agenti prostřednictvím obchodníků pocházejících z oblasti Bavorska či Frank a působících v Praze.⁹¹

Tendence ohlížet se po kandidátech uprázdněného českého trůnu v sousedním Bavorsku korespondovala v první řadě s geopolitickou situací, dobře se v ní ale vždy odrážela i momentální situace v zemích Koruny české. V době vymření druhé domácí dynastie a prakticky současném úmrtí jí vybraného nástupce, Albrechta II. Habsburského, je jako první osloven muž, jehož země nyní⁹² bezprostředně hraničí s českým státem a který vedle toho ovládá i zemský jazyk a zná české prostředí a tradice. Znalost českého jazyka a zvyklostí přitom prakticky staví Albrechta III. Mnichovského na roveň slovanskému knížecímu kandidátovi, kterého si část zemské obce přála již od dob Dalimilových, touha po němž ještě vzrostla v letech vzcházejícího se předhusitského a husitského "národního" hnutí.⁹³ Vévoda Albrecht se sice právě v tomto období představil jako odpůrce "kacířské" reformy zdola⁹⁴ (aby později ve 40. letech započal vlastní bavorskou klášterní reformu shora), přesto ale jeho dobrá pověst a mylný předpoklad vévodovy ochoty vést o někdy prestižní a bohaté království i spor, vedla k upřednostnění jeho kandidatury jak před dalšími kandidáty německými, tak i členy polského královského rodu, Vladislavem a Kazimírem.

⁹¹ K tomuto podrobněji níže, především v souvislosti s volbou roku 1526.

⁹² Po ukončení sporu o dědictví po linii Bavorsko-Straubing-Holandsko a smrti strýce tehdejšího trůnního kandidáta Albrechta III., Viléma III. Mnichovského. K obojímu více níže.

⁹³ Bude pojednáno níže.

⁹⁴ Během konečné fáze husitských válek sídlil Albrecht III. jako místodržitel ve Straubingu a nutně se tak angažoval v bojích, jeho podíl na nich ale vedl i k vévodově špatné finanční situaci. K tomu srov. Jiří JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hrnice, Díl II.* - s. 40 a n., k finanční situaci mladého vévody v polovině 30. let Tamtéž - s. 146 a n. (finanční nesolventnost Albrechtova vycházela z příliš idealistických velkých investic do kruciát na počátku 30. let; špatná situace jeho otce a strýce Viléma se dá zčásti odvodit z účasti na obdobných podnikcích, ve Vilémově případě pak hlavně z reprezentativních potřeb během držení úřadu protektora basilejského sněmu (působnost přímo v místě jednání 1432-1434).

Jakkékoli úvahy o české kandidatuře landshutské bavorské linie v době smrti Ladislava Pohrobka a Jiřího z Poděbrad můžeme na tomto místě pro jejich nevýraznost pominout, nicméně i v jejich případě muselo z úst navrhovatelů jistě zaznít zdůraznění výhody sousedství obou zemí, stejně jako společných zájmů obou zemí. Ludvíka XI. Landshutského kromě toho doporučovala i plná státní pokladna.⁹⁵

Důraz na sdílené zájmy je nejlépe patrný v případě poslední bavorské kandidatury pozdního středověku – kandidatury, která pro české prostředí středověk i uzavírá. Vévodové Vilém IV. a Ludvík X. již nejsou znalí českého zemského jazyka, blízkost obou státních celků a potažmo i z ní vyplývající obdobné potřeby jsou ale i nyní akcentovány v první řadě. Důležitou roli hraje náboženská otázka. Ve víru rozmáhající se reformace se pro katolické vyznání rozhodující bavorští Wittelsbachové zdají české zemské obci společně s Habsburky, příklánějícími se k témuž vyznání, kandidáty nejméně radikálními, a tak i nejvíce schopnými zabezpečit smírné soužití tradičních domácích církví. Byl-li následný volební boj v podstatě redukován na podbízení se habsburského i bavorského poselstva a předhánění se ve velkorysejších finančních a dalších příslibech, lze lehkou zapomenout, že největší zájem o České království měli právě jeho nejbližší sousedé. Není sporu o tom, že česká volba roku 1526 korespondovala s tehdejší rivalitou obou domů na evropském poli, tj. sporem o Ferdinandovo římské království; přesto ale právě poloha obou zemí vedla k upřednostnění právě bavorské a

⁹⁵ K bohatství dílčího vévodství Bavorsko-Landshut Walter ZIEGLER, *Studien zum Haushalt Bayerns in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts (1450-1500)*, München 1981, Walter ZIEGLER, *Die Bedeutung des Beinamen „reich“ der Landshuter Herzöge Heinrich, Ludwig und Georg*. in: Pankraz FRIED – Walter ZIEGLER (ed.), *Festschrift für Andreas Kraus zum 60. Geburtstag*, München 1982. Ve stručném přehledu

habsburské kandidatury na úkor např. kandidatury francouzské, která nedisponovala menšími finančními zdroji.

Albrecht III. Mnichovský byl ve volebním roce 1440 upřednostněn pro svou znalost českého prostředí a jazyka, jeho volba tak plně souhlasila s náladou panující v pohusitských Čechách.

Okamžitým podmínkám ve středoevropském prostoru odpovídalo také pozdější protěžování bavorských uchazečů v osobě Albrechtových vnuků Viléma IV. a Ludvíka X. (mimo jiné pro jejich náboženské cítění, ale také pro jejich rivalitu s Habsburky, potenciálně zajišťující volitelům zahraniční spojení a především finance pro případný vojenský konflikt).

Hlavním motivem vedoucím českou stavovskou obec k upřednostnění daných wittelsbašských kandidátů ovšem byla v obou případech především skutečnost úzkého sousedství obou zemí, jež mohla za jiných podmínek vést jak ke spojení obou státních celků, žádaném v roce 1440, tak i lepší realizaci případné vzájemné pomoci (např. v případě tureckého nebezpečí, o němž se otevřeně mluvilo roku 1526, anebo i ve vojenském konfliktu s Habsburky, na jejichž úkor by se obě volby bývaly realizovaly).⁹⁶

také Michael CRAMER-FÜRTIG, *Der Schatz der Reichen Herzöge*. in: Susanne BÄUMLER (ed.), *Von Kaisers Gnaden: 500 Jahre Pfalz-Neuburg; Katalog zur bayerischen Landesausstellung 2005, Augsburg 2005*.

⁹⁶ Ke všem těmto záležitostem podrobněji v následujících kapitolách. K otázce sousedství jako předního důvodu vyhledávání wittelsbašských kandidatur Jaroslav PÁNEK, *Königswahl oder Königsannahme? (Thronwechsel im Königreich Böhmen an der Schwelle zur Neuzeit)*. in: *Historica Series Nova 3-4* (za roky 1996-1997), 1998 - Pánek zde poukazuje na rozdílný přístup v Českém a Polském království, kdy čeští stavové hledají trůnního kandidáta vždy ve svém nejbližším okolí, zatímco v polském případě je zdrojem celá Evropa. Specifikou českého státu je i skutečnost bezprostředního střetávání se bavorských a habsburských mocenských zájmů v tomto prostoru. PÁNEK, *Königswahl* - s. 66.

I. Volba roku 1440

(Albrecht III. Mnichovský)⁹⁷

I./1. Obecné podmínky volby roku 1440

Bývalému vedlejšímu sídlu bavorských vévodů z landshutské linie v dolnobavorském pohraničním městě Burghausenu přiřkla turistická propagace přídomek nejdelšího hradu Evropy. Toto údajné prvenství láká do Burghausenu společně s hezkým a „díky“ častým povodním novotou skvoucím historickým jádrem a lákavým okolím každoročně množství návštěvníků – českých příchozích je mezi nimi ale jen málo a ještě méně jich navštíví zdejší hradní muzeum. V jedné z jeho výstavních prostor visí velkoformátový obraz z počátku 17. století, který by české kolemjdoucí ale bezpochyby zaujal – možná i proto, že jen málo z nich by vědělo, kdo a proč je na něm vlastně vyobrazen. Titul obrazu mluví ale jasnou řečí – „Vévoda Albrecht Bavorský odmítá roku 1440 českou korunu.“⁹⁸

Malba zachycující význačné historické okamžiky si mnohdy nedělala příliš velkou hlavu se skutečným průběhem událostí, a tak v Burghausenu vidíme české poselstvo, proti němuž stojí vzpřímeně mnichovský vévoda a s pyšným gestem odmítá jemu

⁹⁷ V komplikovaném rozrodu wittelsbašských linií 14. století je lehké přehlédnout předcházející nositele Albrechtova jména. Jednalo se o vévodu Albrechta I. (1336-1404) a jeho nikdy nevládnoucího syna Albrechta II. (1369-1397) z holandsko-straubingské linie, druhému z nichž náleží jeden z nejkrásnějších straubinských náhrobků (Karmeliterkloster).

⁹⁸ Autorem obrazu, který byl původně určený k výzdobě Starého Herkulova sálu mnichovské rezidence, byl mnichovský malíř Hans Werl, popřípadě Wörl (okolo r. 1570-1608), od roku 1594 dvorní malíř (mj. portrétista) vévody Viléma V. Bavorského. Malba v originále nazvaná "Herzog Albrecht III. von Bayern schlägt die böhmische Königskrone aus, 1440" pochází z r. 1601, kdy byl Hansem Werlem a Petrem Candidem malován cyklus historických maleb pro Herkulův sál (v Burghausenu se nachází i další malba z tohoto cyklu, Bitva u Mühlendorfu). "Odmítnutí české koruny" je dnes součástí fondu Bayerische Staatsgemäldesammlungen in München (inventární číslo 3748). V 18. století byl podle obrazu vytkáán dodnes v mnichovské rezidenci vystavený gobelín. Níže zmiňovaná malba z arkád mnichovské Hofgarten je mladší – pochází z doby okolo roku 1825 a jejím autorem je Johann Georg Hiltensperger (1806-1890), pozdější profesor mnichovské Akademie výtvarných umění. (Hiltenspergerova malba je součástí obrazové přílohy.)

nabízenou poctu. Sled událostí roku 1440 byl ale mnohem komplikovanější a pokud víme, k jednoznačnému odmítnutí české koruny Albrechtem Bavorským nikdy nedošlo. Skutečností nicméně zůstává, že přes svoji jednohlasnou volbu vládu v Čechách nikdy nenastoupil a jeho zájem o problematickou českou korunu postupně ochladl. Rozbor událostí roku 1440 a Albrechtovy motivace pro prvotní nadšené vyjednávání se zástupci českého sněmu stejně jako postupné vyprchávání tohoto entusiasmu bude tématem následujících stránek.

Když na konci roku 1439 (27. října) nečekaně zemřel dědic Zikmunda Lucemburského, Albrecht II. Habsburský (1397–1439), uvolnil se vedle vévodské stolice rakouské jak český a uherský (1437–1439), tak i říšský trůn (1438–1439). Je známým faktem, že královna-vdova Alžběta Lucemburská (1409–1442, sňatek 1421) byla v době manželovy smrti těhotná a že se snažila přesvědčit české i uherské stavy, aby vyčkaly s rozhodnutím o obsazení uvolněných královských úřadů až do jejího porodu. Římským králem se v tuto chvíli dítě již stát nemělo, a tak byla 2. února 1440, několik málo dní před Alžbětiným porodem, kolegiem kurfiřtů ve Frankfurtu nad Mohanem zvolena nová říšská hlava v osobě Fridricha III. Habsburského (římský král 1440–1493), bratrance Albrechta II., jenž se na úkor možného Albrechtova mužského potomka stal i prozatímním rakouským vládcem; po narození Ladislava Pohrobka a různých dílčích peripetiích pak také jeho poručníkem (1440–1452).⁹⁹

⁹⁹ K Fridrichovi III. např.: Paul-Joachim HEINIG, *Kaiser Friedrich III. (1440-1493). Hof, Regierung und Politik*. Köln – Wien – Weimar 1997; Týž (ed.), *Kaiser Friedrich (1440-1493) in seiner Zeit: Studien anlässlich des 500. Todestags am 19. 8. 1493/1993*, Köln – Weimar – Wien – Böhlau 1993; Joseph CHMEL, *Geschichte Kaiser Friedrichs IV. und seines Sohnes Maximilian*, 1840 (jen do roku 1452!). Velmi podrobná, aktualizovaná bibliografie je k dispozici v elektronické verzi BBKL (www.bautz.de/bbkl) - Wilhelm BAUM, *Friedrich III.*, BBKL 24, 2005 - Spalten 635-648.

Pomiňme zde ale nyní otázku rakouské a uherské kandidatury nenarozeného Albrechtova potomka, byť již samo jméno, jímž svého syna Alžběta o několik měsíců později nechala pokřtít, naznačuje, který stát si ovdovělá panovnice chtěla nejvíce naklonit, a podívejme se podrobněji na českou politickou scénu oné doby.

V případě české kandidatury svého potenciálního syna očekávala Alžběta Lucemburská podporu především ze strany pana Oldřicha II. z Rožmberka (1403–1462),¹⁰⁰ jednoho ze dvou někdejších zemských hejtmanů jmenovaných Albrechtem II. (druhým byl Menhart z Hradce) a hlavy dosavadní strany rakouské nebo též katolické, příklonivší se po smrti Zikmunda Lucemburského ke kandidatuře jeho habsburského zetě Albrechta II. Jak se ale zdá, právě tento čelní představitel někdejšího legitimistického proudu, tedy skupiny zastánců dědičnosti české koruny v lucemburském rodě i po přeslici, prostřednictvím dcer království, *filiarum regni*, a zároveň příznivců česko-rakouských dědičných smluv z let 1364 a 1366, se během volebních jednání roku 1440 ucházel z počátku zřejmě spíše o přízeň Ladislava bavorského protikandidáta, synovce královny Žofie, Albrechta III. Mnichovského (1401–1460).¹⁰¹

¹⁰⁰ K osobě Oldřicha II. z Rožmberka ve vztahu k volebním jednáním roku 1440 se nejpodrobněji vyjadřuje Rudolf Urbánek (URBÁNEK, *České dějiny III/1*), obdobně realistický pohled na něj nacházíme i v předmluvě edice u Boženy Rynešové (RYNEŠOVÁ – s. I a n.). Nejnovější životopisný přehled Anna KUBÍKOVÁ, *Oldřich II. z Rožmberka*, České Budějovice 2004 bohužel ve vztahu k volebnímu jednání roku 1440 pouze konstatuje ve shodě se svými předchůdci Oldřichovo prospěchářství a všeobecně volbě věnuje jen velmi malý prostor.

¹⁰¹ Písemné doklady pro tuto, nezbytně tajná, jednání pro dobu před květnovým sněmem nemáme. O pozadí volby víme jen tolik, kolik nám pan Oldřich z Rožmberka sdělil ve svém listu do Basileje (více k němu níže) a dále potom čerpáme z informací v souboru korespondence a volebních instrukcí Albrechta III. publikovaných u FREYBERGA. O přímých jednáních mezi panem Oldřichem a Albrechtem, popřípadě jeho hofmistrem Janem ze Sedlce (i k němu podrobněji na následujících stránkách) v době mezi červnovou volbou a chamským sjezdem na konci srpna existuje jen několik dokladů v podobě listů, jež si pan Oldřich vyměnil s Janem ze Sedlce, českým hofmistrem Albrechta III., a kratičké noticky dochované v mnichovském státním archivu, v níž služebník pana Oldřicha žádá, aby Albrecht společně s Janem ze Sedlce poslal do Čech také písaře schopného převést latinu do němčiny. V dopise z 15. srpna se kromě toho dozvídáme, že se Oldřich z Rožmberka setkal v Linci s řečeným Janem ze Sedlce a blíže neurčeným panem Vilémem. FREYBERG - s. 16 n. Podrobněji k tomuto níže. URBÁNEK, *České dějiny III/1* – s. 519 mluví přímo o dvojaké hře, kdy Oldřich střídavě pobízí Alžbětu k hájení Ladislavových práv a tajně vyjednává s

Můžeme jen spekulovat o tom, co pana Oldřicha později vedlo k návratu do Alžbětina tábora (kromě zkonstatování skutečnosti, že ani tento návrat neproběhl přímočaře),¹⁰² ale zdá se, že se hlava rožmberského domu nechala přesvědčit především finančními přísliby Alžbětiny.¹⁰³ I přesto se ale Oldřich II. Rožmberský snažil definitivní rozhodnutí ve věci vakance českého trůnu oddálit na neurčito, když mu interregnum zabezpečovalo další zisky.¹⁰⁴

Alžbětín syn Ladislav Pohrobek (narozen 22. února 1440) jakožto král-dítě nebyl, pokud můžeme z dochovaných zpráv soudit, příliš vítanou perspektivou pro nikoho ze soudně uvažujících představitelů české zemské obce. Země byla stále ještě rozjitřená dlouhými válkami a potřebovala klid na opětovnou konsolidaci poměrů. Dítě na trůně, za které by vládl poručník či skupina jeho pověřenců, velmi potřebnou etapu obnovy země zabezpečit nemohlo.¹⁰⁵

Palacký situaci po smrti Albrechta Habsburského shrnul tragickým povzdechem: *Smrtí Albrechtovou ale nedostávalo se najednou veliké oné říši (míněno je česko-rakousko-uherské soustátí) netoliko dědice, nýbrž i nápadníka; částky její ještě nespojené rozpadávaly se opět, trůn český zejména osiřel a osaměl znova, a to ještě ouplněji nežli po vyhynutí*

Albrechtem Bavorským o jeho kandidatuře. URBÁNEK – tamtéž, připouští též možnost, že kromě mnohem obsáhlejších jednání mezi Zdeňkem Kolvínem z Ronšperka a bavorskou stranou vyjednával s Albrechtem důvěrně i pan Oldřich sám (ve snaze dozvědět se, zda Albrecht uspokojí finanční požadavky jeho i jeho přátel).

¹⁰² K tomuto více na následujících stránkách. Zde snad postačí říci, že na volebním sněmu byl Oldřichem nejvíce protěžován markrabě Fridrich Braniborský. K jeho kandidatuře se pan Oldřich přiklonil podle všech známek v době krátce předcházející sněmu; až po volbě samé se potom vrací k nárokům Alžběty a Ladislavova. Přes své podrobné líčení událostí roku 1440 a svého podílu na nich – včetně dočasné podpory kandidatury bavorské – ale ve svém slavném dopise do Basileje braniborskou epizodu zcela zamlčuje. K tomuto opět URBÁNEK, *České dějiny III/1* – s. 527.

¹⁰³ O peněžní zisk panu Oldřichovi šlo zcela jistě – důkazem v tomto je nám květnový dopis královny Alžběty, v němž tato paní říká, že momentálně nemá k dispozici Oldřichem žádaný obnos. Srov. níže.

¹⁰⁴ K tomuto podrobně URBÁNEK, *České dějiny III/1* – s. 519 a následující; RYNEŠOVÁ – s. II a následující.

¹⁰⁵ URBÁNEK, *České dějiny III/1* – s. 508

*Přemyslovců.*¹⁰⁶ O něco dále dodává, že v tehdejší situaci českého státu *bylo téměř nemožné minouti se otázky, co by mělo býti přednějšího a světlejšího, právo-li národu míti panovníka dle žádosti a potřeby, čili povinnost podnikati dědice, třebaš ke vládě nezpůsobilého.*"¹⁰⁷

Narozdíl od případu předchozího uprázdnění českého trůnu smrtí císaře Zikmunda a následné volby¹⁰⁸ jeho zetě a předurčeného dědice, neměl tak nárok nezletilého (a nadto na dlouhá léta vlády nezpůsobilého) Albrechtova následníka najít podporu ani u jedné z ústředních frakcí tehdejší české politické scény. Motivy jednání obou dvou čelních stran - katolické (podle postojů z let 1437-1438 též rakouské či legitimistické) a kališnické, resp. národní (od počátku zavrhuující automatickou dědičnost po přeslici a příklánějící se tak roku 1438 k polské kandidatuře Kazimíra Jagellonského)¹⁰⁹, stejně jako méně vlivného uskupení radikálního (strany tábořské, též v protestu proti volbě Albrechta Habsburského prosazující polský směr a na rozdíl od umírněnější strany národní na něm setrvávající i nadále, po králově smrti) - podrobněji rozebral Rudolf Urbánek.¹¹⁰

Kališnická strana v čele s Hynkem Ptáčkem z Pirkštejna stejně jako strana radikální odmítly habsburské nároky na český trůn již roku 1437, kdy byl volen Albrecht II. Otevřený odboj proti tomuto Habsburkovi zbavil Ptáčkovu stranu ohledů na právní

¹⁰⁶ PALACKÝ IV – s. 10.

¹⁰⁷ PALACKÝ IV – tamtéž.

¹⁰⁸ K otázce, zda se v případě Albrechta II. jednalo o volbu či spíše přijetí Zikmundem vybraného a česko-rakouskými smlouvami a především prostým dědictvím královské dcery předurčeného následníka českého trůnu nejnověji Petr ČORNEJ, *Pohaslý lesk panovnického majestátu v porevolučních Čechách*. in: Lenka BOBKOVÁ a Mlada HOLÁ (ed.), *Lesk královského majestátu ve středověku*, Praha-Litomyšl 2005 – s. 100.

¹⁰⁹ Roman HECK, *Tabor a kandydatura Jagellońska w Czechach (1438-1444)*, Wrocław 1964.

nároky nejen Albrechta samého, ale i jeho dědiců. Poukazy na dědické právo královského dítěte ani finanční přísliby tak neměly u této skupiny habsburské, respektivě Alžbětině a potažmo Ladislavově, věci nijak výrazně napomoci.¹¹¹

Naproti tomu pro legitimisticky smýšlející prohabsburskou stranu rakouskou (tedy tu část stavovské obce, která se přikláněla k vedení Oldřicha Rožmberského) mělo být v úvahách o případné královské volbě narození Albrechtova mužského potomka rozhodujícím momentem. Jak ale Urbánek trefně píše, *nebylo, alespoň ne hned*.¹¹² Pokud by se totiž legitimisté již v roce 1440 chtěli energičtěji zasadit o prosazení Ladislavova nástupnictví, ocitli by se před mnohem složitějším úkolem než v době české kandidatury jeho otce. V případě Albrechta II.¹¹³ se o trůn ucházel (s nezbytným poukazem na česko-rakouské smlouvy a Alžbětiny dědičné nároky) panovník, který již vládl v rakouských a uherských zemích (a od října 1423) přinejmenším nominálně také na Moravě a kromě toho *byl proslulý i svou statečností*.¹¹⁴ Nyní trůn nárokovalo prostřednictvím svých zástupců *slabé děcko*.¹¹⁵ Jen těžko šlo v tomto ohledu vyvrátit námitky proti dětské vládě odkázané na pomoc poručníků. Obnovení zemské správy, řešení obtížné náboženské otázky (zde se jednalo především o ukončení sporů ohledně konečného obsahu a realizace kompaktát) a opětovné spojení rozpadajícího se

¹¹⁰ URBÁNEK, *České dějiny III/1* – 508 a n.

¹¹¹ URBÁNEK, *České dějiny III/1* – s. 508

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ K Albrechtovi II. Habsburskému např.: Günther HÖDL, *Albrecht II. Königstum, Reichsregierung und Reichsreform 1438-1439*, Wien 1978; ze starších publikací Wilhelm WOSTRY, *König Albrecht II. (1437-1439)*. in: *Prager Studien aus dem Gebiete der Geschichtswissenschaft*, Heft 12-13, Prag 1906-7.

¹¹⁴ URBÁNEK, *České dějiny III/1* – s. 508.

¹¹⁵ Tamtéž.

svazku zemí Koruny české představovalo veliké úkoly,¹¹⁶ které bezodkladně vyžadovaly dosazení schopného a energického vládce.

Ze současníků k tomuto píše Eneáš Silvius Piccolomini: „Avšak ti, kteří dříve (římského krále) Albrechta nenáviděli, odmítají mít za krále syna, jehož otce jako krále neposlouchali. Že dítě je pro království neužitečné. Slovo „vladař“ je odvozeno od „vládnout“; ten, kdo musí být ovládán, nemůže se nazývat vladař.“¹¹⁷ Představa krále-dítěte se ale stala synonymem pro slabou a pohříchu vratkou vládu nevyhovující okamžitým podmínkám v zemích České koruny nejen v očích radikálů a Ptáčkových straníků, ale také legitimistické strany rakouské.

Pokud chtěla zemská obec silného krále, musela tak nezbytně přejít přinejmenším částí politického spektra dosud uznávanou zásadu legitimacy a pominout nároky Alžbětiny (uznané v roce 1338 v případě kandidatury Albrechta Habsburského v plné šíři, jak Alžběta později českému sněmu připomíná)¹¹⁸ a jejího syna. Toto odmítnutí legitimistických principů se ovšem mělo české zemské obci stát osudným. Její právo k volbě nového panovníka zpochybněno být nemělo – co ovšem zpochybňováno bylo, byl její nárok na ni v případě existence mužského dědice, a to i samotným pozdějším zvolencem, byť zemský sněm vyjádřil i

¹¹⁶ URBÁNEK, *České dějiny III/1* – 508 a n.

¹¹⁷ Citát se váže k době po narození Ladislava Pohrobka, *Historie česká* – s. 189.

¹¹⁸ Alžběta se na tento fakt během roku 1440 (v době bavorských jednání) sama odvolávala a poukazovala na to, že v případě volby jejího manžela, Albrechta II., odůvodňovala česká zemská obec své rozhodnutí právě dědickými nároky této lucemburské princezny (přičemž údajně nebyl brán žádný ohled na dědické smlouvy mezi habsburským a lucemburským domem): "Také aby znamenal, věrný milý! což naši pradědové a předkové té koruně dobrého ukázali, ji šířili a zvelebili sú, a že ste tyto časy minulé, když sú slavné paměti krále Albrechta, pána a manžela našeho milého, za pána a krále přijali, že ste před ním ohlásili, že ste to neučinili pro ty same zápisy mezi zeměmi učiněné, ale jedno pro nás, jakožto pravú dědičku té země. Též ste nám wzkázali po tom poselstwie, kteréž ste luoni k nám do Uher učinili, žádající abychme jakožto dědička do Čech přijeli a korunování naše přijali." (Dopis královny Alžběty Oldřichovi z Rožmberka z roku 1440, nedatován, AČ III – s. 17-18).

jistou ochotu královské křeslo mladému následníkovi nabídnout na úrok zvolence v okamžiku, kdy syn Albrechta Habsburského dosáhne dospělosti.¹¹⁹ Piccolomini situaci dokonce interpretoval slovy *Ladislavovi že postačí, bude-li povolán k vládě po čtyřiaadvaceti letech, do té doby necht' uvolní místo jinému.*¹²⁰

V této situaci představitelé české zemské obce začali reálně uvažovat o možných náhradních kandidátech, z nichž se jevil jako nejslibnější mnichovský synovec královny Žofie, vévoda Albrecht III.

I./2. Albrecht III. Mnichovský

Pretendent českého trůnu z roku 1440 se narodil v Mnichově¹²¹ 27. března 1401 jakožto jediný syn Arnošta Mnichovského a Alžběty z rodu milánských Viscontiů. Vedle něj z manželství vzešly ještě tři dcery.¹²² Arnošt (1373-1438, vévoda mnichovský od roku 1397)¹²³ byl jedním ze tří legitimních dětí Jana II., spolupodílejícího se na výše pojednaném bavorském dělení z roku 1392. Mladší Arnoštův bratr, Vilém III. (1375-1435,

¹¹⁹ PALACKÝ IV – s. 23.

¹²⁰ *Historie česká* – str. 189.

¹²¹ Gut uvádí v souvislosti s nepokoji v Mnichově Wolfratshausen. Georg A. GUT, *Albrecht III., Herzog in Bayern - Gemahl der Agnes Bernauer. Das Leben der Herzogs und das Geschehen in München und Bayern*, München 1993 – 58 n.

¹²² Pro nás z nich může být zajímavá Beatrix – jejím druhým manželem byl vévoda Jan z Neumarktu, svého času se intenzivně podílel na protihusitských taženích, s ohledem na tuto práci ale také adresát dopisu uherské královny Alžběty žádající o přimluvu za ni a jejího syna u vévody Albrechta. FREYBERG – s. 28 (líst královny Alžběty vévodovi Janovi z 1. 8. 1440). Jana mohla Alžběta osobně znát z válečných let, jisté je i to, že se podílel na jednáních o kandidatuře Albrechta III. na českou korunu – k tomu srov. FREYBERG - s. 18 (Albrecht píše, že o událostech v Čechách, tedy svém zvolení, dozvěděl prostřednictvím Janovým). Srov. také rodokmen uváděný jako příloha této kapitoly.

¹²³ Hans RALL – Marga RALL, *Die Wittelsbacher in Lebensbildern*, München 2005 – s. 94 a n.

vévoda od roku 1397),¹²⁴ byl Arnoštovým spoluvládcem v Mnichově, jejich sestra Žofie (1376–1425) byla provdána za českého krále Václava IV. Nevlastní bratr této trojice, Johann Grünwalder, se později měl stát freisingským biskupem.¹²⁵ Spoluvláda Arnošta a Viléma Mnichovských patří k nejméně problematickým v dějinách bavorských dílčích vévodství.¹²⁶ Příčinou tohoto smírného soužití byla asi i ta skutečnost, že se Vilém dlouhá léta neženil a oba vévodové tak měli jediného nástupce, Albrechta III.

¹²⁴ Vilém III. se několik let pohyboval na dvoře Zikmunda Lucemburského jakožto mnichovský pověřenec ve věci ingolstadtského sporu (k tomu více níže), většina historiků mu připisuje dobrý diplomatický talent; jeden ze soudobých kronikářů, Veit von Ebersberg, v něm pro tuto jeho vlastnost dokonce viděl výtečného kandidáta říšského trůnu (podle Sigmund von RIEZLER, *Wilhelm III.* in: ADB, Band 42 - s. 705). Na straně římského krále se tento mnichovský vévoda spolupodílel také na protihusitských taženích (z mnichovské linie zdaleka nejaktivněji, pravděpodobně pro nejsevernější polohu své části dědictví po linii Bavorsko-Straubing - bude pojednáno níže). O porozumění mezi Vilémem III. a Zikmundem Lucemburským, jež překračovalo běžné vojenské spojenectví, dobře svědčí přední postavení tohoto mnichovského vévody na basilejském koncilu. Albrechtův tehdy ještě staromládenecký strýc byl králem Zikmundem dosazen do úřadu protektora koncilu a Vilém se stal také Lucemburkovým tamním zástupcem po dobu Zikmundovy římské jízdy. V Basileji, kde bylo Bavorsko všeobecně „nadreprezentováno“ („überrepräsentiert," jak psal Werner MÜLLER, *Bayern und Basel. Studien zu Herzogshaus, Kirche und Konzil (1431-1449), Teil 1 a Teil 2 (Annuario historiae concilliorum)*, Paderborn 1997, zde *Teil 1* - s. 62) působil vévoda Vilém Mnichovský od února 1432 do května 1434 (Zikmundovým zástupcem na basilejském koncilu byl ale Vilém společně s biskupem Konrádem Řezenským jmenován již v létě roku 1431). Funkce protektora koncilu odpovídala svou úlohou ochrany zemského míru úřadu říšského vikáře, jež tradičně zastával rýnský falckrabě. Ze strany Rýnské Falce i dalších říšských knížat měl tak Vilém slyšet protesty vůči svému jmenování do funkce, ta mu ale byla ponechána. *Bayern und Basel, Teil 1* - s. 71 a 90 a n. Možnost, že by funkci Vilém převzal pouze pro vlastní prospěch, resp. prospěch své rodové linie, vylučuje jeho doložené upřímné zaujetí pro jednání koncilu. V dopisech bratru Arnoštovi vyjadřuje mj. svůj odmítavý postoj k papežovu názoru na otázku církevní reformy a také vyslovuje politování, že neumí latinsky a nerozumí tak jednáním. Přijetí funkce protektora koncilu nicméně bezpochyby souviselo i se zájmy mnichovského domu, a to především s ohledem na spor s ingolstadtskou linií. Že v podporu Zikmunda Lucemburského v tomto ohledu mnichovští vévodové doufali oprávněně, o tom svědčí zpráva o oblenění Viléma III. zeměmi Ludvíka VII. Ingolstadtského dne 25. listopadu 1433. Tento akt nicméně nenabyl zřejmě pro poměrně brzké úmrtí vévody Viléma právní moci. K Vilémovi v posledních letech patrně nejpodrobněji Werner MÜLLER, *Bayern und Basel.* a Týž, *Herzog Wilhelm III. von Bayern-München und Johann Grünwalder am Konzil von Basel (1431-1449).* in: OA 2005. K ingolstadtskému sporu srov. níže.

¹²⁵ Freisingským biskupem byl Johannes kapitulou zvolen již 1421, papež ale dosadil biskupa Nikodema della Scalu s podporou obou zbývajících vedoucích bavorských linií (Landshutu a Ingolstadtu), jimž se nezamlouvala perspektiva posílení mnichovského vévodství. Opětovně byl Grünwalder freisingskou dómskou kapitulou zvolen po smrti della Scaly 1443. Papež Felix V. jeho volbu potvrdil, jeho římský konkurent Evžen IV. jmenoval ale Jindřicha Šlika, bratra kancléře římského krále Fridricha, Kašpara. Nerozhodné dvojí obsazení biskupského stolce skončilo až roku 1448, kdy se Jindřich Šlik biskupství vzdal. Kardinál (Felix V.) vzápětí po uznání basilejského papeže ze strany vévody Albrechta III. Mnichovského. Z novějších prací podrobněji *Bayern und Basel* - 376 n. Dále také Werner MÜLLER, *Herzog Wilhelm III. von Bayern-München und Johann Grünwalder am Konzil von Basel (1431-1449)*, z prací starších je potom k dispozici Grünwaldův životopis August KÖNIGER, *Johann III. Grünwalder, Bischof von Freising*, München 1914.

¹²⁶ Tolik např. Theodor STRAUB, *Bayern im Zeichen der Teilungen und der Teilerbzogtümer (1347-1450).* in: HANDBUCH 2 - s. 248-249.

Vilém měl se svým synovcem úzký vztah. Ve dvacátých letech Albrechta velmi pravděpodobně inspiroval k jeho pozdější aktivitě na poli klášterní reformy (již zde se objevuje ale i jméno pozdějšího Albrechtova zpovědníka a spoluiniciátora Albrechtovy vlastní reformní činnosti, Johannese von Indersdorfa, k jehož osobě se podrobněji vrátím níže).¹²⁷ Také Vilémův velmi pozdní sňatek¹²⁸ byl zřejmě uzavřen v souvislosti s Albrechtovým nesourodým manželstvím - s Anežkou Bernauerovou mladý vévoda nemohl mít právoplatného dědice a mnichovská linie by tak za stávající situace zanikla. Jisté je, že Vilémův pokus o smírné vypořádání se mnichovské linie s Albrechtovým nešťastně uzavřeným manželstvím, ukončila již vévodova smrt, jež Vilémovi znemožnila zanechat Bavorsku jiného životaschopného dědice vévodského stolce. Proces s Anežkou Bernauerovou následuje smrt Viléma III. velmi záhy a bezpochyby s ní tak úzce souvisí.¹²⁹

Albrecht Mnichovský byl poslán na vychování na královský dvůr své tety do Prahy, pobývat zde měl do roku 1417.¹³⁰ Poté jej v souvislosti se vzrůstajícím se husitským hnutím otec povolal zpět do Mnichova. Postoj Arnošta Mnichovského k husitství nejlépe vyjadřuje soudobý kronikář: *Oněch dvou knížat sestra, paní Žofie, byla provdána za krále Václava Českého. Když onen*

¹²⁷ MITTERMÜLLER I - s. 7.

¹²⁸ Vilém se oženil s Markétou Klévsou, a to 11. května 1433. Sňatek byl uzavřen v Basileji, kde vévoda Vilém v té době působil jakožto císařův zástupce na koncilu. Zajímavé je, že ještě v předchozím roce se jednalo o stavovscky přijatelné svatbě Albrechta III., a to s dědičkou wittelsbašské holandské linie, Jakobäou. Werner SCHÄFER, *Agnes Bernauer und ihre Zeit*, München 1987 - s. 100 a n.

¹²⁹ SCHÄFER - s. 193 a n.

¹³⁰ Tento rok uvádí např. MITTERMÜLLER I - s. 4, má ho ale i ĀDB a zřejmě podle ní pak i většina děl novějších. Před rokem 1417 se v každém případě v bavorských dokumentech neseťkáme s žádným Sedlcem a je všeobecně předpokládáno, že vévoda a jeho pozdější český hofmistr a maršálek dorazili z Prahy do Bavorska současně. (MITTERMÜLLER - s. 4). Naprosto mylný údaj uvádí Hans Rall. Hans RALL - Marga RALL, *Die Wittelsbacher in Lebensbildern (Aktualisierte Taschenbuchausgabe)*, München 2005 - s. 101.

král zemřel, pozvedlo se v království českém husitství skrze mnohé doktory a falešné proroky. Oné víry a jednání byla královna od počátku trpitelkou a ochránkyní, pročež ji její bratr, vévoda Arnošt, jednoho dne pokáral. Toho ona nedbala a pravila, že chce v oné víře zemřít. Tu jí uštedřil její bratr políček, a s tím se utekl z české země.¹³¹ U pohlavku české královně nezůstalo a celá mnichovská linie se zapojila do protihusitských tažení - vévoda Vilém se účastnil tažení ku Praze roku 1420 a společně se synovcem Albrechtem se spolupodílel např. také na tažení k Domažlicím.¹³²

V průběhu husitských válek se Albrecht seznámil s augšpurskou lazebnicí Anežkou Bernauerovou, sňatek se předpokládá k roku 1432.¹³³ Již výše bylo zmiňováno, že k Anežčině osobě existuje nepřehledné množství literatury,¹³⁴ proto zde její osud pouze krátce načrtnu. Podrobněji bude na těchto stránkách pojednáno jen období Albrechtovy revolty proti otci následující Anežčinu

¹³¹ "Und der zweier fürsten swester, fraw Sophia, ward vermähelt zu konig Wentzlaus zu Beheim. und do derselbig konig mit tod verging, do hub sich an die husserei in dem konigreich zu Beheim durch etlich doctores und falschen propheten. derselben gelawben und fürnemen was die konigin im anfangk ein aushalterin und beschirmerin, darumb sie ir bruder, hertzog Ernst, eins tags strafft. das veracht sie und sprach, sie wolt in dem gelawben sterbn. do gab er ir einen herten packenstreich, und floch damit aus dem land zu Beheim." EBRAN - s. 145. Obdobná pasáž (pouze stylisticky méně učesaná) je opakovaná u Arnpecka v Bayerische Chronik (Veit ARNPECK, *Sämtliche Chroniken* - s. 670); prakticky nezměněně je pak totéž ještě jednou Arnpeckem prezentováno v latinské verzi kroniky - Veit ARNPECK, *Sämtliche Chroniken* - s. 409.

¹³² K Albrechtově vojenské angažovanosti podrobně Jiří JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice II.* - s. 41 a n.

¹³³ Tento rok uvádí např. Neue Deutsche Biographie, Band I. - s. 156. K Vánocům roku 1432 nebo počátku roku 1433 se přiklání i SCHÄFER - 129 n. Někteří autoři manželské spojení mladého páru dodnes popírají, ale vede k němu mimo jiné i vzhled Anežčina náhrobku, kde jí ruku zdobí hned dva prsteny - jeden zasnubní a druhý manželský. K tomuto Peter GAUWEILER, *Agnes Bernauer.* in: Peter GAUWEILER, Christoph STÖLZL, *Bayerische Profile*, München, Berlin 1995 - s. 11. Nejednotnost panuje jak v literatuře primární, tak i sekundární. Co se týče kronikářů 15. století, u jen o deset let později písničho Ondřeje Řezenského je sňatek nejistý (Andreas von REGENSBURG - s. 583-584), u Arnpecka jsou Anežka a Albrecht svoji (např. ARNPECK, *Sämtliche Chroniken* - s. 410). Hans Ebran von Wildenberg píše, že Anežka byla pouhou "schlafweib" mladého vévody a zemřít musela pro své pyšné odmítnutí "náhradního" manželského svazku ("...ving er - tedy vévoda Arnošt - die frawen und wolt ir einen man geben haben, do begert sie eines von Degenberg. Do erzörnt der fürst, und in einem jähren zorn lies er sie trencken zu Strawbing." EBRAN - s. 154-155) a Fuetrer Anežčinu existenci vůbec nezmiňuje. Piccolomini ve svých *De viris illustribus* (s. 105, v německém překladu v *Agnes Bernauer ... Ein Quellen- und Lesebuch* - s. 56) mluví o pouhém úmyslu Albrechtově se s Anežkou oženit. Pro české publikum je kromě toho zajímavé, že předpokládaná předchozí milenka Albrechta III., Markéta z Waldecka, se stala manželkou českého hofmistra a přítele mladého vévody Jana ze Sedlice. K tomu podrobněji SCHÄFER - s. 85.

popravu - zdá se totiž, že veškeré Albrechtovo pozdější jednání (s velkou pravděpodobností včetně odmítnutí české královské koruny) s případem Anežčina odsouzení úzce souvisí. Albrechtův předpokládaný morganatický sňatek je prvním skutečně nerovným knížecím svazkem v pozdně středověkých říšských dějinách.¹³⁵ Říšské město Augšpurk, z nějž Anežka pocházela, bylo ale domovem i jejích dvou následovnic - za falckého regenta vyloučeného z dědictví ve wittelsbašské rýnské linii, Fridricha, se roku 1472 bezproblematicky provdala Klára Tottová, o století později potom následovalo známé utajované manželství druhorozeného syna krále Ferdinanda I., Ferdinanda Tyrolského, s Filipínou Welserovou. Tragický konec Anežčina života je spjat s tou skutečností, že Albrecht Mnichovský musel na rozdíl od obou svých následovníků zplodit právoplatného mužského dědice.¹³⁶

Dcera lázeňského¹³⁷ Anežka a mladý vévoda Albrecht se poprvé setkali zřejmě při augšpurském turnaji roku 1428, ve 30. letech již společně sídlili na Albrechtově Vohburgu nebo mladému vévodovi do správy svěřeném Straubingu. Ze vztahu

¹³⁴ Více v úvodu této práce, "Rozbor použitých pramenů a literatury."

¹³⁵ Tolik alespoň Schäfer, straubingská historiografie přirovnává nicméně případ Anežky Bernauerové od poloviny 18. století s oblibou k podobnému případu následníka portugalského trůnu Pedra a nemanželské šlechtické dcery Ines de Castro. Alfons HUBER (ed.), *Agnes Bernauer im Spiegel der Quellen, Chronisten, Historiker und Literaten vom 15. bis zum 20. Jahrhundert. Ein Quellen- und Lesebuch*, Straubing 1999 - s. 197 n.

¹³⁶ Strýcova svatba s Markétou Klévskou (1433) jej v tomto ohledu neochránila, obě z ní vzešlé děti byly slabé a zemřely v dětském věku. Starší Vilémův syn, Adolf, se sice dožil 7 let (1434-1441), mladší, jako pohrobek narozený, Vilém, ale zemřel hned několik týdnů po narození. Pro Albrechtovo manželství byl nicméně relevantní pouze starší z obou chlapců, mladší se narodil až po Anežčině smrti. Srov. rodokmen v příloze.

¹³⁷ Někdy se uvádí také služebná. Ať tak, či onak, je možné, že Anežčin příběh ovlivnil pozdější vznik české legendy o lazebnici Zuzaně (ta se objevuje až v České kronice Václava Hájka z Libočan z roku 1541). Zároveň není vyloučeno, že kult lazebnice vyznávaný dvorem Václava IV. ovlivnil Albrechtův zájem o Anežku. Někteří němečtí historici pověst o lazebnici Zuzaně berou jako historický fakt - tolik např. i Anežčin životopisec Schäfer. I u českých historiků potom čteme, že pozdější životní styl Albrechta III. (doložená obliba hudby a lovu a nepopíratelné návštěvy v lázních) měl svůj původ právě v Albrechtově pražském pobytu. URBÁNEK, České dějiny III/I - s. 519.

pravděpodobně vzešla dcera Sybila, později provdaná za Albrechtova osobního lékaře Johannese Hartlieba.¹³⁸

Anežka Bernauerová byla bezpochyby krásná, v tom se shodují všichni soudobí kronikáři. Nejznámější je zřejmě líčení Veita Arnpecka z roku 1493: *Vévoda Arnošt nechal ve Straubingu utopit Agnes Pernawerin, dceru jednoho holiče, překrásnou ženu, protože si vzala jeho syna Albrechta za manžela a nechtěla toho odvolat... Byla slavně pohřbena a má na svém hrobě krásný kámen jako by byla bývala přece kněžnou. Říkají, že byla tak krásná, že když pila červeného vína, mohli vidět, jak jí víno stéká hrdlem.*¹³⁹

Anežčin soud a poprava následovaly brzy po smrti Albrechtova strýce Viléma (13. září 1435).¹⁴⁰ Zatímco byl Albrecht pozván na lov landshutským bratrancem Jindřichem Bohatým, nechal Arnošt Anežku uvěznit ve Straubingu a 12. října 1435 jako čarodějnici odsoudit k smrti utopením v Dunaji. Tento skutek Albrechta dočasně přivedl na stranu znepřáteleného

¹³⁸ Hans Hartlieb (+1468) byl nejspíše od počátku 40. let 15. století (bereme-li jako jistou Hartliebovu doktorskou promoci v Padově r. 1439 odvozovanou z opisu jeho pečeti „hartlipp doctor 1439“) až do vévodovy smrti osobním lékařem Albrechta III. a jeho manželky Anny z Braunschweigu, posléze také osobním lékařem jejich syna, vévody Zikmunda. S Albrechtem Hartlieba zřejmě spojoval úzký přátelský vztah, poměr k Zikmundovi byl již chladnější, omezující se na profesionální styky. Pro naši práci je zajímavé, že Hartlieb se spolupodílel i na bavorské klášterní reformě Albrechta III. (k tomu více dále, v souvislosti s Johannesem von Indersdorf). Co se týče Hartliebova manželského svazku s paní Sybilou, vychází přesvědčení o Hartliebovi jakožto zeti Albrechta III. z lékařova jmenování „gener Alberti ducis“, přičemž by se ale podle Hartliebova životopisce Fürbetha mohlo jednat i o jiný příbuzenský svazek (např. duchovnějšiho rázu, tedy kmotřenku vévodovu). Frank FÜR BETH, *Johannes Hartlieb. Untersuchungen zu Leben und Werk*, Tübingen 1992 – k životu Hanse Hartlieba s. 12-41. Zcela jistě mylná je informace uváděná v Boslově Bayerische Biographie (BBB) – Hartlieb nebyl zpovědníkem Albrechta III., tuto funkci od r. 1436 zastával již výše v této poznámce vzpomínaný Johannes, probošt kláštera Indersdorf (i k němu podrobněji níže). Spolu s Indersdorfem působil Hans Hartlieb nicméně při mnichovském vévodském dvoře i jako spisovatel, či spíše překladatel. Celkem se Hartliebovi připisuje 13 prací (prokazatelně z jeho pera pochází např. Kniha o Alexandrovi (Velikém), Kniha všech zakázaných umění, Kniha bylinkářství nebo *Secreta mulierum*). Podrobný přehled Hartliebových prací podává FÜR BETH – s. 42 n.

¹³⁹ „Herzog ernst liess ertrenken zu Straubing Agnes Pernawerin, ains palbirers tochter, ain wunderschöne frauen, umb das sy seinen sun Albrecht zu der ee genommen hett und das nit bibersprechen wollt... Sy ward des herlich begraben mit ainem schönen stain ob irem grab als doch ain fürstin. Man sagt, das sy so hubsch gewesen sey, wann sy roten wein getrunken hett, so hett man ir den wein in der kel hinab sechen gen.“
ARNPECK, *Sämtliche Chroniken* – s. 668-669.

¹⁴⁰ Do souvislosti obě události staví např. Schäfer. – s. 149 a n.

ingolstadtského vévody Ludvíka VII.,¹⁴¹ ale zatímco nepřátelství s landshutským bratrancem Jindřichem mělo trvat více než rok, s otcem se Albrecht poměrně brzy¹⁴² pod vlivem svého pozdějšího zpovědníka Johannese von Indersdorf a císaře Zikmunda Lucemburského usmířil.¹⁴³

Právě Johannes Indersdorf je potom osobou, která se v Albrechtově blízkosti kontinuálně objevuje koncem 30. a během 40. let 15. století a jakkoli byl tento augustiniánský probošt především zpovědníkem mladého vévody a posléze i jeho druhé manželky, připadla mu i úloha Albrechtova duchovního rádce.¹⁴⁴

Rok po Anežčině smrti (6. listopadu 1436) se mnichovský následník oženil s otcem vybranou Annou Brunšvickou, neodpustil si ale symbolické připomenutí svazku s Anežkou. Svatební nadání mladá vévodkyně obdržela až 22. ledna následujícího roku, den po svátku svaté Anežky.¹⁴⁵ V době Albrechtovy kandidatury na český trůn je pár obdařen již třemi

¹⁴¹ Spory s ingolstadtským vévodou se táhly již druhé desetiletí, vytouženého majetkového vyrovnání s linií Landshut se ale Ludvík VII. nikdy nedočkal. Pro 30. a 40. léta srov. nejnověji Renate KREMER, *Die Auseinandersetzungen um das Herzogtum Bayern-Ingolstadt 1438-1450*, München 2000.

¹⁴² Mittermüller odhaduje, že se tak stalo v řádu několika málo týdnů. MITTERMÜLLER I – s.

¹⁴³ V mnichovské státním archivu se dochovala instrukce (publikovaná v *Quellen- und Lesebuch* – s. 28-30) Aichsteterovi, vyslanci vévody Arnošta u Zikmundova dvora, v níž vévoda Arnošt informuje císaře Zikmunda sice i o úmrtí svého bratra („Ze klagen das abgen seines lieben pruder.“ Tamtéž – s. 28), především ale o Anežčině případu („Daz sein sun beladen sey gewesen mit einem poesn weyb... ye lenger ye mer uebels dar aus gieng, hab er daz selbig weyb ertrencken lassen.“ Tamtéž.), a žádá podporu ve smírném vyřešení sporu se synem Albrechtem. („Item das auch sein kayserlich genad seinem sun schreib, das in froemd und gar unpillich bedunck, das er nach dem geschicht des weybs tod zu herczog Ludwig geritten say, dann wär ye pillicher zu seinem vater geritten, von dem er doch grozz er und wird gewarten sey.“ Tamtéž – s. 29.) Necitovala bych zde tuto instrukci takto podrobně, kdyby nebylo následující věty, která mi ve vztahu k dalšímu výkladu přijde přinejmenším zajímavá. „Sein vater hab auch an der geschicht an im gefarn, daz er nun hin fuer wol ein frumer würdiger furst gesein mag, dar an in daz weyb, wan sy pey leben solt beliben sein, vast und groz geirt hiet.“ (Tamtéž.) Je to již předznamenání Indersdorfova působení na Albrechta, ke kterému se podrobněji vrátíme níže? Není to rozhodně vyloučeno. Vlastní obhajoba Arnoštova následuje na konci listu (učinil tak pro dobro synovo a proti hanbě Bavorska), spojená je s opětovnou výzvou k poslání dopisu či výzvy k usmíření císařem (Tamtéž – s. 30).

¹⁴⁴ K jeho osobě podrobněji níže.

¹⁴⁵ Podrobněji SCHÄFER – 290 n.

mužskými potomky - Janem IV. (1437-1463),¹⁴⁶ Arnoštem (1438-1460) a Zikmundem (1439-1501).¹⁴⁷ Ve dále citovaném listu Oldřicha z Rožmberka do Basileje je tato skutečnost jednou z předností bavorské kandidatury.¹⁴⁸

Ve výčtech důvodů Albrechtovy české volby bývá zdůrazňován i Albrechtův charakter.¹⁴⁹ Vévodovi dělají poklonu již oba přídomky, které se střídavě váží k jeho jménu - Albrecht der Fromme, tedy Albrecht Zbožný, nebo Albrecht der Gütige, Albrecht Dobrotivý.¹⁵⁰ Lichotivě o něm mluví i jeden z nejvýznamnějších mužů poloviny 15. století, Eneáš Silvius Piccolomini, pozdější papež Pius II. Albrechtovi III. Mnichovskému věnoval tento slavný humanista nejen pasáž ve své Historii české, ale také celou kapitolu ve svém spise *De viris illustribus*.¹⁵¹

Pozitivně, i když zároveň poněkud rozporuplně, působí Albrecht i v očích bavorských kronikářů 15. století. Hodnocení Albrechtovy osobnosti z jejich pera pochází ovšem povětšinou

¹⁴⁶ Jan IV. vládl v Bavorsko-Mnichově po smrti svého otce společně s mladším bratrem Zikmundem až do roku 1463, kdy zemřel.

¹⁴⁷ Zikmund byl spoluvládce Jana IV. v letech 1460-1463, po Janově smrti vládl dva roky samostatně a od roku 1465 společně s bratrem Albrechtem IV., v jehož prospěch se 1467 trůnu vzdal a fakticky tak umožnil postupný přechod země k primogeniturnímu systému. K Zikmundovi srov. Hans RALL – Marga RALL, *Die Wittelsbacher in Lebensbildern*, München 2005 – s. 103-104. Rall jej také charakterizuje „der kulturfrohe, aber politisch passive Herzog.“ Tamtéž, s. 109. K jeho nejznámějším počinům dodnes patří stavba pozdně gotického mnichovského Frauenkirche, k níž položil základní kámen 9.2.1468, a dále dnes v Mnichově ležícího zámku Blütenburg.

¹⁴⁸ Viz níže.

¹⁴⁹ PALACKÝ IV – 24.

¹⁵⁰ Oba přídomky uvádí např. Hans RALL, *Albrecht III.* in: NDB 1 – s. 156, Straub se přiklonil k Albrechtovi Zbožnému. Theodor STRAUB, *Bayern im Zeichen der Teilungen und der Teilherzogtümer (1347-1450)*. in: HANDBUCH 2 – s. 286.

¹⁵¹ Svým způsobem Piccolomini v této práci naznačuje, jak bude Albrecht Mnichovský pamatován budoucími generacemi. Krátce zmíněný původ, výchova a úřad, jež Albrecht zastával, následuje obšírnější vyličení jeho vztahu k Anežce Bernauerové, která zde ale není jmenována a zůstává jen „neurozenou ženou,“ a to obzvláště krásnou, „quam etiam ducere in uxorem cogitavit.“ Následuje vyličení Albrechtových zálib – ve shodě s bavorskými kronikáři 15. století (viz níže) uvádí Piccolomini hudbu a lov (na vlky, s vyličením pastí, jež vévoda používá). Medailonek pokračuje partií o české volbě a končí odstavcem věnovaným Albrechtovu nevlastnímu strýci, kardinálovi Grünwalderovi. *De viris illustribus* – s. 105-106.

až z doby po vévodově smrti - v případě Veita Arnpecka se přitom jedná o odstup téměř poloviny století. Jediný skutečný Albrechtův současník, Ondřej Řezenský,¹⁵² mohl zachytit pouze první polovinu Albrechtova života - své líčení uzavřel polovinou 30. let.¹⁵³

Na konci sedmdesátých či počátkem osmdesátých let patnáctého století o vévodovi píše Ulrich Fuetrer¹⁵⁴ následující: *Item vévoda Albrecht byl dobrotivý a opravdu veselý pán. Měl velkou náklonnost k umění hudby; sám ji také mnoho uměl. Měl také velkou oblibu a potěšení ve všem lázeňství. Byl téměř dokonalou osobou, skoro všemu rozumějící, přední mezi ostatními knížaty, moudrý ve svých radách a pokorný ke všem lidem, milovník krásných žen a mužného srdce.*¹⁵⁵

¹⁵² Ondřej Řezenský (mezi 1375 a 1380 – asi 1442) je vůbec nejvýznamnějším bavorským kronikářem 15. století. Jakkoli cenné jsou i práce jeho následovníků, Ulricha Fuetrera, Hanse Ebrana z Wildenberga nebo Veita Arnpecka, musíme jim vytknout, že v souladu s bavorskou kronikou Ondřejovou (*Chronica de principibus terrae Bavarorum*) píše všichni tito autoři to, čemu říkáme kronika světová, tedy analý počínající nejlépe biblickým začátkem světa, popřípadě legendárními prapředky v zemi vládoucí dynastie. 15. století je jimi (obdobně jako 16. století u později pišícího Aventina) zredukováno natolik, že mnohdy chybí klíčové informace o vévodských současnících autorů. Že se částečně jednalo dokonce o úmysl, k tomu se přiznává ve své předmluvě Ebran. Srov. k tomuto (kromě úvodů jednotlivých edic a VL) také Hubert GLASER, *Wissenschaft und Bildung im Spätmittelalter*. in: HANDBUCH 2 – s. 849 a n., k Ebranovu postoji tamtéž – s. 853.

¹⁵³ Ačkoli se tak líčení Ondřeje Řezenského již nedotýká Albrechtovy české volby, dochovala se nám z jeho pera (vedle líčení husitských válek) patrně nejhodnověrnější zpráva o smrti Anežky Bernauerové. Zaznamenána je zde i událost porušující pravidla středověkých exekucí – brali-li bychom Anežčinu smrt utopením v Dunaji z pohledu ordálového soudnictví, mohla být omilostněna, když se jí podařilo osvobodit se z pout a doplatit ke břehu. Kat jí ale v obavách z hněvu vévody Arnošta přidržel hlavu pod vodou. Andreas VON REGENSBURG, *Chronica de principibus terrae Bavarorum*. in: Georg LEIDINGER (ed.), Andreas von Regensburg, *Sämtliche Werke*, München 1903 – s. 583-584, v německém překladu je pasáž týkající se Anežčiny popravy obsažena také v Alfons HUBER (ed.), *Agnes Bernauer im Spiegel der Quellen, Chronisten, Historiker und Literaten vom 15. bis zum 20. Jahrhundert. Ein Quellen- und Lesebuch*, Straubing 1999.

¹⁵⁴ Ulrich Fuetrer či také Fuetret či Füterer (okolo 1420 v Landshutu – mezi léty 1493-1502 v Mnichově), spisovatel a malíř. Vedle bavorské kroniky („Hystori gessta und getat von den edlen fürsten des loblich hawss von Bayern und Norigkaw“) z let 1478-1481 je autorem také dvou rytířských eposů – knihy dobrodružství, *Buch der Abenteuer* a *Lancelota, Lanzelot*. Více k němu GLASER, *Wissenschaft* – s. 853 a n., studie doprovázející Spillerovu edici jeho kroniky (Reinhold SPILLER, *Ulrich Fuetrer, Chronik von Bayern*, München 1909) nebo VL II² – s. 999 a n. Zajímavé je, že v partii své kroniky věnované Albrechtovi III. Fuetrer zcela opomíjí českou volbu. Psal pro Albrechta IV.

¹⁵⁵ „Item hertzog Albrecht der güetig was gar ain fröhlicher Herr. Er hett grosse lieb zu der kunst musica; er kundt ihr auch selber vil. Er hett auch gross lieb und lust in aller waidenhait. Er was vast ainer wolgemachten person, vast wol künnett, verr vor andern fürsten weis in seinen räten und diemüetig gegen allen lewten, ain liebhaber der zarten frawen und ains manlichen hertzens.“ FUETRER – s. 208.

Okolo roku 1479 pak Albrechta Hans Ebran z Wildenberga¹⁵⁶ charakterizuje takto: *Vévoda Albrecht, syn vévody Arnošta, byl opravdu výtečný pán vší skvělosti a ctnostný a dobrotivý vládce. Měl velkou lásku k lovu a obzvláště lovu se sokoly; ukrácení dlouhé chvíle vyhledával často také ve hře na loutnu, již i sám mnoho uměl. Měl velkou lásku k ženám a obzvláště jedné ženě, již říkali Bernauerin.*¹⁵⁷

Na počátku devadesátých let psal Veit Arnpeck,¹⁵⁸ který se v mnohém inspiroval především ve Fuetrerově kronice. Jeho německy psaná Bavorská kronika tak přináší pouze parafrázi Fuetrerovy zprávy. Ve zkrácené podobě se tak opětovně dozvídáme, že *Albrecht, vévoda bavorský, syn vévody Arnošta byl dobrotivý, veselý a mírumilovný pán. Měl velkou náklonnost k umění hudby; sám ji také mnoho uměl. Měl také velké potěšení ve všem lázeňství. Byl téměř dokonalou osobou a opravdu zkušený, moudrý a pokorný.*¹⁵⁹

Albrecht Mnichovský je u všech těchto kronikářů líčen až s odstupem nejméně několika desetiletí. Přesto ale můžeme jimi dochované svědectví o Albrechtově charakteru pojmout (s

¹⁵⁶ Hans Ebran, rytíř z Wildenberga, pocházel z rodu dolnobavorské úřednické šlechty. Ebran působil jako člen dolnobavorské (vévodství Bavorsko-Landshut příslušející) vévodské rady, v šedesátých letech byl v Landshutu také vrchním soudcem. Později se stal hofmistrem landshutských vévodkyň, jež pobývaly na Burghausenu, druhém hlavním sídle landshutských Wittelsbachů; konkrétně byl hofmistrem vévodkyně Amálie Saské (1435-1502) a její snachy Hedviky Polské (1457-1501), ke konci života pak správcem hradu. Více k němu v úvodu k edici jeho kroniky (EBRAN), VL II² – s. 307 a n., GLASER, *Wissenschaft* – s. 852 a n.

¹⁵⁷ "Hertzog Albrecht, ein sun hertzog Ernst, was gar ein wolgeschickter herr von aller glidmas und ein tugentsamer, gütiger herr. er het vil lieb zu jagen und sonder zu der valckenpeis; er sucht auch vil kurtzweil in manicherlei seitenspil, des er auch selbs vil kund. er het vil lieb zw frawen und sonder zu einer frauwen, was genant Bernawerin..." EBRAN – s. 154-155.

¹⁵⁸ Veit Arnpeck (před rokem 1440 ve Freisingu jako syn ševce, zemřel na konci roku 1495 v Landshutu). Po absolvování školy v Amberku studium (1454-57) na vídeňské univerzitě, později působil jako duchovní v Amberku, Freisingu a Landshutu. Arnpeck je autorem několika ceněných historických kompilací k bavorským dějinám. Nejznámější je patrně latinská *Chronica Baioariorum*, pro kterou čerpal celkem z 69 (doložených!) pramenů. Více k němu: *Sämtliche Chroniken* – úvod, GLASER, *Wissenschaft* – s. 854 a n.

¹⁵⁹ "Albrecht, Herzog in Bairen, Herzog Ernst sun, was gar ain gütiger, frölicher und fridlicher herr. Er hett gross lieb zu der kunst musica; er kunt ir auch selber vil. er hett auch grossn lust zu aller baydenhait. er was vast ain wolgemachte person und gar wolkündent, weis und demütig." – Veit Arnpeck, *Bayerische Chronik* in: *Sämtliche Chroniken* – s. 671.

nezbytným ohledem na nutně nadměrně kladné zhodnocení poměrně nedávno zesnulého příslušníka vládnoucího rodu) jako jistě poměrně věrné, obzvláště mluví-li podobně i Piccolomini.

Pohled bavorských kronik druhé poloviny 15. století na Albrechta je dvojaký - líčí jej zároveň jako ženy a světské radovánky milujícího muže (mladíka), který se bez ohledu na důsledky vrhl po hlavě do morganatického vztahu, i opatrnějšího a zkušenějšího muže, jímž se pravděpodobně stal až po smrti Anežky Bernauerové.

I./3. Jednání o volbě Albrechta III. Mnichovského za krále českého

O případné volbě se mluvilo bezpochyby již během prvního českého celozemského stavovského sjezdu po smrti Albrechta Habsburského v lednu 1440 (původně byl sněm svolaný již ke svaté Lucii, ale nejprve bylo potřeba, aby nastalou situaci samostatně projednaly jednotlivé strany - dosud propolská strana Ptáčkova tak učinila 17. prosince v Mělníce a legitimisté Oldřicha II. Rožmberského okolo Vánoc v Praze). Obecný sněm konaný v pražském Karolinu od 6. ledna 1440 vstoupil do historie především vydáním tzv. listu mírného, ve své podstatě základního zákona pro tehdy začínající období českého interregna.¹⁶⁰

Lednový sněm (táhnoucí se do poloviny února) musel kromě nutnosti budoucí volby již velmi pravděpodobně zmínit také možnost kandidatury mladého bavorského vévody Albrechta III.,

¹⁶⁰ Jeho plný text je otištěn v AČ III, kromě jiného zde bylo vyžadováno dodržování kompaktát (a to jak ze strany české, tak i dohled nad plněním slibů koncilu) a potvrzení Rokycanova arcibiskupství. Zápisy a dání z

vládnoucího od roku 1438 samostatně (a v letech 1436–38 jako spoluvládce otce Arnošta) ve vévodství Bavorsko-Mnichov, které od bratislavského rozsudku Zikmunda Lucemburského z roku 1429 definitivně rozdělujícího dědictví po bavorské linii Holandsko-Straubing bezprostředně sousedilo s Českým královstvím.

O veřejném vyslovení tohoto návrhu svědčí obsah dopisu horšovskotýnského purkrabího Zdeňka Kolvína z Ronšperka¹⁶¹ z 20. února 1440.¹⁶² V něm tento bavorský informant žádá o vydání glejtu pro průjezd do Straubingu, česky dříve též Štrubiny,¹⁶³ a doprovod na cestu. Doslova zde stojí: *Dávám vaší knížecí milosti vědět, že jsem se dnes vrátil z Prahy a chtěl bych vaší knížecí milosti mnohé napsat, čehož mi nepřísluší.*¹⁶⁴ Dle této pasáže soudě měl Ronšperk natolik důležité zprávy, že se je neodvažoval svěřit peru a inkoustu.¹⁶⁵

Vydavatel bavorských akt vztahujících se k české volbě 1440, Max Prokop, svobodný pán von Freyberg, se na základě dubnového

doby vlády Albrechta II. měly být nadále považovány za neplatné. Zbytek dokumentu řeší převážně jednotlivé spory – povětšinou majetkové – a problematiku dosud držených zajatců.

¹⁶¹ Titul purkrabího nesou v této době Kolvínové z Ronšperka již jen tradicí, od husitských válek jsou sami držiteli hradu a města Horšovský Týn. Tato držba jim později měla být potvrzena i oficiálně. Zdeněk Kolvín z Ronšperka se jakožto horšovskotýnský purkrabí připomíná k roku 1438 (nástupnictvím po synovci Zdenkovi z Dršky), Sedláček píše, že zemřel pravděpodobně kolem roku 1445, s jistotou je nicméně uváděn jako mrtvý až roku 1452. August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého IX., Domažlicko a Klatovsko*, Praha 1996 – s. 96-97. Jiří Jánský připomíná, že tento pozdější horlivý podporovatel české kandidatury Albrechta III. neměl na přelomu let 1439/1440 mnoho důvodů, proč se probavorsky angažovat – jeho služebník Weiczl, vyslaný do Bavor proti Ronšperkovu nepříteli, byl navzdory ochrannému glejtu popraven a Zdeněk Kolvín žádal satisfakci. Jiří JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice, Díl III - s. 21*. O pozdějších příslušnících tohoto rodu víme, že pobírali „stipendia“ bavorské strany – tolik např. Zdeněk Dobrohost z Ronšperka. K roku 1491 je připomínán jeho roční plat 150 zlatých zahrnující povinnán postavit do jednoho měsíce do pole 600 pěších žoldnéřů (jejichž služby měla předem platit bavorská strana) proti komukoli s výjimkou českého krále, obyvatel Koruny a Uher. Jiří JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice, Díl V. - s. 62*.

¹⁶² List Zdeňka Kolvína z Ronšperka vévodovi Albrechtovi Mnichovskému, 20. února 1440. FREYBERG – s. 9.

¹⁶³ Narozdíl od dále zmiňované Kouby (Chamu) uvádí v případě Straubingu staročeský název města jako primární ještě Ottův slovník naučný.

¹⁶⁴ "Pitt ewr furtslich gnad ze wissen das ich als hewt von prag komen pin und holt ewrn furstlichen genaden vil schreiben das mir nit fuegt." FREYBERG – s. 9. Obsahem sdělení mohlo být samozřejmě i samo rozhodnutí Čechů přistoupit k volbě, v každém případě ale šlo o impuls, na základě něhož Albrecht o české kandidatuře začal vážně uvažovat. K tomu více níže (dubnový list Jana ze Sedlce).

¹⁶⁵ FREYBERG – s. 1.

dopisu českého hofmistra Albrechta III., Jana ze Sedlce,¹⁶⁶ Kolvínovi přiklání k názoru, že plánované setkání se neuskutečnilo (a to i přesto, že glejt byl skutečně vydán¹⁶⁷ a doprovod přislíben samotným vévodou Albrechtem)¹⁶⁸ a že jednání s purkrabím Kolvínem nakonec probíhala pouze písemně.¹⁶⁹ Krátká zmínka v tomtéž listu Jana ze Sedlce¹⁷⁰ mne ale vede k domněnce, že je nutné zvážit i osobní promluvu Jana se Zdeňkem Kolvínem v Čechách. Nevíme ale, kdy se tato rozmluva konala – tedy zda šlo až o období po českém sněmu či dobu mu předcházející.¹⁷¹

Vedle poměrně obsáhlého listu Jana ze Sedlce obsahujícího instrukce pro český volební sněm vypsany původně ke svátku svatého Jiří se nám dochoval i kratší dopis, který Kolvínovi

¹⁶⁶ Jana ze Sedlce znal Albrecht již z doby svého pobytu u dvora Václava IV. Zdá se, že Jan jej následoval do Bavorska buď hned roku 1417, ke kterému se povětšinou datuje ukončení Albrechtova pražského působení, nebo kdykoli před rokem 1421, kdy je Jan ze Sedlce již dlouhodobě zachytitelný ve wittelsbašských službách. Jan ze Sedlce je jediným doloženým českým dvořanem a úředníkem v Albrechtových službách. Zda se vyskytovali v Albrechtově blízkosti i další Češi, nevíme, s jistotou ale můžeme vyloučit jejich privilegované postavení. Historie nám přináší pouze doklad o tom, že Jana do Bavorska následoval i jeho bratr. Jan ze Sedlce zastával až do Albrechtova nástupu na vévodský stolec úřad hofmistra, a byl tudíž i prvním mužem Albrechtova dvora. Vzhledem k jeho nahrazení v této funkci (s faktickými pravomocemi, zatímco Janovi zůstala funkce nadále již jen nominálně, jakožto úřad čestný) Jörgem von Gundelfingen hned v srpnu 1438 (Arnošt Mnichovský zemřel 2. 7. 1438) a minimálnímu diplomatickému či politickému využití Jana ze Sedlce (s výjimkou námi pojednávané české volby) se Gerda Maria LUCHA domnívá, že nemusel jakožto rodilý Čech ovládat dostatečně německý jazyk. Gerda Maria LUCHA, *Kanzlei Schrifftgut, Kanzlei, Rat und Regierungssystem unter Herzog Albrecht III. von Bayern-München, 1438-1460*, Frankfurt am Main 1993 - s. 221. Pro tuto domněnku by mluvila i ta skutečnost, že ač jako hofmistr i později ve funkci maršálka měl právo předsedat v Albrechtově zastoupení mnichovskému dvorskému soudu, nacházíme jej v pramenech vždy jmenovaného jen jako přisedícího. Tamtéž – s. 222. V srpnu 1444 byl Jan za své věrné služby učiněn doživotním hornobavorským maršálkem a po dlouhá léta byl také správcem hradu Pfaffenhofen. Ke složení dvora, resp. především rady Albrechta Mnichovského a jeho předchůdců na trůnu mnichovského dílčího vévodství, včetně kompetencí a povinností jednotlivých dvorských úředníků více LUCHA a dále také Klaus von ANDRIAN-WERBURG, *Urkundenwesen, Kanzlei, Rat und Regierungssystem der Herzöge Johann II., Ernst und Wilhelm III. von Bayern-München 1392-1438*, Kallmünz 1971 (obě práce jsou součástí souboru studií o pozdně středověkých kancelářích wittelsbašských vévodů iniciovaným profesorem Hansem Rallem).

¹⁶⁷ Glejt (datovaný k 28. únoru 1440) je publikován u FREYBERGA – s. 9-10.

¹⁶⁸ Albrecht III. Zdeňku Kolvínovi z Ronšperka – FREYBERG – s. 10.

¹⁶⁹ FREYBERG – s. 1

¹⁷⁰ „Bej ew gewesen pin, vnd ew erzielt han” - Jan ze Sedlce Zdeňkovi Kolvínovi z Ronšperka 3. 4. 1440, FREYBERG – s. 11.

¹⁷¹ Jiří Jánský uvádí, že jedna osobní schůzka Jana ze Sedlce se Zdeňkem Kolvínem z Ronšperka se uskutečnila již v listopadu či prosinci 1439. Tehdy Jan ze Sedlce pobýval v Čechách ve snaze zamezit dalšímu bujení loupeživých nájezdů na obou stranách česko-bavorské hranice. Jánský přikládá této schůzce prvořadý význam – podle jeho názoru se právě při ní poprvé objevuje plán české kandidatury Albrechtovy. *Kronika česko-bavorské hranice, Díl III.* – s. 21. Velmi dobře se tak mohlo jednat o jedno a totéž setkání ústředních Albrechtových českých příznivců.

osobně odeslal bavorský vévoda. V něm čteme kromě osobního poděkování za poskytnuté informace¹⁷² i velmi neurčité vyjádření k Albrechtově české kandidatuře. Slovy *Jaké je pak naše mínění k tvému sdělení (či snad psaní? ve smyslu dopisu, který se nám v tom případě ale nedochoval), píše ti již řečený Jan z naší vůle, jak jistě předpokládáš. Ačkoli bychom tedy naše mínění rádi napsali sami a odpověděli ti, chápeš zajisté, že nám toho není možné.*¹⁷³ Albrecht tak Zdeňka Kolvína z Ronšperka ohledně podrobností ke svému uchazečství o český trůn prakticky pouze odkazuje na dopis svého hofmistra.

Ve své podstatě představuje obzvláště druhá polovina tohoto listu z pera Jana ze Sedlce volební program kandidujícího vévody. Čteme v něm, že Jan již vyprávěl *"wie mein gnediger Herr Hertzog Albrecht ein wolmugender Herr sej* (tj. že je Albrecht mocný pán) *auch ein gerutes gutes lannd* (vládnoucí vzdělané, doslova zorané, dobré zemi) *vnd genug hab* (tedy má dostatek);¹⁷⁴ k nalezení je zde jak přetlumočení Albrechtova potěšení nad ustalováním poměrů v Čechách,¹⁷⁵ tak i připomenutí těsného sousedství obou zemí a z něj vycházející povinnosti k vzájemné radě a pomoci.¹⁷⁶ Albrecht se ústy Jana ze Sedlce ptá,

¹⁷² „Vns hat Jan von Sedlitz unnsere lieber getrewer einen brief anbracht vnd horn lassen Den du Im yetzo geschriben hast als von der Ainigkeit dez lanntfrieden vnd wal wegen dez konigreichs Ze Behaim haben wir wol vernomen vnd erkennen vnd versteen dabej wol deinen guten willen vnd Dinstparkait so du Ze vns hast. dez wir dir vast danken Auch mit sundern genaden gen dir nymer vergessen wellen.“ Albrecht III. Mnichovský Zdeňkovi Kolvínovi z Ronšperka, Mnichov 3. 4. 1440. FREYBERG – s. 12.

¹⁷³ „Was auf solich dein schreiben vnnsere maynung ist schreibet Dir hiemit der egenant Jan von vnserm wegen als Du wol vernemen wirst. Dann ob wir Dir vnnsre maynung selbs gern geschriben vnd geantwurt hetten verstestu selbst Wol das vns das mit fuget.“ FREYBERG – s. 10.

¹⁷⁴ FREYBERG – s. 11.

¹⁷⁵ „Als ir schreibet vnder anderm in ewerm brief wie das solicher frid vnd ainigkeit Im lannd Ze Behaim sei worden vnd auch furbas Dabej beleiben sulle, Sullt ir wissen das mein gnediger Herr Herzog Albrecht ... das zermal gern horet vnd vast erfrewett ist.“ FREYBERG – s. 10

¹⁷⁶ „Darumb was dem lanndt daselbs Ere vnd nutzer Zustand das war Im ein Besundren freud vnd was auch sein Gnad als ein furst der dem lannt ze Behaim am nachsten anstossend vnd also lanng gewont ist auch dartzu Raten vnd helffen sollt war er willig als pillichen ist.“ FREYBERG – s. 11.

zda je český trůn skutečně uprázdněn,¹⁷⁷ aby se vzápětí představil jako ideální kandidát tohoto královského stolce coby muž, který byl v Čechách vychován, zná českou řeč a vždy se o českou zemi zajímal.¹⁷⁶ Prostřednictvím svého hofmistra Albrecht dále vzkazuje, že by rád byl českému království k užitku a napomohl opětovnému povznesení země (čteno mezi řadky: jakožto její vládce).¹⁷⁹

Tento list Jana ze Sedlce směřoval k novému českému sněmu, který byl sice původně vypsanán na konec dubna, nakonec ale došlo k jeho posunutí až k Božímu tělu (26. května 1440), a to (přinejmenším oficiálně) především na žádost královny Alžběty.¹⁸⁰ Nový termín sjezdu nicméně utrakvisté pana Ptáčka odmítli respektovat a Alešem Holickým ze Šternberka byl k témuž vyzván i jeden z hlavních iniciátorů tohoto odkladu, pan Oldřich z Rožmberka. I katolická strana se tak začíná v Praze scházet již před nově daným termínem.

Předtím než mohl přistoupit k volbě, musil sněm rozřešit, kdo má k volení nového krále vlastně oprávnění. Zdá se, že vedlejší země z něj byly automaticky bez výjimky vyloučeny (v každém případě jejich zástupci nejsou mezi doloženými voliteli),¹⁸¹ byť jejich reprezentanti byli sněmu přítomni.¹⁸²

¹⁷⁷ „War ez im vmb die kron Ze Behaim vnrichtig gestalt vnd das einem konig daselbs nicht dartzu geordnet vnd gegeben sollt werden dez eer sich betrogen ew vnd andern seinen lannt herrn vnd Dienern ze Behaim gegeben macht als sich gepurte Das solichs seiner gnaden swar wäre wann ez aber solicher mas vmb das konigreich vnd das ein konig Bedarff vnd haben sol richtig vnd geordnet wäre versten ich nicht anders dann das syh mue niich arbaitt nit verdriessen liess damit das konigreich ze Behaim wider in einen loblichen stand konnte bracht werden Als vor gewesen ist.” FREYBERG – s. 11.

¹⁷⁸ „Sein gnad gar willig vnd fro auch wol dartzu genaigett vnd dem Lannd nutzlichen wäre, wann er dy sprach wol waiss vnd Im lannd ertzogen auch all sein tag auf dy Behaim gericht gewesen vnd noch ist.” - FREYBERG – s. 11.

¹⁷⁹ Viz poznámka 177.

¹⁸⁰ K vydání odkladu ve prospěch Alžběty (vítaného u některých, jmenovitě pana Oldřicha, pro vlastní potřeby – zde zřejmě k navázání kontaktu s dalším z německých knížat, Fridrichem Braniborským, jehož nakonec Oldřich mezi kandidáty vyzdvihává jakožto jednoho z nejslibnějších pretendentů. Srov. URBÁNEK, *České dějiny III/1* – s. 519-520) podrobněji PALACKÝ IV – s. 19 n. a URBÁNEK, *tamtéž* – s. 520 n.

¹⁸¹ Tolik píše alespoň PALACKÝ IV – s. 20, ten také vyslovuje názor, že se tak stalo proto, že se vedlejší země beztak již přiklonily k Ladislavovi. O prísém legitimismu vedlejších zemí mluví i URBÁNEK, *tamtéž* – s. 522.

Spor nicméně nastal o připuštění nižší šlechty a měst, a to obzvláště mezi těmito skupinami navzájem.¹⁸³ Urbánek k tomuto píše, že problém spočíval hlavně ve straně utrakvistické, jejíž méně i více urození členové se většinou přikláněli spolu se svým předákem, Hynkem Ptáčkem z Pirkštejna, k nové volbě, zatímco většina měst nadále podporovala ideu polského království.¹⁸⁴

Po měsíčním jednání bylo rozhodnuto, že se na volbě budou podílet příslušníci všech tří stavů a spolupodílet se měl i arcibiskup Jan Rokycana. Volba měla být uskutečněna prostřednictvím volitelů, z nichž (vedle církevního zástupce Rokycany) bylo 18 stavu panského, 14 rytířského a 14 měšťanů.¹⁸⁵

Den před vlastní volbou se sešli u pana Oldřicha zástupci jeho strany, aby projednali vhodné kandidáty. K představení jednotlivých kandidátů byl pak Oldřich z Rožmberka vyzván následujícího dne i ostatními voliteli předtím, než se přistoupilo k prvnímu hlasování. Oldřich nato promluvil jak o nárocích habsburských (které by v ideálním případě alespoň dočasně převzal král Fridrich III., popř. jeho bratr Albrecht či Zikmund Tyrolský¹⁸⁶), tak i o jménech dalších – kandidatuře

¹⁸² URBÁNEK, tamtéž – s. 522 jmenuje s jistotou Hornolužičany.

¹⁸³ Doklad o tomto nám podává pan Oldřich z Rožmberka ve svém basilejském dopise. Inkriminovanou pasáž podává Palacký v českém překladu ve svých poznámkách k *Dějínám*. PALACKÝ VI - s. 581.

¹⁸⁴ URBÁNEK, *České dějiny III/1* – s. 523.

¹⁸⁵ K jmenovitému seznamu: AČ I – s. 265, poněkud odlišně PALACKÝ IV - 21-22, na odlišnosti poukazuje URBÁNEK, tamtéž – s. 524-525.

¹⁸⁶ V dopise Oldřicha z Rožmberka (list do Basileje, srov. následující poznámku) chybně uváděný Fridrich Tyrolský, otec Zikmundův, byl v této chvíli již po smrti. Oldřich jmenoval římského krále jako zcela prvního „maje známost o zápisech, které jsou mezi zemí českou a domem rakouským,“ s vědomím, že se sice král království již sám zřekl, přesto ale „jako nejschopnějšího ze všech pro správu Království českého.“ Dvěma druhými, v této chvíli přípustnými rakouskými kandidáty byli vévodové Albrecht VI. (1418-1463), bratr Fridricha III., vládnoucí až do své smrti v Horních Rakousích (k nelibosti bratra) a králův synovec Zikmund Tyrolský (1427-1496, žijící až do roku 1446 v poručnické moci Fridricha III.). Ke druhému existuje i podrobnější zpracování: Wilhelm BAUM, *Sigmund der Münzreiche. Zur Geschichte Tirols und der habsburgischen Länder im Spätmittelalter*, Bozen 1997. S ohledem na Bavorsko pro nás může být zajímavé jakožto doplňkový zdroj informací o pokusech Albrechta IV. Mnichovského (vládnoucího v letech 1465-1508) zmocnit se Tyrolska.

polské (coby protikrále Albrechta II. zvoleného mladičkého Kazimíra a jeho staršího bratra, polského krále Vladislava, v tuto chvíli zaujatého spíše možným ziskem koruny uherské) a kandidaturách říšských knížat Fridricha Braniborského (se syny), Albrechta Bavorsko-Mnichovského a Ludvíka Falckého. O svých názorech na jednotlivé pretendenty uvolněného trůnu, byť zřejmě přinejmenším lehce zkreslených jeho pozdější snahou navenek dobře působit, nám zanechal zprávu sám pan Oldřich z Rožmberka ve svém dopise do Basileje.¹⁸⁷

Při představování trůnních kandidátů přešel pan Oldřich nejprve habsburské nároky sdělením, že římský král Fridrich uchazečství o českou korunu odmítá s poukazem na to, že Čechové dobře vědí, koho mají mít za krále.¹⁸⁸ Oldřich společně s ostatními voliteli uznává nebezpečí volby malého Ladislava,¹⁸⁹ a tak se pro habsburskou věc nijak výrazně neangažuje.¹⁹⁰ O polskou kandidaturu se mezi voliteli podle zprávy pana Oldřicha strhla hádka, když Ptáčkovi přívrženci odmítli Vladislavovu způsobilost k vládě.¹⁹¹ Oldřichem protěžovaným kandidátem¹⁹² byl pro tuto chvíli ovšem Fridrich Braniborský, resp. on a jeho synové.¹⁹³

¹⁸⁷ Tištěný je v RYNEŠOVÁ – s. 77 a n., FREYBERG – s. 55 a n. Pro snažší orientaci (kompaktní edice písemností k volbě roku 1440) zde nadále uvádím stánky u Freyberga.

¹⁸⁸ FREYBERG - s. 56, český překlad této pasáže PALACKÝ VI – s. 582.

¹⁸⁹ V basilejském listu doslovně stojí: „Protože však je příliš nebezpečné pro spleť poměrů království, aby zůstávalo bez správce, jmenoval jsem na druhém místě polského krále a jeho bratra...“ Český překlad viz PALACKÝ VI – s. 582; srov. též URBÁNEK, *České dějiny III/I* – s. 529.

¹⁹⁰ Jaký vliv na tento krok měla tehdejší finanční nesolventnost Alžbětina není možné říci.

¹⁹¹ FREYBERG – s. 57, o Kazimírovi se nyní již nejedná. URBÁNEK – s. 530.

¹⁹² Zdůrazňuje se zde jeho moc, moudrost, stejně jako styky a vliv na basilejském koncilu, který by nejlépe mohl zabezpečit české zájmy. FREYBERG – s. 57. Není-li toto později zdůrazněno i v případě Albrechta III. Mnichovského, můžeme se ptát, zda Oldřich skutečně nebral v potaz či nevěděl o existenci Albrechtova nevlastního strýce (nemanželského syna vévody Jana II.), kardinála Johanna Grünwaldera, který při koncilu v té době působil a na nějž se měl Albrecht také jako prvního obrátit s žádostí o konsensus svého počínání ve věci české volby – a to zřejmě včetně žádosti zjistit postoj papeže Felixe. Srov. níže.

¹⁹³ Fridrich I. Braniborský (1371-1440), zemřel 20. září 1440. Oldřich z Rožmberka si byl jeho věku vědom, a tak podtrhává existenci jeho dospělých a moudrých synů. Posléze akcentovaná existence dědice v případě Albrechta Bavorského je tak jediným handicapem, který by braniborská kandidatura v Oldřichových očích snad mohla mít. Ze čtyř dospělých se doživších synů Fridricha I. z manželství s Alžbětou (1383-1442),

K bavorské kandidatuře se Oldřich dostal teprve později, ale jakkoli jí nyní nebyl nakloněn, působí představení Albrechta III. Mnichovského stále pozitivně.¹⁹⁴

Vedle znalosti českého jazyka,¹⁹⁵ která musela mít pro české volitele značnou váhu,¹⁹⁶ je zde akcentováno příbuzenství a potence bavorského kandidáta spolu s velmi podstatným faktem existence následníka. Jestliže Albrecht později (předvídatelně) požaduje dědičnost českého království ve své linii, můžeme na základě Oldřichovy akcentace této skutečnosti v okamžiku volebního shromáždění předpokládat, že v okamžiku volby byli volitelé alespoň částečně nakloněni představě dosazení nové dynastie a ne jen zvolení nového panovníka. Albrechtovi by tak zřejmě při přijetí koruny dědičnost království mohla být přiznána, a to přinejmenším stranou rakouskou (velmi pravděpodobně ovšem jen oproti finančním odměnám či jiným ústupkům), popřípadě se lze domnívat, že by

dcerou vévody Fridricha Bavorsko-Landshutského, byl v době české volby ženatý jen nejstarší Jan IV. Alchymista (1406-1464), pozdější markrabě z Kulmbach-Bayreuthu. Jeho jediný syn Rudolf ale zemřel záhy po svém narození roku 1424 a dospělosti se dožily jen tři dcery. Fridrich II. (1413-1471) přezdívaný Železný zub se oženil teprve později stejně jako jeho bratři Albrecht III. Achilles (1414-1486) a Fridrich III. Tlustý (1424-1463). Jediný Albrecht Achilles měl přitom mužské potomky – nejstarší z jeho dětí (z prvního manželství s Markétou Bádenskou), dcera Uršula, se ale narodilo až roku 1450. Tento fakt ale samozřejmě v době české volby nebyl znám a čtyři dospělí synové naopak představovali příslib řady potomků.

¹⁹⁴ "Deinde his auditis et allegatis (myšleny jsou kandidatury projednávané před Albrechtovou), nominavi Ducem Albertum Bavariae, quaerens quid sentirent de eodem; adjiciens, cum sit princeps potens et parentosus et nostri linguagii bene enutritus et expertus, filium etiam habens, quis his de duobus, an Marchio (Fridrich Braniborský) supratactus, vel Dux nunc nominatus valentior videretur." FREYBERG – s. 57.

¹⁹⁵ Albrecht bezpochyby česky uměl, jeho pobyt v Čechách spadá do let, kdy je lidská paměť v tomto ohledu nejtvárnější. Otázkou přesto může být, jak dobře češtinu ovládal v roce 1440 – po plných dvou desetiletích, kdy v Čechách nepobýval a jeho jediným doloženým českým dvořanem byl Jan ze Sedlce, který pro jiné povinnosti zajisté na Albrechtově dvoře nepobýval nepřetržitě. S výjimkou českých požadavků na zvoleného krále (jež k jeho dvoru ale dopravili dva z volitelů, kteří zajisté mohli společně s Janem ze Sedlce upřesnit případné nejasnosti) je veškerá korespondence roku 1440 vedena v němčině a pozdní zpráva Hájkova uvádí, že česky Albrecht při pozdějším osobním setkání se svými voliteli v Koubě pouze poděkoval. Bohužel není jasné, zda je tato zpráva založena na autentickém svědectví.

¹⁹⁶ Pohusitské Čechy nebyly "německému jazyku," v oné době suplujícímu pojem "německý národ," právě nakloněny. Ve známém "*Krátkém sebrání*" vážícímu se buď k volbě Albrechta Habsburského (tolik PALACKÝ III) či Jiřího z Poděbrad (Rudolf URBÁNEK (ed.), *O volbě Jiřího z Poděbrad za krále českého*, Praha 1958 – k dataci strana 29 a násl., níže v této poznámce citovaná pasáž – s. 41) je u českého panovníka právě příslušnost k zemskému jazyku vyžadována na prvním místě (doprovázená nezbytným důrazem na víru). "*Slušné jest slovanského jazyka pána hledati a k německému nikoli svolovati.*" Ačkoli pojem jazyk v tomto textu zastupuje dnešní pojem "národnost," lze předpokládat, že u německých knížat (přes ustanovení Zlaté buly Karla IV.) nevidaná znalost zemského jazyka měla u Albrechta váhu zlata. K pojmu "jazyka"

se jeho dědic stal přednostním kandidátem českého trůnu po jeho smrti, byla-li by v takovém případě zachována plná volitelnost trůnu.¹⁹⁷ Existence následníka představovala pro boji zjitřenou zemi jistotu do budoucnosti - za předpokladu, že by nově zvolený panovník nezemřel obdobně náhle a nečekaně jako jeho habsburský předchůdce v době, kdy by jeho dědic byl stále ještě dítětem.

Posledním kandidátem českého trůnu jmenovaným v listě do Basileje byl falckrabě Ludvík, navrhovaný jinými z volitelů, jenž byl ale záhy odmítnut pro vzdálenost jeho zemí od českého království a mládí připomínané již v polském případě.¹⁹⁸

Volba sama trvala čtyři dny a velký vliv Oldřicha Rožmberského je patrný již z toho, že zprvu získal nejvíce hlasů právě "jeho" kandidát, markrabě Fridrich. Postupem času se ale stále více volitelů od braniborské kandidatury odvracelo ve prospěch bavorského směru a posléze tak učinil i sám pan Oldřich, když viděl, že se mu Fridrichovu volbu nepodaří prosadit.¹⁹⁹ Konečná volba Albrechta III. čtvrtého dne tak byla jednomyslná.

Volbu bylo rozhodnuto prozatím držet v tajnosti a na Albrechtův mnichovský dvůr byli vysláni jen dva z volitelů, Jaroslav Plichta ze Žerotína a Jan Malovec z Pacova,²⁰⁰ aby ho o volbě informovali a zároveň mu předložili i volební kapitulaci, v mnohém odvozenou od té, jež byla předložena

zastupujícího náš výraz "národ" podrobněji František ŠMAHEL, *Idea národa v husitských Čechách*, Praha 2000 - s. 22 a následující.

¹⁹⁷ Nebudeme se asi příliš mýlit, budeme-li předpokládat, že by v případě Albrechtova přijetí českého trůnu a spokojenosti s vládou mnichovské linie výše zmiňované sliby možnosti pozdějšího předání trůnu dospělému Ladislavovi Pohrobkovi pravděpodobně upadly v zapomnění. Zároveň je třeba říci, že Oldřichův dopis do Basileje je bezpochyby tendenční a Oldřichova vyjádření ve prospěch jednotlivých pretendentsů trůnu tak nemusí v listě nutně odrážet jeho skutečné tehdejší promluvy. Na druhou stranu byl ale volební sněm (byť ve volbě samé omezen na menší okruh volitelů) událostí natolik veřejnou, že Oldřich jen těžko mohl v dopise přímočaře lhát a jeho takto dochované projevy k jednotlivým kandidátům tak zřejmě budou poměrně věrné.

¹⁹⁸ Pro svůj vysoký věk byl naopak některými voliteli odmítán Fridrich Braniborský.

¹⁹⁹ URBÁNEK, *České dějiny III/1* - s. 531. Palacký vzpomíná dopis Aleše ze Šternberka Oldřichovi z 20.2. 1440 (publikovaný v AČ II - s. 29), v němž tento Oldřichův přítel Rožmberkovi připomínal, že roku 1440 první pozvedl ruku pro Albrechta Bavorského. Srov. PALACKÝ VI - s. 583.

Albrechtovi II. o dva roky dříve.²⁰¹ Ze specifických žádostí obsahuje volební kapitulace především požadavek spojení Čech s Bavorskem.²⁰² Zajímavé je ale spíše to, že je vynechán článek o zabezpečení země pro případ, že by král odejel, a je vyjádřen požadavek, aby král dosazoval Čechy nejen na hrady a do úřadů, ale také na svůj dvůr.²⁰³ Předpokládalo se tedy nejspíše, že Albrecht bude sídlit v Praze.²⁰⁴

Pro Čechy jistě zajímavý návrh sloučení obou zemí Albrecht zamítá s poukazem na lenní vztah k Římské říši a rodové dohody.²⁰⁵ Spojit byť i jen svou část Bavorska s českým královstvím jinak než v podobě prosté personální unie mnichovský vévoda nemohl již na základě smlouvy o dělení wittelsbašských majetků v Bavorsku z let 1392/1402. Ta právně zakládala situaci rozdělení země na tři velká dílčí vévodství – Bavorsko-Landshut, Bavorsko-Mnichov a Bavorsko-Ingolstadt. Tzv. Štrubinská zemička náležela roku 1425 v mužské linii vymřelé holandské linii Wittelsbachů²⁰⁶ a její existence vzešla již z předchozího velkého dělení po smrti Ludvíka Bavora,

²⁰⁰ Jejich pověřovací list je publikován v AČ I – s. 267.

²⁰¹ Paralely pojednává URBÁNEK, *České dějiny III/1* – s. 532-533. Kapitulace požaduje od zvolence uznání kompaktát, potvrzení arcibiskupství Mistra Jana Rokycany, uznání zápisů a privilegií předchozích vládců, dohled nad dodržováním práva, povznesení Kutné Hory, splacení dluhů a zabezpečení práva a svobod vedlejším zemím. AČ I – s. 266-267.

²⁰² Píšu zde sice kapitulace, nyní ale nemyslím písemnost samu - v ní se totiž požadavek připojení Bavorska k Českému království neobjevuje. Podmínka tak byla zřejmě pronesena ústně nebo prostřednictvím zvláštní písemnosti, která by se nám tak ale nezachovala. Srov. FREYBERG - s. 13 a n. a AČ I - s. 266-267.

²⁰³ Článek 9 volební kapitulace: "It. JMt kteréž úřady a zámky w této zemi má, aby neráčil na ty saditi jiných než Čechy, kteříž se Jmti líbiti budú a zdáti; na swém dvoře též." AČ I – s. 266. V obdobném duchu se nese i článek 10 (Tamtéž – s. 267): "It. cožby této koruny se dotýkalo, aby JMt ráčila o ty všeccky věci, swětské i duchownie, s radú Čechów země této činiti."

²⁰⁴ URBÁNEK, *České dějiny III/1* – s. 532-533.

²⁰⁵ Albrecht správci českého království, 13. 7. 1440. FREYBERG – s. 18.

²⁰⁶ K linii Holandsko-Straubing nověji (s odkazy na starší literaturu) Laetitia BOEHM, *Das Haus Wittelsbach in den Niederlanden* in: ZBLG 44, 1981; k poslednímu mužskému členovi, lutyšskému biskupovi Johannovi, v němčině patrně nejpodrobněji Friedrich SCHNEIDER, *Herzog Johann v. Baiern, erwählter Bischof von Lüttich und Graf von Holland (1373-1425), ein Kirchenfürst und Staatsmann am Anfang des XV. Jahrhunderts*, Berlin 1913 (reprint Vaduz 1965); ve vztahu k osobě Albrechta III. Mnichovského stať o jeho plánovaném svazku s dědičkou této vedlejší linie G. BECKMANN, *Der Plan einer Heirat zwischen Albrecht III. von Bayern und Jakobäa von Holland*. in: FGB13, 1905.

respektivě z komplexu tehdejších smluv.²⁰⁷ I dělení let 1392/1402 proběhlo v několika fázích. Nejnověji se mu věnoval Hans Rall ve své práci o wittelsbašských rodových smlouvách pozdního středověku.²⁰⁸

V pro nás nejdůležitější smlouvě z roku 1392²⁰⁹ je skutečně obsažen zákaz prodeje či zástavy jednotlivých dílčích vévodství i jakéhokoli jiného vydání řečených zemí z rukou bavorských Wittelsbachů (nejedná-li se o případ tíživé finanční nouze a i pak lze tento krok uskutečnit jen se souhlasem stavů daného vévodství a pod podmínkou, že ony majetky budou nejprve nabídnuty k odprodeji ostatním zástupcům rodu).²¹⁰ Vzhledem k českému požadavku je relevantní i dále uváděná pasáž o vzájemné dědickém nároku jednotlivých linií.²¹¹ To vše ustanovujeme proto, aby *unser aller Lande und Burgen allzeit beim Hause Bayern bleiben (všechny naše země a hrady zůstaly po všechny časy při domu bavorskému)*.²¹² Je třeba také

²⁰⁷ Nejprehledněji k tomuto (včetně odkazů na další literaturu) Theodor STRAUB, *Bayern im Zeichen der Teilungen und der Teilherzogtümer 1347-1450* in: HANDBUCH 2 – s. 199 n. Zatímco landsberskou smlouvou z 12. září 1349 proběhlo tehdejší hlavní dělení, ve své podstatě obnovení rozčlenění vévodství na Bavorsko Dolní a Horní, tzv. druhé velké bavorské dělení pokračovalo 24. prosince 1351 smlouvou z Luckau oddělující Braniborsko a 3. 6. 1353 řezenskou smlouvou oddělující holandskou linii, jíž kromě Henegavska, Hollandu, Seelandu a Frieslandu/Fríska připadla ještě právě tato malá část dolního Bavorska s centrem ve Straubingu či Štrubíně.

²⁰⁸ Hans RALL (ed.), *Wittelsbacher Hausverträge des späten Mittelalters. Die Haus- und staatsrechtlichen Urkunden der Wittelsbacher von 1310, 1329, 1392/93, 1410 und 1472*, München 1987. Smlouvě z roku 1392 je věnován oddíl na s. 176-207. Jejimi vydavateli byli dosud spoluvládncí (konkrétně od roku 1375 v bavorském vévodství a od roku 1379 pak i v po Ottovi V. poděděných českých zástavách) synové Štěpána II. Bavorského, vévodové Štěpán III. (1337-1413, zakladatel ingolstadtské linie), Fridrich (1339-1393, zakladatel linie Bavorsko-Landshut, ve své podstatě spíše nepřítel tohoto dělení) a Jan II. (1341-1397, první z mnichovských vévodů). Roku 1395 opětovně spojená vláda nad Ingolstadtem a Mnichovem dlouho nepřezila smrt jednoho ze svých iniciátorů, posledně jmenovaného vévody Jana II. - ingolstadtská linie reprezentovaná Štěpánem III. a Ludvíkem Vousatým se pokusila převzít vládu i v Mnichově. Konečnou fází tohoto dělení je tak obnovení koexistence tří dílčích vévodství roku 1402 pod tlakem mnichovských dědiců, Arnošta a Viléma III., otce a strýce Albrechta III., pretendenta českého trůnu z roku 1440.

²⁰⁹ Po dlouhém váhání zde především z ortografických důvodů zařazuji překlad do novohornoněmčiny, tedy dnes užívaného jazykového standartu.

²¹⁰ "Auch sollen wir unsere Lande, Burgen und Güter, die wir jetzt besitzen oder in Zukunft gewinnen, an niemanden versetzen oder sonstwie aus der Hand geben, an keinen König oder Fürsten, sei er geistlich oder weltlich. Wir sollen sie auch an keinen anderen hintauschen oder hinleihen, einer zum Schaden des anderen, und sie auch niemandem ander geben oder verkaufen." RALL - s. 199 n.

²¹¹ RALL – s. 200.

²¹² "Wir bestätigen auch, daß wir unsere Lande zu Ober- und Niederbayern für den Erbfall uns gegenseitig vermacht haben." RALL – s. 200.

připomenout článek o nároku na dědictví i na později získané majetky jednotlivých linií. *Kdyby jeden či více z nás zemřelo – což necht' Bůh dlouho oddálit ráčí – a nezanechali-li bychom syna vzešlého z manželského svazku, pak necht' dědí ti zbývající z nás nebo jejich dědicové, kteří jsou manželskými syny, zemi a lid, tvrze a hrady se vším, co k nim náleží, každý rovným dílem. A to nejen ty, které jsme nyní mezi sebe rozdělili, ale také ty, které po tomto dělení získáme či podrobíme své moci.*²¹³ Navždy nezodpovězenou otázkou tak zůstává, jak dalece by tento článek byl brán v potaz v případě, že by se Albrecht III. skutečně stal českým králem a byla mu přiznána i dědičnost trůnu.

Dalším specifickým by s připomenutím existence Sedláčkem publikovaného soupisu pozapomenutých hornofalckých majetků Koruny české pocházejícím z téhož roku²¹⁴ mohl být i tradiční článek o požadavku navrácení ztracených korunních statků novým panovníkem.²¹⁵

Albrecht reagoval vlastním soupisem podmínek své české kandidatury,²¹⁶ jež začíná žádostí o patřičné finanční zabezpečení jeho dvora a v němž o něco dále následuje

²¹³ "Wenn einer oder mehrere von uns sterben – was Gott lange hinauszögern möchte – und keinen ehelichen Sohn hinterlassen, so sollen die anderen von uns oder ihre Erben, die eheliche Söhne sind, des Verstorbenen Land und Leute, Festen und Burgen mit allem, was dazu gehört, zu gleichem Anteil erben, und zwar nicht nur die, die wir jetzt untereinander aufgeteilt haben, sondern auch die, welche nach dieser Teilung gewinnen oder in seine Gewalt bringen wird." RALL – s. 200.

²¹⁴ August SEDLÁČEK (ed.), *Zbityky register králův římských a českých z let 1361-1480*, Praha 1914 – s. 227-228. Jmenovitě je zde vypočteno 29 měst (z těch významnějších *Sulcpach, Herspurk, Pegnicz, Lauf* ale také *Cheb*), hradů (*Flos, Parkstein* ad.), tvrzí a klášterů (*Valdsasy, Speinzhart, Michlfeld*) společně s jejich stávajícími držiteli. Poněkud vágně je zde zmíněno, že vedle převážně jmenovaných hornofalckých majetků by České Koruně měly připadat i další statky v Bavorsku, tentokrát již ale nejsou jmenovitě specifikovány. Autor soupisu pouze konstatuje, že „v Dolních Bavořích mělo by býti také několik zámků.“ Seznam se dochoval v třeboňském archivu a upozorňuje na něj Rudolf URBÁNEK, *Hlavní úkoly české politiky zahraniční za správců doby Jiříkovy*. In: *Dvě studie o době poděbradské*, Brno 1929 – s. 23, kde se dotýká i datace odvozené od jmenování vévody Jana z Neumarktu, jenž brzy po roce 1440 umírá. Srov. genealogickou přílohu.

²¹⁵ Článek 6 volební kapitulace: „It. o jiné všecy země nebo zámky, ježto sú nespravedlivě od země této České odtrženy, aby JMt o ně státi a jich dobytí zase ráčil.“ AČ I – s. 266.

²¹⁶ FREYBERG – s. 14-15.

požadavek dědičnosti koruny v Abrechtově rodě.²¹⁷ K výše vyslovené otázce, jak by Wittelsbachové tuto dědičnost chápali, vévoda Albrecht zanechal článek v kapitulaci doplňující instrukci. Dědičnost českého království Albrecht žádá v linii krve.²¹⁸

Mnichovský vládce dále slibuje naplnit články české kapitulace potud, pokud se týkají vykoupení majetků - předpokládá a očekává ale český podíl na tomto svém úsilí, a to jak po stránce finanční, tak i přímou asistencí zástupců zemské obce. Albrecht si je také vědom toho, že jeho volba nemá v zemi plnou podporu a žádá o pomoc i v tomto směru,²¹⁹ stejně jako o něco dále v případě obnovení duchovní správy země.²²⁰

Albrechtovy požadavky a vztah k jednotlivým žádostem české strany nejsou ale obsahem pouze této jedné kapitulace. Vedle ní máme z bavorské strany dochován celý soubor akt, jejichž ústřední částí je série instrukcí pro bavorské vyjednavče.²²¹ V těch se opakovaně objevuje dotaz po právoplatnosti volby,²²²

²¹⁷ Jde o další důkaz k domněnce, že by Albrecht III. skutečně v případě přijetí české nabídky byl ochoten přesídlit do Čech? V tomto ohledu bychom neměli zapomínat, že se stále ještě nacházíme v době, kdy se bavorská vévodství dělí mezi pozůstalé mužské dědice, není-li (jak se stalo většinou) naděje na spoluvládu v alespoň částečném souladu. Albrecht je také v tuto chvíli již otcem tří chlapců a na jeho dvoře se pohybuje i malý, byť churavějící, bratranec Adolf, syn jeho strýce Viléma III., jenž má na spoluvládu v Bavorsku-Mnichově stejný nárok, jako měl před ním jeho otec a jemuž Albrecht toto právo i přiznává, soudě podle Adolfova účastenství na projednávání různých státních záležitostí. Ponechme nyní stranou fakt, že tento chlapec o rok později zemřel, takový vývoj nebyl zajisté předvídatelný a vzhledem k úzkým vztahům mezi Vilémem III. a Albrechtem pravděpodobně ani nechtěný. Pro nás podstatnou skutečností je existence více, konkrétně 4, dědiců na mnichovský vévodský stolec a v literatuře často akcentovaný výjimečný stav pokojné spoluvlády Albrechtova otce a strýce (více k tomuto dále v textu této práce). Podle pozdějšího vývoje (v závěti si Albrecht přeje, aby nadále spoluvládli vždy jen dva nejstarší z jeho synů) si tehdejší mnichovský vévoda byl nebezpečí dalšího tříštění vlády vědom a snažil se mu vyhnout. Je následující požadavek dědičnosti české koruny v jeho rodě tedy snahou vyhnout se tomuto nebezpečí a zajistit svým synů (a malému bratranci) možnost pokojného rozdělení majetků a vlády?

²¹⁸ Např. FREYBERG – s. 22. „Item unser begerung wär auch, daz das konickreich so wir nicht mer wärn auf unser leiblich erben vnd füro hin nach der plut linj auf die nügsten ir erben erbet.“

²¹⁹ „Item welich solich hulldigung vnd gehorsam nicht tün wolten vnd dawider wären das sy vns die darczu helffen bringen das sy das auch tün.“ FREYBERG – s. 15.

²²⁰ „Item als die gaistlicheit In der Coran zu Beheim vast vertriben vnd zerstort ist Das sy vns helffen das wider ze bringen so uil wir des shuldig werden zetun.“ FREYBERG – s. 15.

²²¹ FREYBERG – s. 19 a n.

²²² Takto např. v „Nota was unser potschaft zu Beheim werben soll.“ u FREYBERGA (otištěno jako číslo XIII., nedatováno), s. 21-23, inkrimovaná pasáž na s. 23. V instrukci stojí „Item eigenlich zü erfarn ob die

nárocích Ladislava a Alžběty²²³ a také opatrná otázka zda byly již ukončeny české náboženské nepokoje.²²⁴ K otázce připsání Bavorska k českému království Albrecht opakuje svoje stanovisko o nemožnosti tohoto kroku s ohledem na status země coby říšského léna a vnitrorodové uspořádání. Pro případ ohrožení Českého království slibuje mnichovský vévoda nicméně pomoc a podporu ze strany Bavorska-Mnichov i v případě, že obě země zůstanou samostatné.²²⁵ Vévoda Albrecht si byl zároveň vědom nutnosti projednat některé otázky s představiteli českého státu osobně (v tomto ohledu se jednalo asi především o otázku náboženskou)²²⁶ a pozval tak své volitele na srpen 1440 do dolnobavorského města Cham (v Čechách tehdy známého pod jménem Kouba).

Ve zhruba téže době musel být odeslán také Albrechtův dopis nevlastnímu strýci, kardinálu Johannu Grünwalderovi, do Basileje, v němž Albrecht žádal o vyjádření papeže k otázce přijetí české koruny. Z této výměny se nám dochovala jen Grünwalderova odpověď vyjadřující jak pisatelovo, tak i papežovo potěšení nad volbou a příslib podpory.²²⁷

Lautherrn Ritterschaft Stet vnd gemaine lantschaft alwegen nach ains konigs abgeen ain freie wal haben ain andern konig zu welen, oder ob daz ain erb konickreich sej.“

²²³ “Item vnser begerung wär auch das sy vns wissen liessen wie es vmb die königin von vngern vnd Irn Sün die des könickreichs erben mainen zesein gestalt sej das wir vns darnach westen zerichten.” Táž instrukce, FREYBERG - s. 22.

²²⁴ “Item aigenlich zu erfarn wie es noch von des glaubens wegen gestalt sej vnd ob noch icht Irrung zwischen lanthern Ritterschaft Steten oder der gemain wär daz wir vnd darnach auch kunden gerichten.” - FREYBERG - s. 22.

²²⁵ Tak např. v citované instrukci FREYBERG - s. 22: “Aber sy sollen au zweifel sein, wir komen zum konickreich ob daz dann ichtz anstieß wir wolten vnser lannd hie aussen treulich vnd nach aller notdurft darzu prauchen desgleichen ob vnser lannd hie aussen ichtz anstieß so traweten wir in auch sy wärn vns darInn willig damir ain lannd vom andern trost vnd scherm hiet, daz auch wol sein möcht nach dem vnd sy baide aneinander stossen vnd gelegen sind vnd wir ir baiderr herr wärn.”

²²⁶ Samozřejmě se můžeme v tomto ohledu mýlit, ale krátká noticka publikovaná ve FREYBERG – s. 16, od rožmberského úředníka, jenž žádá, aby jeho pánovi byl poslán vedle Jana ze Sedlce i písař schopný přeložit latinu do němčiny by mohla značit, že pan Oldřich připravil Albrechtovi dokumenty, po kterých se patrně ptal - velmi dobře to mohla být některá ujednání z kompaktát.

²²⁷ Johann Grünwalder vévodovi Albrechtovi 24. června 1440. FREYBERG – 24-25.

Víme, že bavorští vévodové byli ve vnitrorodových sporech často nuceni uchýlit se k žádosti o rozhodcovské vyjádření římského krále, potažmo císaře. Za Albrechtovy dospělosti se tak stalo hned několikrát - roku 1422 rozhodnutí krále Zikmunda ukončilo tzv. bavorskou válku probíhající mezi třemi hlavními bavorskými liniemi;²²⁸ výše byl také již zmíněn spor o dědictví po linii Bavorsko-Straubing (1425-1429), z něž vzešla na základě Zikmundova rozsudku vítězně právě mnichovská větev Wittelsbachů; na počátku 30. let se pak Zikmund Lucemburský přiklání k předčasnému slibu ingolstadtského dědictví Vilému III. Mnichovskému²²⁹ a v polovině tohoto desetiletí jeho zprostředkování mírného urovnání poměrů se synem po popravě jeho morganatické manželky vyhledává i Arnošt Mnichovský.²³⁰ Albrecht Mnichovský se ale v létě roku 1440 přesto na nově zvoleného Fridricha neobrací²³¹ a nejprve se informuje na stanovisko kurie, konkrétně pak basilejského koncilu a jeho papeže,²³² kteří by nejpravděpodobněji do budoucna měli řešit otázku dokončení a realizace kompaktát. Právě podpoře tohoto směru české politiky patřilo přední místo mezi články kapitulace předkládané Albrechtovi ze strany jeho volitelů.²³³

²²⁸ Válečný konflikt oněch let se zakládal na majetkovém sporu mezi Ludvíkem VII. Ingolstadtským (1368-1447), honosícím se vznošným titulem „bratr francouzské královny,“ a jeho landshutským bratrancem Jindřichem XVI. (1386-1450). Tento spor byl sice přednesen i Zikmundovi Lucemburskému, ale po jeho praktické nečinnosti po vražedném útoku Jindřicha na Ludvíka a zformování tzv. Kostnické ligy, byl přenesen na válečné pole. Jeho eskalace vedla v letech 1420-1422 k bavorské válce, hrubě neodpovídající Zikmundovým záměrům využít říšské knížecí síly v boji proti husitům. Z tohoto zřejmě pramenila i jistá opatrnost římského krále ohledně konečného vyřešení sporu.

²²⁹ Vilém III., Albrechtův strýc a Arnoštův spoluvládce v mnichovském vévodství, měl být obleněn statky Ludvíka VII., poté, co ingolstadtský vévoda i nadále porušoval podmínky smíru s landshutskou a potažmo i mnichovskou větví rodu. Více k tomuto dění výše v textu a poznámkovém aparátu.

²³⁰ K této události podrobněji níže.

²³¹ Že takový dopis ani neexistoval, o tom svědčí Fridrichův pozdější list Albrechtovi. Srov. FREYBERG – s. 39-40.

²³² Bavorsko-Mnichov uznalo při novém dvou-papežství prakticky ihned basilejského Felixe V.

²³³ Tradičně pro třicátá léta 15. století byla kompaktáta hned prvním bodem kapitulace. V kapitulaci směřující k Albrechtovi Mnichovskému (AČ I – s. 266 a n.) zní článek podobně jako ten obsažený ve volebním reversu

Otázkou může být, zda se Albrecht ohledně přijetí české volby obracel na basilejský koncil, potažmo papeže Felixe,²³⁴ a ne římského krále z toho důvodu, protože věděl (nebo tušil), že by český trůn vůči Habsburkům nárokoval v rozporu s jimi nazíranou legitimitou. Již zde bych přitom chtěla zdůraznit opakované Albrechtovy dotazy po právoplatnosti české volby²³⁵ – z mého pohledu jsou totiž nejlepším vyjádřením Albrechtova postoje k jeho české kandidatuře. Mnichovský vévoda nemohl vědět, obzvláště když o právu volby neměli jasno ani Češi samotní, zda je český trůn v obdobném případě volitelný. Dědictví po přeslici bavorští vévodové ve své listině z roku 1392 zamítají²³⁶ a dědit mají, jak jsme již viděli, vždy jen synové vzeší z manželství. Skutečností ale zůstává i to, že smlouva o třetím bavorském dělení nepřipouští možnost vymření všech linií a my tedy neznáme tehdejší právní náhled Wittelsbachů na tuto problematiku. V případě Bavorska, jež Wittelsbachové obdrželi 1180 jako uprázdněné říšské léno, by ale zřejmě rozhodoval (anebo se na rozhodnutí přinejmenším spolupodílel) římský král či císař, jak se tomu stalo již v

Albrechta Habsburského (AČ III – s. 459 a n.) i Zikmunda Lucemburského (AČ III – s. 446 a n.) „Najprwé o ty čtyři artikule, o něž se jest tato země zasadila, a o to se jest smlúwa stala s konciliem Basilejským, i kompaktata smluwena a sjednána mezi zborem Basilejským a králewstwiem tiemto a markrabstwím Morawským, kteréžto držíme a držeti mieníme: žádáme, aby JMt, což z kompaktat má nám od konciliem Basilejského jíti, o to státi ráčil, aby nám to šlo, a my abychme w tom zachowáni byli; a jestliže by nás kto od toho tisknutí chtěl, aby nás JMt hájila a bránila, abychme ot toho tištění nebyli.“ AČ I – s. 266.

²³⁴ Felix V., od roku 1398 hrabě a od roku 1416 vévoda savojský; 1422 Zikmundem Lucemburským obleněn hrabstvím ženevským. Roku 1430 založení poustevny Ripaille u Thononu na Ženevském jezeře pro řád rytířů svatého Mořice, roku 1434 předání vlády v Savojsku synovi Ludvíkovi a připojení se k ripailleské poustevnické komunitě. Po suspenzi papeže Evžena 24. 1. 1438 a jeho sesazení 25. 6. 1439 v souvislosti s přesunutím koncilu do Ferrary zvolen 5. 11. 1439 protipapežem, 5. 1. 1440 přijal volbu a plně se zřekl vlády v Savojsku. 24. 7. 1440 v Basileji vysvěcen biskupem z Arles na biskupa a korunován tiárou. Sídliil v Lausanne a Ženevě, uznáván byl ale jen zlomkem křesťanských vládců – mj. ovšem jak Albrechtem III., tak i královnou-vdovou Alžbětou Lucemburskou. 1449 abdikace ve prospěch papeže Mikuláše V., dožil v Ripaille, do smrti si ale ponechal titul biskupa ženevského a sabinského. Friedrich W. BAUTZ, *Felix V.* in: BBKL, Band II, Spalte 11. Srov. také Hugo MANGER, *Die Wahl Amadeos von Savoyen zum Papste durch das Basler Konzil 1439*, Marburg 1901 a Virgil REDLICH, *Eine Universität auf dem Konzil in Basel.* in: HJ 49, 1929.

²³⁵ V dochovaném souboru písemností týkající se české volby se tento dotaz opakuje prakticky v každé instrukci Albrechtovým vyjednavacům.

²³⁶ Srov. výše.

případě vymření linie straubingsko-holandské po meči v roce 1425 (a to i na žádost straubinských stavů)²³⁷ i v době nešťastné války o dědictví landshutské na počátku 16. století.²³⁸

O tom, že Albrecht měl skutečný zájem se se svými českými voliteli setkat a zcela jistě poměrně dlouho nepochyboval o tom, že českou volbu přijme, dobře vypovídá i kontinuální příprava Albrechtem iniciovaných jednání v Chamu. Rozhodujícím mezníkem při vzniku vévodových pochybností tak zřejmě byl až dopis české královny-vdovy poukazující na neprávoplatnost Albrechtovy české volby.²³⁹ Zdá se, že právě v tomto listě zaznívající habsburský názor o nezpochybnitelné dědičnosti českého trůnu v případě existence mužského dědice předcházejícího panovníka v přímé linii,²⁴⁰ vedl Albrechta k tomu, aby na chamském sjezdu opětovně vznesl dotaz po oprávněnosti české volby. Připomínám ale, že v dochovaných písemnostech k české volbě r. 1440 se tato otázka objevuje poprvé již v dubnu 1440, v dopise Jana ze Sedlce, a byla jednou z podmínek Albrechtovy české kandidatury.

Striktní postoj habsburských sousedů (později zopakovaný v dalším listě královny Alžběty a též dopise římského krále Fridricha, které ovšem oba dorazily až po chamském sjezdu) se odrazil i v zamítavém názoru Albrechtových rádců, můžeme-li

²³⁷ Srov. výše.

²³⁸ Právě ta nakonec nejlépe dokládá, že proti dědictví dcery (dědičky Jiřího Bohatého, Alžběty) mohl z dědictví protiprávně vyloučený Albrecht IV. zasáhnout, a to jak vojensky, tak i právně. V jeho prospěch nakonec padl i kolínský rozsudek Maxmiliána I.

²³⁹ FREYBERG – s. 27 a n.

²⁴⁰ “Vnd meinichleich wol wisset, Das wir vnd vnser lieber Sune Recht angeborne Erben zu der Crone zu Během sintt, vnd die weil wir vnd vnser kinder leben, kein wale rechtlichen geschehen mag zu der Crone zu Během, Nach lautt der gulden wullen die daruber sagen.” FREYBERG - s. 27 (královna Alžběta vévodovi Albrechtovi 31.7.1440).

věřit zprávě Oldřicha z Rožmberka.²⁴¹ Ten se s Albrechtem soukromně sešel během chamského setkání.

Vraťme se ale o několik týdnů zpátky. Po Albrechtově otevřeném souhlasu s kandidaturou a zahájení jednání o přijetí koruny zdokumentovaném nám již řečenou sérií instrukcí, byla volba veřejně oznámena i v Čechách, a to na sněmu svatojakubském.²⁴² Bylo rozhodnuto vyhovět Albrechtově žádosti sejít se a projednat jednotlivosti kandidatury osobně a to v městě nejblížešším česko-bavorské hranici, tedy ve zmiňovaném Chamu.²⁴³ Chamský sjezd se započal ke dni svatého Bartoloměje (24. srpna 1440) za účasti většiny Albrechtových českých volitelů.²⁴⁴ Víme, že do Chamu již Albrecht dorazil pochybuující, toto bylo patrné z sice přátelského, ale poměrně odtažitého přijetí české delegace.²⁴⁵ K jeho pochybnostem možná mohla přispět i drobná nehoda, již utrpěl cestou - pád z koně na mostě ve Straubingu, o níž se dozvídáme z dopisu jeho manželky Anny Brunšvické.²⁴⁶ Jakkoli malá tato nehoda ve skutečnosti byla, místo, na němž se stala, bylo zřejmě Albrechtovi jistým mementem - právě ve Straubingu byla utopena jeho první, stavovsky nepřijatelná manželka Anežka Bernauerová.

Během chamských jednání se uskutečnila již dotčená tajná schůzka mezi panem Oldřichem z Rožmberka a Albrechtem, na níž se Albrecht opětovně informoval na okolnosti své volby a její právní podklady, vznesl dotaz ohledně nároků syna královny Alžběty a otevřeně se zeptal také na kompaktáta. Jakkoli jsem

²⁴¹ List do Basileje, FREYBERG - s. 60 a n.

²⁴² PALACKÝ IV - s. 26.

²⁴³ Z korespondence mezi Oldřichem z Rožmberka a Janem ze Sedlce vyplývá, že by Češi byli rádi přesunuli jednání do Straubingu. Důvod není známý. Srov. "Vnd das ewer potschafft, selbs begert hat in dy nachsten stat vor den wald wann sein gnad sein fruint." U Jana ze Sedlce (Jan ze Sedlce Oldřichovi z Rožmberka, po 15.8.1440, Freyberg - s. 17). Oldřichův list Janovi, 15.8.1440: Tamtéž - s. 16-17.

²⁴⁴ Jejich seznam srov. PALACKÝ IV - s. 27.

²⁴⁵ Srov. Tamtéž - s. 28.

ochotna věřit tomu, že opravdu neznal jejich (obzvláště přesný) obsah,²⁴⁷ zdá se mi podivné, že by přes chamská jednání předcházející souhlas a příslib podpory koncilu Albrecht nakonec problematice kompaktát přiřkládal takovou váhu, že by jej vedly k praktickému odmítnutí kandidatury (a to přinejmenším v českých očích). Albrecht nicméně právě s poukazem na kompaktáta a jeho potřebu se na ně blíže informovat u basilejského sněmu žádá své volitele o odklad jednání a jeho definitivního vyjádření. Jeho současně vyjádřená pochybnost legitimacy české volby a pocíťovaná nutnost projednat tuto otázku blíže s královnou Alžbětou a králem Fridrichem²⁴⁸ se rovnala v očích českých volitelů odmítnutí kandidatury, v mých očích je ale pak hlavním důvodem Albrechtovy tehdejší liknavosti. Podstatným faktem v tomto směru je jeho jistá spokojenost s průběhem událostí vyjádřená v dopise panu Oldřichovi Rožmberskému poté, co Albrecht obdržel následující psaní od české královny-vdovy a Fridricha III. Habsburského.²⁴⁹

Důvody Albrechtova opatrného postupu při chamských jednáních, jež historiografie pojímá jako rozhodující moment odmítnutí české kandidatury, bývají interpretovány různě. Mluvívá se o přirozené ostýchavosti voleného knížete,²⁵⁰ jeho nedostatku

²⁴⁶ Anna Brunšvická Albrechtovi, 24.8. 1440, FREYBERG - s. 28-29.

²⁴⁷ Srov. pozn. 243.

²⁴⁸ PALACKÝ IV - s. 28.

²⁴⁹ Ta jsou publikována ve FREYBERG – s. 37-40.

²⁵⁰ Theodor Straub tuto „ostýchavost“ připisuje vévodově náboženskému citění. „Albrecht III. hatte... in der Bernauerkrise und bei der böhmischen Königswahl jedoch eine bemerkenswerte, wohl religiös fundierte Scheu vor selbstgeschaffenen Kriegswirren an den Tag gelegt.“ Theodor STRAUB, *Bayern im Zeichen der Teilungen und der Teilherzogtümer (1347-1450)*. in: HANDBUCH 2 – s. 286. Srov. k tomuto mou hypotézu o vlivu Johannese von Indersdorf na Albrechtovo jednání níže.

financí k českému dobrodružství²⁵¹ či náklonnosti ke spravedlnosti.²⁵² Ve Starých letopisech českých se mluví dokonce o příliš těžkých podmínkách,²⁵³ které Češi Albrechtovi předložili a jež on nebyl ochoten (či schopen) přijmout.²⁵⁴ Jaká byla skutečnost?

²⁵¹ Tento názor padl již u současníka Albrechtova, Eneáše Silvia Piccolominiho. V jeho medailonech slavných současníků čteme o Albrechtově odmítnutí české koruny mj. toto: „Forsitam etiam regnum exhaustum refusavit; quod si more primo diues fuisset, forsitam aliter respondisset.“ Bylo-li by české království tedy tak bohaté, jako před husitskými válkami, dle Piccolominiho by Albrecht mohl postupovat jinak. *De viris illustribus* – s. 106.

²⁵² V první řadě se k tomuto pojetí přiklání Eneáš Silvius Piccolomini. Jak ve jeho *De viris illustribus*, tak i v *Historii české* můžeme číst (prakticky shodně), že „Albrecht projevil vzácný charakter a umírněnost...“ z důvodu: „Poněvadž však po králi Albrechtovi zůstává potomek, je nečestné snažit se dosáhnout království krivdou spáchanou na druhém, že otcovské dědictví nemá být nikomu odnímáno.“ *Historie česká* – s. 191. („Sed is magna usus moderatione regnum se inquit acceptare nolle, in quo jus alius haberet.“ *De viris illustribus* – s. 106). O moudrém odmítnutí koruny, jež měla právoplatného dědice mluví ale např. i Veit ARNPECK (k jeho osobě a dílu, stejně jako ostatním v této pasáži jmenovaným bavorským kronikářům 15. století srov. níže). Následující Arnpeckovo vylíčení české volby pochází z jeho *Bayerische Chronik*: „Anno 1439 an sand Simon und Judas abent starb Albrecht, römischer, ungrischer und behamischer künig. do seczten di behamischen herren zu welen ainen künig ainen tag gen Prag auf den nagst künftigen sand Jorgen tag. dahin kamen all behamisch herren, und der merer tail erwelten zu künig herzog Albrecht von Baiern. der was bei künig Wenzlao von Beham erzogen worden und kunt auch wol di behamisch sprach. Und schickten di maistrn aus in gar ain erberge botschaft und ambasiat, dem herzogen solhe wal zu verkünden. under den was ainer Ulrich von Rosenberg. aber herzog Albrecht antwort in gar weislich und dankt in mit grossem fleys und sagt in gross lob und preys, und dass sy in erbelt hetten zu ainem so edlen und weiten künkreich und umb solich er und wird im aufgeopfert williglich, wol er im treulich lassen befolhen sein all Behaim, bo er kunt und mocht. Doch so gab er in dabei zu versten, das es im nit gepürlich oder erlich wär, solich künkreich aufzunemen, so doch ain mändlicher erb in leben were. Domit schieden sy gütiglich von im.“ (ARNPECK -s. 671)

²⁵³ Myšlena jsou pravděpodobně kompaktáta a Albrechtova neochota z jedné strany připojit Bavorsko-Mnichov k českému království a ze strany druhé jeho opakovaný požadavek dědičnosti království. Jako obtížná by se ale jistě ukázala i zřejmě nutná vojenská obhajoba Albrechtových nároků na českou korunu. O odmítnutí z důvodu obtížné mezinárodní situace mluví ČORNEJ, *Pohaslý lesk majestátu* – s. 104, obdobný důvod jmenuje i Hans Rall: „Durch die Erziehung bei seiner Tante, Kgn. Sophie, in Prag mit Böhmens Schwierigkeiten vertraut, lehnte Albrecht... ab.“ Hans RALL, Albrecht III. in: *NDB* 1 – s. 156. Jako hlavní důvod Albrechtova odmítnutí české koruny vidí kompaktáta rytíř Hans Ebran z Wildenberga: „Die Beheim hieten den fürsten hertzog Albrechten gern zu einem konig gehabt und heten deshalb ir botschaft bei dem fürsten zu Kam, die zeit und konig Lasla ein kindt was. aber er wollt des konigreich nicht aufnehmen, der irrsal halb, so sich hielt in dem gelawben. die Beheim hieten den fürsten sonderlich lieber gehabt dann ander darumb, das er die behemische sprach gar wol künd, die er gelernt het bei konig Wentzla.“ EBRAN – s. 155-156; jako jeden z důvodů Albrechtova postoje je uvádí i Piccolomini: „Nec se rursus hereticis imperare posse respondit.“ *De viris illustribus* – s. 106.

²⁵⁴ „A tak potom že to vždy najevo vyšlo, že sú kněze Albrechta mnichovského z Bavor za krále volili; a k tomu jsú vyvolili z pánuov pana Oldřicha z Rožmberka, pana Maynharta z Hradce, pana Hynce Ptáčka z Pírgštejna, pana Jiřka z Kunštátu a z Poděbrad; a z rytieřstva čtyři, Bohuši Kostku z Postupic etc.; a purgmistry měst pražských. A ti jsú jeli v poselstvie do Kauby, neb jsú kněze Albrechta prvé obeslali, aby tu přijel do Kauby. V tom jemu mnoho kusuov nepodobných a nepřijemných a těžkých podali, a on tak vyslyšel je, poděkoval jim z přiezně a ze cti, ale královstvie nechťel jest přijieti. A tak se poslové vrátili zase prázdni. *Staré letopisy české* – s. 151-152.

I./4. Motivace Albrechta III. k odmítnutí české koruny

Tímto se dostáváme k ústřední otázce této kapitoly, již jsou důvody, proč Albrecht III. vlastně po prvotní veskrze kladné reakci na možný zisk českého trůnu posléze od své kandidatury takto bez boje ustoupil. Že o českou korunu skutečně stál i on a nejen jeho žena, jak psal svého času Palacký,²⁵⁵ o tom svědčí mimo jiné i ta skutečnost, že se Albrecht po celé jaro roku 1440 pokoušel o ukončení sporů v česko-bavorském pohraničí, na což nedávno poukázal Jiří Jánský.²⁵⁶

Nemýlím-li se, vedla k Albrechtovu počínání jeho dosavadní poněkud trnitá životní cesta, které jsme se dotkli výše. Jejím důsledkem byla vévodova nepopíratelná religiozita²⁵⁷ a také ona nevídaná rozvážnost, již na Albrechtovi velebil (v souvislosti s odmítnutím české koruny) Eneáš Silvius Piccolomini.²⁵⁸

Vévoda Albrecht počátku čtyřicátých let (nyní již nesoucí tento titul oficiálně jakožto od otcovy smrti 1438 jediný vládce dílčího vévodství Bavorsko-Mnichov), prozíravě odmítající problematickou českou královskou korunu a roku 1449 se ve věci odumřelého dědictví po linii Bavorsko-Ingolstadt plně spoléhající na spravedlivé rozhodnutí římského krále Fridricha III. (k němuž sice nedošlo, Albrecht se ale přesto raději přiklonil k mírnému narovnání s landshutskou linií, jakkoli pro něj bylo nevýhodné),²⁵⁹ je v každém případě jinou

²⁵⁵ PALACKÝ IV – s. 26.

²⁵⁶ Jiří JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice, Díl II.* – s. 27.

²⁵⁷ Projevy této religiozity jsou jak Albrechtova známá klášterní reforma, tak i protizidovské pogromy nebo založení a podpora kláštera Andechs. Více k Albrechtově počínání v těchto otázkách RIEZLER III. - s. MITTERMÜLLER II.

²⁵⁸ *Historie česká* – s. 191.

²⁵⁹ V otázce ingolstadtského dědictví se Albrecht ještě před smrtí Ludvíka VII. Vousatého snažil dojít konsensu s landshutskou větví. Jindřich XVI. Landshutský rozdělení na dvě Bavorska-Ingolstadtu na dvě stejné

osobou než poněkud horkokrevný mladík Albrecht z konce dvacátých a první poloviny třicátých let. Vedle samotné Anežčiny smrti na něj zřejmě zapůsobila i nemoc (a smrt) otcova a nejspíše jej intenzivně ovlivnil také již výše zmiňovaný zpovědník Johannes von Indersdorf.²⁶⁰

Indersdorf působil při mnichovském dvoře i jako literární autor - z jeho pera se nám vedle několika prací převážně duchovního charakteru²⁶¹ dochovala také krátká pojednání, která lze zařadit do kategorie knížecích zrcadel,²⁶² věnovaná střídavě Albrechtovi samému, jeho manželce a malému bratranci Adolfovi. Jejich vznik bývá kladen do konce 30. let 15.

poloviny nakloněn nebyl - naopak vyplatil i další potenciální dědice, braniborského Albrechta Achilla a vdovu po Ludvíkovi VIII., Markétu Braniborskou. Po smrti obou Ludvíka VIII. Hrbatého (syna, + 1445), jež Albrecht za jeho života posporoval, a Ludvíka VII. Vousatého (otce, + 1447) se teoreticky mělo postupovat stejně jako v případě dílčího vévodství Bavorsko-Straubing-Holandsko, resp. vlastní štrubinské zemičky. Rovnocenná dělba ale neměla být Albrechtovi garantována ani poté, co se obrátil na Fridricha III. O narovnání vzniklé situace se tak postaral až dědic Jindřicha, Ludvík IX. Bohatý (Landshutský). V erdinské smlouvě z roku 1450 vynahrazuje Albrechtovi ztráty - a co je podstatnější, poskytuje mu i finanční hotovost, jež na mnichovském dvoře notoricky chyběla. Srov. Renate KREMER, *Die Auseinandersetzungen um das Herzogtum Bayern-Ingolstadt* - s. 230 a n.

²⁶⁰ Johannes von Indersdorf, též Johannes Rothuet, mylně Prunner či Brunner (1382-9.11.1470). Od roku 1413 (ve stejném roce i vstup do řádu) probošt, od r. 1442 (po smrti nevlastního bratra Erharda Prunnera zastávajícího funkci před ním) děkan augustiniánského kláštera Indersdorf. Od poloviny 30. let zpovědník Albrechta III. a posléze i jeho druhé manželky Anny, později jmenován též vévodovým tajným radou. Po dosazení do funkce děkana dokončil bratrem započatou reformu v Indersdorfu založenou na roudnických vzorech, která se posléze prostřednictvím Indersdorfu rozšířila po celém Bavorsku. Johannes Rothuet byl do roku 1442 proboštem, později děkanem kláštera Indersdorf, jehož jméno nese; od roku 1436 zpovědník Albrechtův a posléze také zpovědník jeho druhé manželky Anny Brunšvické.

²⁶¹ Ve své spisovatelské činnosti byl Indersdorf značně ovlivněn mystikou, ze které vychází i jeho hlavní, duchovně orientované dílo „Von dreierlei Wesen der Menschen,“ „O trojím bytí člověka.“ Kromě tohoto ústředního traktátu datovanému k roku 1440 byl Indersdorf původcem také „Modlitebních knih Alžběty Ebranové“ (zřejmě 1426 či 1429), „Tobiaslehre,“ „Tobiášova naučení“ (1437) a „Tischreden,“ „Promluv ke stolu“ (1438).

²⁶² Jedná se o relativně krátké „Aristotelovo naučení,“ „Aristoteleslehre“ a dvě neméně stručná „Regimina.“ Kriticky vydány byly tyto práce během 20. století dvakrát. Jedná se jednak o disertaci Eugen GEHR, *Die Fürstenlehren des Johannes von Indersdorf für Herzog Albrecht III. von Baiern-München (1436-1460) und seine Gemahlin Anna*, Amberg 1927; časové ohraničení Albrechtovy vlády v názvu díla, kde by měl stát místo roku 1436 až rok 1438, vychází ze skutečnosti spoluvlády otce a syna od doby jejich usmíření. Dále potom jsou Indersdorfovy práce vydány jakožto součást pozdně středověkého souboru knížecích zrcadel pocházejících zřejmě z landshutského dvora: Gerd BRINKHUS, *Eine bayerische Fürstenspiegelkompilation des 15. Jahrhunderts*, Zürich - München 1978. Velkého rozšíření se Indersdorfovo dílo dočkalo především ve druhé polovině 15. století. K dochování Indersdorfových prací GEHR - s. 19-27, HAAGE - s. 216-224 a s. 530-538 a BRINKHUS - s. 48 a n. Indersdorfovy práce pojednává také přehledověji zaměřená práce Bruno SINGER, *Die Fürstenspiegel in Deutschland im Zeitalter des Humanismus und der Reformation*, München 1981 - s. 59-63. Vedle těchto prací se pozdně středověkými knížecími zrcadly na německém území podrobně zabýval Wilhelm BERGES, *Die Fürstenspiegel des hohen und späten Mittelalters*, Leipzig 1938; nejnověji v reprintu Stuttgart 1992.

století.²⁶³ Jen těžko dnes můžeme určit skutečný dopad těmito pracemi prezentovaných Indersdorfových myšlenek na Albrechtovo jednání, ale z brzkého vyřešení závažného rodinného sporu po popravě Anežky Bernauerové za nemalého přispění tohoto augustiniána vyplývá, že Indersdorfovy názory nezůstaly u Albrechta bez odezvy.²⁶⁴ Vévoda Albrecht nám o tom konec konců zanechal sám i zprávu v dopise z září 1441. Česká volba je v tuto chvíli již minulostí, a tak není divu, že se zmínka v dopise neváže k ní, ale k jinému (pozitivněji se vyvíjejícímu) Albrechtovu podniku – bavorské klášterní reformě.²⁶⁵ Albrecht Indersdorfovi píše na podnět mistra Hanse Hartlieba (Albrechtova možného pozdějšího zetě),²⁶⁶ jenž v této době fungoval mimo jiné asi i jako jistým prostředník mezi vévodou a Indersdorfem,²⁶⁷ *von der clöster wegen (pro ony kláštery)*. Závěr tohoto dopisu věnovaného slibu brzkého započetí plánované spolupráce na poli klášterní reformy přináší vylíčení Albrechtova snu. *Když jsme ve středu v noci spali, snili jsme jasně o oné věci, jako byste byli u nás a nás ve velkém rozčilení napomínali a k tomu nás měli, abychom za onou*

²⁶³ U Gehra tato datace souvisí mj. s dedikací jedné z prací malému Albrechtovu bratranci Adolfovi, prvorozenému synovi vévody Viléma, který zemřel jako sedmiletý roku 1441. Podrobněji k tomuto GEHR – s. 19 a 40 n. Naproti tomu u Haageho v souvislosti s pozdějšími citacemi v traktátu „O trojím bytí člověka“ uváděná léta 1435-1437 (HAAGE – s. 24 n.) odmítá jako jistá Brinkhus a sám se přiklání až k době vzniku v rozmezí 1437-1440, což by odpovídalo i možné souvislosti vzniku některé z těchto prací s Albrechtovou českou volbou, ačkoli ta bývá literárními vědci jakožto možný podnět vzniku Indersdorfových knížecích zrcadel přehlížena. BRINKHUS – s. 50. Vznik Indersdorfových prací kdykoli v rozmezí let 1436 (rok Indersdorfova ustanovení zповědnlkem mladého vévody) a 1440 (rok Albrechtovy české volby a jejího odmítnutí) je nicméně minimálně potvrzením působení Johannese von Indersdorf na Albrechtovo politické smýšlení v oné době.

²⁶⁴ K Indersdorfově působení na Albrechta srov. např. BRINKHUS – s. 51, HAAGE – s. 156-160, MITTERMÜLLER I – s. 17.

²⁶⁵ Právě Indersdorfovův vliv na bavorskou klášterní reformu Albrechta III. (ve spolupráci s Mikulášem Kusánským) je v historickém bádání zachycen především. Meuthen (Erich MEUTHEN, *Nikolaus von Kues und die Wittelsbacher*. in: Pankraz FRIED – Walter ZIEGLER, Festschrift für Andreas Kraus zum 60. Geburtstag, Kallmünz 1982 – s. 101) Johannese von Indersdorf dokonce jmenuje coby „Albrechtovu pravou ruku“ v tomto snažení. Dále k bavorské klášterní reformě např. MITTERMÜLLER II, RIEZLER III.

²⁶⁶ K tomu podrobněji výše.

²⁶⁷ Více o tomto tématu píše Frank FÜRBEETH, *Johannes Hartlieb. Untersuchungen zu Leben und Werk*, Tübingen 1992 – s. 19 n.

věcí šli, že jsme i ve spánku byli pohnutí a společně s vámi doufali, že se nám podaří usmířit vaše rozhořčení.²⁶⁸

Albrechtův zpovědník tak bezpochyby na Albrechta výrazně působil i v letech vévodovy samostatné vlády, době po úmrtí vévody Arnošta.

Lze proto Indersdorfovo mínění doložené nám jeho světštěji zaměřeným dílem pokládat i za jeden z podnětů pro konečné Albrechtovo rozhodnutí ve věci české volby? Domnívám se, že jistý podíl na vévodově záporném rozhodnutí Indersdorfův vliv pravděpodobně měl a že jeho působení na Albrechta se mohlo projevit i ve vévodově obdobně neprůbojném a místy až nepochopitelně uvážlivém jednání v roce 1449.²⁶⁹ V tomto názoru mě utvrzuje obzvláště ta skutečnost, že Indersdorfova díla adresovaná vládnoucímu mnichovskému vévodovi (ať již Albrechtovi věnována přímo nebo oklikou přes dedikaci jeho nejbližším příbuzným) mívají souvislost s Albrechtovými osobními problémy. Tobiaslehre Johannese von Indersdorfa je například ve své podstatě stylizovanou obhajobou jednání vévody Arnošta ve věci Anežky Bernauerové. Albrechtův duchovní rádce zde svému svěřenci na základě citací ze Starého zákona připomíná závazky, jež mu vzešly z jeho vysokého postavení a jimž se vzepřel svým morganatickým svazkem s Anežkou Bernauerovou, vystupující zde v pomyslné roli narušitelky Bohem daného pořádku.²⁷⁰

²⁶⁸ Wann vns hat als nächten am mitwochen ze nacht so mercklichen von den sachen getrawmpt, als wie ir pey vns wäret vnd vns in grozzen zorn mantet vnd dar zu waينتندt das wir den sachen nach giengen das wir auch in dem slaff pewegt würden vnd mit sampt ew wayntten das wir ew von hertzen erparnten. List Albrechta III. Johannesovi von Indersdorf z 14.9.1441 je publikován v FÜR BETH – s. 268-269, citovaná pasáž na straně 269.

²⁶⁹ Ve vztahu k dále citovaným pasážím z Indersdorfových Knížecích naučení, Fürstenlehren, je zde třeba zmínit, že o tyto spisy popisuje jako „sehr persönlichen ausgerichteten Fürstenspiegelschriften“ i obsáhlý úvod nejnovější edice těchto prací. BRINKHUS - s. 51.

²⁷⁰ Text „Tobiaslehre“ je otištěn jednak jako poněkud neorganicky zařazená příloha u GEHRA – s. 60 n. (s politováním zde přitom musím zkonstatovat, že zmatečným dojmem na mě působila celá tato edice); nověji

V svých knížecích zrcadlech (pocházejících buď přímo z doby Albrechtovy české volby a jejího uvážlivého odmítnutí tímto proboštovým svěřencem anebo období jí bezprostředně předcházejícího) Indersdorf mimo jiné píše, že by kníže měl být čestný, varovat se hněvu a nebýt chtivý války.²⁷¹ O něco dále potom má: *Jednomu každému zbožnému křesťanskému knížeti náleží, aby si byl denně vědom svého vysokého stavu, jemuž jej nad ostatní lid nadřadil bůh, obzvláště pak té moci, kterou obdržel od boha nad zemí a lidmi, aby onoho daru s vděčností a strachem před bohem nikdy nezapomněl.*²⁷² Vedle vyjádření požadavku pokojné a moudré vlády je zde tak poukazováno na to, že role knížete je panovníkovi svěřena Bohem a jako taková je spjatá i s odpovědností vůči němu. Opakovaně je v tomto spise kromě toho zdůrazňovaná i úloha zpovědníka na panovnické dvoře a blahodárnost časté zpovědi.²⁷³ Zde se jedná bezpochyby o ideální stav z Indersdorfova pohledu, stejně jako v případě snahy odvrátit vévodu od světských radovánek.²⁷⁴ Ideální stav představuje rovněž odměna slibovaná zbožně a spravedlivě vládnoucímu knížeti: *Kterýžto kníže od mládí v bázni boží ve ctnostech a zapsaných návodech by byl vychován, ten může toho hoden býti, to jest, že by se z božího povolání mohl stát*

pak je Indersdorfova práce publikována v Gerhard EIS, *Die Tobiaslehre des Johannes von Indersdorf*. in: *Neophilologus* 47, 1963.

²⁷¹ „O du edler fürst, du solt wenig reden und haymlich sach nit offenbar machen. Du solt sein warhafft und nit leichtvertig noch behent; absneid den zoren und pis nicht kriegig. ... Umb dein verloren oder verdorben gut soltu nit laid haben. So deinen nächsten übel zustet, das sol dich nit erfrewen. Mit deinem gewaltigen soltu nit kriegien.“ BRINKHUS – s. 101.

²⁷² „Aynem jeglichen frummen cristenlichen fürsten gepürt wol, das er täglich ingedächtigt sey seines hohen stands, darein in got fur ander menschen gevodert hat, besunder den gewalt, den er von got über land und lewt enpfangen hat, das er solcher gab in danckperkait vnd gotlicher vorcht nymmer vergesß.“ Tamtéž – s. 106

²⁷³ „Doch vor allen dingen, das sein (knížete) sel auch wol versorgt sey, das geschicht, wenn er hat ain gelerten gotforchtigen peichtvater ... dem selben soll er offft peichten.“ Tamtéž – s. 107.

²⁷⁴ „Als Carten Spilen, Tantzen, singen, jagen vnd ander leichtikayt verzeren.“ Tamtéž - 49

hlavou Římské říše.²⁷⁵ Hned vzápětí je jakožto první příklad této zbožné cesty jmenován vzor roku 1146 svatořečeného bavorského vévody Jindřicha (císaře Jindřicha II.)²⁷⁶

Není pochyb o tom, že knížecí zrcadla byla určena především výchově knížecích synů²⁷⁷ a že k tomuto účelu byly zamýšleny i Indersdorfovy spisy. Indersdorfova blízkost k Albrechtovi a jeho druhé manželce mě nicméně vede k domněnce, že kromě společných synů tohoto páru (a Albrechtova bratrance Adolfa) byl publikem (a zřejmě také hlavním adresátem) Indersdorfových spisů i mnichovský vévoda sám a zde citované pasáže z Indersdorfových Fürstenlehren, Knížecích naučení, tak velmi dobře mohou zachycovat alespoň některé z argumentů proslovených k Albrechtovi ve věci námi pojednávané české volby.

Indersdorfův význam pro mnichovskou linii je ostatně patrný i ze známého náhrobku císaře Ludvíka Bavora v mnichovském

²⁷⁵ „Welcher fürst von jugent auf in gottlicher fürcht, in tugenten und unterweysung der geschriffit würd aufgezogen, der mag dann würdig sein ze komen aud den höchsten stand der heiligen cristenhait, das ist, das er von schickung gots werden mag ain haupt des römischen Reiches.“ Tamtéž – s. 108.

²⁷⁶ „Also ist geschehenn kayser Heinrich ...“ Tamtéž – s. 108.

²⁷⁷ Primárně pro tento účel vznikl se vsí pravděpodobností Albrechtem III. iniciovaný mnichovský překlad románu o Alexandrovi Velikém doktora Hanse Hartlieba K jeho didaktickému obsahu – a to jak po stránce panovnícko-politické, zaměřené na výchovu mladých knížecích synů v první řadě (zahrnující mj. i poučení o manželství a věrnosti nebo náboženskou problematiku), tak i po stránce všeobecně edukativní, tedy soustředící se na zprostředkování znalostí z tehdejších vědeckých oborů jako medicína či astrologie srov. úvod kritické edice této nejslavnější Hartliebovy práce: Reinhard PAWIS (ed.), *Johann Hartliebs „Alexander“*, München 1991 – obzvláště kapitola 6: Johann Hartlieb und seine Bearbeitung der „Historia Alexandri Magni“ – s. 65 n., edice Hartliebovy Knihy o Alexandrovi tamtéž – s. 96 n. K záměru práce Hartliebův úvod, s. 96-97 (podle Senecy zdůrazňuje potřebu poučení knížete žijícího v současné době ze starých kronik a legend, „aby následoval, to co je dobré, a vyvaroval se toho, co je zlé“; aby „svými dobrými způsoby, ctnostmi, ctí a svým dobrým moudrým konáním“ byl příkladem, hodným následováním a vychovával svůj lid „v pravých způsobech,“ což když se stane, „pak všechen jeho lid ... mu bude poslušen,“ za což se mu dostane odměny v podobě života věčného a dobré pověsti, již po sobě zanechá ve světě vezdejší), tamtéž i zpráva o Hartliebově pověření překladem ze strany vévody Albrechta a jeho manželky Anny, protože „seydt nun daz puech von dem großen Alexander gar vil vnczalperleicher stuck vnd capitel ynneheltt, dardurch ain fuerst gross adenleich tugentt vnd manhait horen, sechen vnd auch erlanngen mag.“ (Tamtéž – s. 97). K určení práce pro děti závěr textu Knihy o Alexandrovi: „Allergenädigste fuerstin, das puech hab ich, doctor Harttlieb, dier vnd deinem gemachel vnd kchinden zu dewtcszsch gemacht.“ (Tamtéž – s. 338) Vedle Pawisova úvodu k edici románu (tam s. 17 a n.) se Hartliebovým Alexandrem podrobně zabýval také autorův životopisec Frank FÜRBEETH, *Johannes Hartlieb*. K dataci vzniku Alexandra (nejdříve 1442/3, nejpozději mezi léty 1447-1449) zde s. 70-72, k dochování díla (ve 22 rukopisech, z toho ve 3 neúplně) a jeho charakteru Tamtéž, s. 141 a n.

Frauenkirche.²⁷⁸ Vedle portrétu samotného císaře Ludvíka IV. je pod dnešním barokním baldachýnem ukrytá jako druhý hlavní motiv pozdně gotické mramorové desky scéna Albrechtova usmíření s otcem Arnoštem, jíž přihlíží bavorský lev. Albrechtovým stejnojmenným synem, vládnoucím v Bavorsku-Mnichově od roku 1465 společně s bratrem Zikmundem a od roku 1467 potom samostatně, byla jako ústřední téma pro náhrobní kámen zakrývající hrob císaře Ludvíka Bavora velmi pravděpodobně vybrána právě proto, že si Albrecht IV. byl dobře vědom klíčového významu smírného vyřešení sporu vládce dílčího vévodství Bavorsko-Mnichov a jeho jediného přijatelného následníka.²⁷⁹ V tomto ohledu je třeba zmínit i

²⁷⁸ Významem a zhodnocením náhrobku Ludvíka Bavora se zabývá více prací. Pro zpracování tohoto textu jsem využila především dva nejnovější, a to konkrétně Arthur SCHLEGEL, *Das Grabmal Ludwigs des Bayern in der Münchener Frauenkirche und Porträts der bayerischen Herzöge der Renaissance*. in: OA 93, 1971 a Hans RAMISCH, *Die spätgotische Tumba für Kaiser Ludwig den Bayern aus dem Jahre 1468, ein Werk des Münchener Bildhauers Hans Haldner*. in: Hans RAMISCH (ed.), *Das Grabmal Kaiser Ludwigs des Bayern in der Münchener Frauenkirche*, Regensburg 1997. Schlegel přináší přehled dosavadního bádání, zabývajícího se především datací a původem náhrobku, Ramisch nicméně na základě nové studie k historii mnichovského Frauenkirche (Lothar ALTMANN, *Die spätgotische Bauphase der Frauenkirche 1468-1525. Eine Bestandsaufnahme und Interpretation bekannter Daten und Fakten*. in: *Monachium sacrum* 2, 1994; nověji také Týž, *Die spätgotische Bauphase der Münchener Frauenkirche. Eine Zusammenfassung*. in: *Ars Bavarica* 1999) dochází ke zcela nové, mnohem starší dataci náhrobku, než dosud historici a historici umění předpokládali (a to včetně samotného autora – RAMISCH – s. 41). Nově je na základě této studie náhrobek Ludvíka Bavora připisován mnichovskému kameníkovi a sochaři Hansi Haldnerovi, jenž vytvořil také dnes nedochovaný náhrobek Albrechta III. a jeho manželky Anny Brunšvické pro klášterní kostel v Andechsu (zničen byl roku 1669 při pádu klenby kostela zapříčiněné požárem stavby). Základem pro toto připsání jej jednak pro rok 1467 dochovaný doklad o (o sedm let opožděné!) platbě zbývajících dluhu za epitaf Albrechta III. (vedoucí Ramische k názoru, že zamýšlená nová zakázka vedla mnichovský dvůr k urovnání vztahů mezi vévodskými zadavateli, resp. jejich nástupcem Albrechtem IV. – náhrobní desku zadali ještě jeho předchůdci na mnichovském vévodském stolci, po smrti Albrechta III. krátce spoluvládnoucí vévodové Jan IV. a Zikmund – a jimi pověřeným umělcem) a dále srovnání analogií na dalších náhrobních deskách jistých či dle stylu považovaných za dílo Haldnerovo (mj. hrob donátora z benediktýnského opatství Tegernsee či epitaf nevlastního Albrechtova strýce, freisinského biskupa Johanna Grünwaldera). RAMISCH – s. 45 a n.

²⁷⁹ Dnes tento motiv zakrývá barokní baldachýn z roku 1622. K jeho vzniku a podobě podrobně Dorothea DIEMER, *Das frühbarocke Grabdenkmal für Kaiser Ludwig den Bayern von Hans Krumper*. in: Hans RAMISCH (ed.), *Das Grabmal Kaiser Ludwigs des Bayern in der Münchener Frauenkirche*, Regensburg – 1997. Pozdněgotická mramorová deska, v jejíž horní části je zachycen trůnící Ludvík Bavor a v dolní pak zmiňované usmíření Albrechta a Arnošta Mnichovských, byla fotograficky zdokumentována již při přesunu náhrobku ve třicátých letech 20. století (1932) a její kopie (tónovaný sádrový odlitek s doplněnými rekonstrukcemi v místech poškození desky, mj. i ve tváři Albrechta III.) je dnes vystavena v mnichovském Bavorském národním muzeu. Nový výklad desky podává Hans Ramisch, který se odproštuje od doposud běžného popisu díla vycházející jedině z historicky nezpochybnitelné události smíření a interpretuje dílo s větším důrazem na jeho duchovní podtext. Scéna usmíření, jíž přiřazuje na rozdíl od nebeské apoteózy „praotce“ mnichovské linie Wittelsbachů, Ludvíka Bavora, zemské sféře, skrývá podle této interpretace již také obraz pozemského lidského úsilí směřujícího ke spasení, jež je nejlépe patrné ve skutečných svátech. Tato interpretace má svůj základ v pozadí předstávajícím brokátový závěs, který se objevuje jak u samotného císaře Ludvíka (kde drahou látku nad císařem drží andělé), tak i za jeho mnichovskými potomky (kde jej sice nese

to, že mnichovská katedrála není pro Albrechta III. místem jeho posledního odpočinku.²⁸⁰ Někdejší pretendent českého trůnu byl po své smrti v roce 1460 pohřben v jím založeném benediktýnském klášteře na bavorské „svaté hoře“ Andechs.²⁸¹ Andechs se měl podle vévodova přání stát i hlavním pohřebištěm mnichovské dynastie,²⁸² hned v příští generaci musela ale „svatá hora“ ustoupit Mnichovu, v jehož „dómu“²⁸³ byli ostatně pohřbíváni Wittelsbachové již od dob Ludvíka Bavora.²⁸⁴

V těchto souvislostech se zdá, že finanční stránka českého dobrodružství byla pro Albrechta III. jen podružným problémem. Problém ale jistě představovala – během husitských válek zchudlo nejen České království, ale i s ním sousedící země,

jen běžná, pozemská konzole, ale kde zároveň tento závěs připomíná pozadí tehdejších obrazů světců a světic). Hans RAMISCH, *Die spätgotische Tumba* – s.42 a n.

²⁸⁰ Oba zbývající panovníci zobrazení na náhrobní desce ovšem ve Frauenkirche pohřbeni jsou – Ludvík Bavor zůstává nejvýznamnějším pohřbeným v kostele vůbec a od své smrti roku 1438 v mnichovském hlavním kostele odpočívá i Albrechtův otec Arnošt. Přehled míst wittelsbašských pohřbů v posledních letech patrně nejpřehledněji podává v jednotlivých životopisných medailoncích Hans RALL – Marga RALL, *Die Wittelsbacher in Lebensbildern (Aktualisierte Taschenbuchausgabe)*, München 2005; dále Hans RALL, *Führer durch die Münchener Fürstengründe. Wittelsbacher Lebensbilder von Kaiser Ludwig bis zur Gegenwart*, München s.d.

²⁸¹ Ke vztahu Wittelsbachů k Andechsu nejnověji patrně Wilhelm STÖRMER, *Die Wittelsbacher, Gründer und Wohltäter des Klosters*. in: Karl BOSL – Odilo LECHNER, OSB– Wolfgang SCHÜLE – Josef Othmar ZÖLLER (ed.), *Andechs. Der heilige Berg. Von der Frühzeit bis zur Gegenwart*, München 1993. K Albrechtovi III. se přímo váže článek Ermengard HLAWITSCHKA-ROTH, *Herzog Albrecht III. von Bayern München und die Gründung des Benediktinerklosters in Andechs*. in: Eduard HLAWITSCHKA – Ermengard HLAWITSCHKA-ROTH, *Andechser Anfänge*, St. Ottilien 2000.

²⁸² Vedle Albrechta samého tu ale nakonec místo posledního odpočinku nalezla jen jeho druhá manželka Anna (Anežka Bernauerová je pohřbena ve Straubingu), synové Jan IV. (), Wolfgang (1451-1514) a v průběhu 16. století pak ještě několik dětí vládnoucích bavorských vévodů, které ovšem zemřely v nízkém věku.

²⁸³ Dnešní metropolitní chrám arcibiskupství Mnichov-Freising (po druhé světové válce obnovený během deseti let, v celistvosti ale až roku 1994, tedy přesně k 500. výročí vysvěcení; arcibiskupským kostelem od r. 1821) je druhou kostelní budovou stojící na téžze mnichovském prostranství. Současná podoba dómu vychází z pozdněgotické druhé stavby, jež byla započata r. 1468, první kostel zde byl vybudován po roce 1240. Ke stavebnímu vývoji mnichovského Frauenkirche více např. Peter PFISTER – Hans RAMISCH, *Die Frauenkirche in München*, München 1983.

²⁸⁴ Přesněji od roku 1322, kdy zde k poslednímu odpočinku byla uložena Ludvíkova první manželka Beatrix Hlohovská (asi 1292-1322). K ostatním středověkým pohřebištím bavorské linie Wittelsbachů Claudia LIST, *Die mittelalterlichen Grablagen der Wittelsbacher in Altbayern*. in: Hubert GLASER (ed.), *Wittelsbach und Bayern (Katalog zur Ausstellung) I/I*, München 1980. Od kurfiřta vévody Viléma V. (1548-1626) jsou Wittelsbachové pohřbíváni v mnichovském jezuitském kostele sv. Michaela (v knížecí hrobce jich zde leží celkem 41) a od druhé poloviny 17. století je alternativně využíván také mnichovský teatinský kostel sv. Kajetána, v němž jsou příslušníci rodu pohřbíváni až do současnosti.

jež musely investovat do své obrany, popř. "spravedlivého boje" proti českým "kacířům."

Měl pravdu Piccolomini, když říkal, že by Albrecht českou korunu přijal v případě, že by království bylo tak bohaté, jako kdysi (tj. před vypuknutím bojů)?²⁸⁵ Na tuto otázku není snadné jednoznačně odpovědět. Osobně se přikláním k názoru, že vévodovi šlo skutečně o naplnění práva - není totiž pravděpodobné, že by si finanční náročnost české volby neuvědomoval nejpozději v tom okamžiku, kdy si přečetl volební kapitulaci. Požadavky na jeho pokladnu se v ní jen hemžilo - namátkou v tomto ohledu připomeňme žádost o vykoupení zastavených majetků v Čechách a zasazení se o znovuzískání českých majetků ležících za hranicemi království. Pominout nelze ani článek o opětovném povznesení Hory, tedy jednoho z někdejších spolehlivých a především stálých zdrojů královských financí.²⁸⁶

Albrecht přesto nabízenou hodnost neodmítá a naopak slibuje splnit české požadavky. Otevřeně přiznává, že v daném okamžiku hotovými penězi nedisponuje, zároveň ale českou stranu ujišťuje o tom, že jakmile by nějakou hotovost ušetřil jinde, použije ji na vyplacení zástav.²⁸⁷ Ke splnění dalších požadavků Albrecht požaduje českou podporu a zároveň se nechává ujistit o tom, že mu budou poskytnuty finance na vedení dvora.²⁸⁸ Obdobné podmínky nebyly nespílitelné a vyjednávači tak Albrechtovi pravděpodobně předem přislíbili jejich zajištění.

²⁸⁵ Srov. výše.

²⁸⁶ Česká volební kapitulace předkládaná Albrechtovi III., AČ I - s. 266-267, paragraf o Kutné Hoře je na str. 267.

²⁸⁷ „Item als der Beheim potschaft begert hat daz wir ain Sum geltz hie ein legen vnd die Sloß die zu der kron gehörn vnd da Innen gelegen sind damit lösen sollen darauf ist vnser antwort daz wir ye kain parschaft nicht haben, wurden wir aber fürsehen damit wir ir konig sein möchten vnd hinein zu in kömen, was wir dann yndert ersparn oder aufpringen möchten dauon wolten wir zermal gern lösen vnd zu kainen andern sachen prauchen wann daz natürlich vnd vnser nütz wär.“ FREYBERG - s. 22.

²⁸⁸ Srov. výše, text je obsažen v soupisu Albrechtových volebních požadavků, FREYBERG - s. 15.

Na druhou stranu ale Albrechtova pokladna byla notoricky prázdná. Pro období po husitských válkách máme k dispozici důkaz v podobě korespondence mezi vévodou Arnoštem a jeho synem sídlícím v té době jako místodržitel ve Straubingu;²⁸⁹ o finančních problémech mnichovského dvora v letech Albrechtovy vlády mluví neustálé se vévodovo zadlužování u členů jeho rady.²⁹⁰

Finanční aspekt tedy nebyl primárním důvodem Albrechtova odmítnutí a působil jen jako doplňující demotivující moment vedle Albrechtovy (Johannesem von Indersdorfem podporované) přirozené tendence k řešení sporů hrozících uvrhnout jemu svěřené panství do vojenského konfliktu právní cestou v duchu idey, že kníže má vést jen spravedlivé války. Přesto ho na základě předcházejícího výkladu nelze zcela pominout. Ještě výraznější role finanční strance královské volby měla připadnout v roce 1526.

²⁸⁹ Srov. JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice II.* - s. 146 a n.

²⁹⁰ Gerda Maria LUCHA, *Kanzlei...* - s. 321 obecně a v jednotlivostech potom v medailoncích jednotlivých úředníků na vévodově dvoře. LUCHA - s. 203 a n. Např. Jörg von Gundelfingen, jež se po Albrechtově nástupu na mnichovský trůn stal (poté, co ve stejné funkci sloužil i jeho otcí) hofmistrem (zatímco Jan ze Sedlce podržel funkci jen nominálně a později byl doživotně jmenován maršálkem - podrobněji výše), půjčil Albrechtovi v únoru 1439 1000 zlatých rýnských, a to ve zlatě, přičemž mu vévoda ještě následující dva roky zůstal dlužen plat (312 zlatých). Více LUCHA - s. 211. Stejně jako další Albrechtovi úředníci, zaručoval se Gundelfingen opakovaně za vévodu i u jiných ručitelů - tak např. 1443 za dluh 5000 zlatých u jistého Viléma Turnera. LUCHA - s. 213.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA I.

(bezprostředně se vážící k textu)

1. Fotografie pozdně gotického náhrobku císaře Ludvíka IV. Bavora z mnichovského Frauenkirche

Snímek byl pořízen roku 1932 při nové instalaci náhrobku v přízemí jižní věže. Nahoře trůnící Ludvík přihlíží usmíření Arnošta a Albrechta III. roku 1436 - aktu, který zabezpečil mírovou existenci mnichovského vévodství.

II. Volba roku 1526

II./1. Nástin bavorsko-českých vztahů v době mezi léty 1440 a 1526

Přesuneme-li nyní svou pozornost o téměř století dále, vyvstává před námi další z výraznějších wittelsbašských pokusů o získání českého trůnu, tentokrát vyvolaný smrtí druhého a zároveň posledního z česko-uherských Jagellonců, Ludvíka, v bitvě u Moháče 29. srpna 1526. Uchazečství bavorských bratří Viléma IV. (1493-1550, poručnická vláda 1508-1511) a Ludvíka X. (1495-1545), spoluvládoucích v Bavorském vévodství od roku 1514/1516,²⁹¹ o českou korunu v konkurenci k habsburské kandidatuře Ferdinanda I.²⁹² mělo své kořeny jak v nové vnitrostátní bavorské situaci, tak i momentální pozici Bavorska na evropské politické scéně. Než se ale dostaneme k jejich podrobnějšímu pojednání, podívejme se ve stručném přehledu na česko-bavorské vztahy v letech 1440-1526, tedy v období mezi oběma zde pojednávanými kandidaturami.

Uchazečství Albrechta III. o český trůn roku 1440, z českého hlediska ukončené srpnovým chamským sjezdem, z bavorského pak nejpozději v únoru 1441,²⁹³ představuje ve své podstatě i

²⁹¹ Roku 1514 byla vydána první smlouva o spoluvládě bratrů, tehdy ještě časově omezená na tři roky, v níž Ludvík X. získal jednu třetinu země. Tato dohoda se ještě hodně podobala praxi dělení, již od Wittelsbachů známe z předchozích dvou století. Skutečnou spoluvládu bavorských bratrů umožnila až smlouva následná, vydaná na zemském sněmu v Ingolstadtu roku 1516. Ta rušila faktické „téměř“ rozdělení země (dosud Ludvík spravoval Landshut a Straubing, Vilém správní celky Mnichova a Ingolstadtu) a ponechala oběma bratrům pouze omezenější správní individualitu. Samostatně zůstaly také rezidence – Vilém sídlil v Mnichově a Ludvík jako poslední z bavorských vévodů zvolil za své stálé sídlo Landshut.

²⁹² K Ferdinandovi Habsburskému existuje obzvláště s ohledem na počáteční fázi budování podunajské habsburské monarchie značné množství literatury. Z tradičních prací tak alespoň dvě Wilhelm BAUER, *Die Anfänge Ferdinands I.*, Wien 1907; F B von BUCHOLTZ, *Geschichte der Regierung Ferdinands des Ersten*, Wien 1831-38 (reprint Graz 1968-71).

²⁹³ Jednání o českou volbu iniciované Albrechtem Bavorsko-Mnichovským sice probíhalo až do únorového sněmu 1441, nekonečné odklady a obnovená záštít v pohraničí svědčí spíše již o Albrechtově rezignaci. K obnově záštítí srov. JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hrancice, Díl III.* S ohledem na Racka z Rýzemberka, jehož případ se projednával jak v Chamu, tak i Praze v únoru 1441 - s. 27 a n.

ukončení dosavadního blízkého vztahu mnichovské linie k Čechám a v minulosti zde vládoucí dynastii, Lucemburkům, započaté koncem 14. století a vyjádřené mimo jiné sňatkem Žofie Bavorsko-Mnichovské s Václavem IV. nebo aktivní účastí mnichovské vévodské linie na taženích proti „kacířským“ Čechám v letech husitských válek po boku císaře Zikmunda.²⁹⁴

Zatímco na hranici Českého království a od bratislavského rozhodnutí ve věci straubinského dědictví s Čechami bezprostředně sousedícího mnichovského vévodství pokračují až do korunovace Ladislava Pohrobka v roce 1453 příhraniční záští,²⁹⁵ dochází od poloviny 15. století ke sbližování se Českého království a jeho čelních představitelů (počínaje Ladislavem Pohrobkem s pokračující tendencí v prvních letech vlády Jiřího z Poděbrad a obdobně i v počátcích kralování Jagellonců) s druhou ze zbývajících bavorských linií,²⁹⁶ tedy Bavorsko-Landshutem, reprezentovaným v této době „bohatými“ vévody²⁹⁷ Ludvíkem IX. (1417-1479, vláda 1450-1479)²⁹⁸ a jeho synem Jiřím (1455-1503, vláda 1479-1503).²⁹⁹

Ludvík Landshutský na rozdíl od svého mnichovského bratrance Albrechta III. neměl v okamžiku korunovace Ladislava Pohrobka českým králem žádný důvod k nespokojenosti, naopak obnovená existence královské moci mu byla především zárukou klidu v pohraničí. Víme, že Ladislavovi ke korunovaci přispěl

²⁹⁴ Srov. kapitolu I.

²⁹⁵ Jiří JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice, Díl III.* - s. 156 a n.

²⁹⁶ Linie Bavorsko-Ingolstadt vymřela Ludvíkem VII. 1447, od roku 1450 vedle sebe na základě erdinské smlouvy vládou již jen Bavorsko-Landshut a Bavorsko-Mnichov. Srov. také výše.

²⁹⁷ K pojmu bohatí vévodové Walter ZIEGLER, *Die Bedeutung des Beinamen „reich“ der Landshuter Herzöge Heinrich, Ludwig und Georg.* in: Pankraz FRIED – Walter ZIEGLER (ed.), *Festschrift für Andreas Kraus zum 60. Geburtstag*, München 1982; srov. také Walter ZIEGLER, *Studien zum Haushalt Bayerns in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts (1450-1500)*, München 1981.

²⁹⁸ August KLUCKHOHN, *Ludwig der Reiche, Herzog von Bayern. Zur Geschichte Deutschlands im 15. Jahrhundert*, Nördlingen 1865.

velkorysou půjčkou, plně potvrzujícím jeho přízvisko.³⁰⁰ Jméno Ludvíka IX. mělo také padnout mezi možnými kandidáty při hledání vhodného kandidáta pro opětovně uprázdněný český trůn po smrti mladého habsburského krále³⁰¹ a není zcela vyloučeno, že bylo proneseno i v souvislosti s další českou volbou v roce 1471.³⁰² Jisté je, že Ludvíkův rádce Martin Mair se objevuje i v těsné blízkosti krále Jiřího z Poděbrad a vedle Mariniho se stává hlavním iniciátorem Jiříkova projektu spojení evropských knížat.³⁰³

Na počátku 16. století se Vladislav Jagellonský definitivně navrácí k podpoře mnichovské větve Wittelsbachů, na jejíž stranu se postavil i během války o landshutské dědictví v letech 1503-1504, a to přesto, že jeho vlastní sestra Hedvika byla manželkou posledního landshutského vévody Jiřího. Na válečném konfliktu o odumřelé landshutské dědictví se nemalou měrou podílely i oddíly českých žoldnéřů,³⁰⁴ jejichž najímání v česko-bavorském pohraničí si bavorští vévodové zajistili vyplácením pravidelných stipendií v oblasti usídlené šlechtě.³⁰⁵

Postoj Vladislava Jagellonského měl své kořeny v přesvědčení, že stranictví s Albrechtem IV. Mnichovským mu lépe zabezpečí

²⁹⁹ Nověji (s poukazem na další literaturu) např.: Reinhard STAUBER, *Herzog Georg von Bayern-Landshut und seine Reichpolitik. Möglichkeiten und Grenzen reichsfürstlicher Politik im wittelsbachisch-habsburgischen Spannungsfeld zwischen 1470 und 1505*, Kallmünz 1993.

³⁰⁰ Srov. např. JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice III* - s. 156 a n. Ludvík Landshutský byl shodou okolností i příbuzný mladého českého krále, matka Markéta pocházela z rodu Habsburků.

³⁰¹ K tomu (kromě výše uváděných prací Urbánkových) PALACKÝ IV – s. 312 a n.

³⁰² Srov. přehled kandidátů u PALACKÝ V – s. 13 a n.

³⁰³ K Martinu Mairovi existují dvě německé monografie. Starší bohužel končí počátkem 60. let 15. století, mladší disertační práce již zahrnuje celý Mairův život: Georg SCHRÖTTER, *Dr. Mair. Ein biographischer Beitrag zur Geschichte der politischen und kirchlichen Reformfragen des 15. Jahrhunderts*, München 1896. Rainer HANSEN, *Martin Mair: Ein gelehrter Rat in fürstlichem und städtischem Dienst in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts*, Kiel 1993.

³⁰⁴ Uwe TRESP, *Söldner aus Böhmen*, Paderborn 2004

³⁰⁵ JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice V*. - s. 105 a n.

revindikaci českých lenních majetků v oblasti Horní Falce.³⁰⁶ Zástupci české stavovské obce nicméně upřednostňovali nároky falcké linie, a ta nakonec získala i větší českou vojenskou podporu.³⁰⁷ V rámci Říše se Maximilián I. nakonec přiklonil k dědickému právu mnichovské linie,³⁰⁸ jež se tak roku 1505 stala vedoucí silou v bavorském prostoru a jejíž kontinuální privilegované postavení se Albrecht IV. pokusil zajistit vydáním primogeniturního zákona.

II./2. Obecné předpoklady volebního jednání

Rok 1506, v němž k vydání bavorského primogeniturního zákona došlo, je dnes pojímán jako zásadní mezník vývoje bavorského vévodství.³⁰⁹ Jisté náběhy k primogenituře ale mnichovská linie ukazovala již dříve - před svou smrtí roku 1460 omezil Albrecht III. (někdejší český trůnní kandidát) dědictví v Bavorsku-Mnichově na dva nejstarší přeživší syny. Jeho syn Albrecht IV., původně předurčený k duchovní kariéře, se tomuto pravidlu na konci 60. let vzepřel, když roku 1467 získal

³⁰⁶ Nejpodrobněji k tomuto v poslední době patrně JÁNSKÝ, *Kronika V.* - s. 143 a n.

³⁰⁷ Srov. tamtéž -s. 145 a n.

³⁰⁸ Definitivní tečkou za tímto vojenským konfliktem mezi v mužské linii vymřelým Landshutem a Mnichovem oprávněným dědit na základě série smluv z let 1392/1402, Erdinské smlouvy z roku 1450 (dělicí državy někdejší ingolstadtské linie) a říšských zákonů představoval kolínský rozsudek císaře Maxmiliána. Ten sice předává mnichovské linii vládu nad Bavorskem, zároveň ale odmítá zcela opominout nároky osiřelých synů Alžběty Landshutské a Ruprechta Falckého. Ve prospěch Ottheinricha a Filipa tak vzniká uprostřed bavorských wittelsbašských držav ostrůvek majetků tzv. mladé Falce. Že titíž mladí dědicové jednou stanou i v čele Rýnské Falce (a jejich vzdálení potomci jednou dokonce usednou i na mnichovském vévodském stolci) je v tuto chvíli ještě neznámým výsledkem souhry historických událostí. Vévodské děti získávají kolínským rozsudkem na bavorském území část někdejších majetků dílčího vévodství Bavorsko-Ingolstadt, sídelním městem této linie se stává Neuburg an der Donau, jehož vstupní bránu dodnes zdobí portrét obou chlapců. Ke vzniku linie Falc-Neuburg: Susanne BÄUMLER (ed.), *Von Kaisers Gnaden: 500 Jahre Pfalz-Neuburg; Katalog zur bayerischen Landesaustellung 2005*, Augsburg 2005 a Barbara ZEITELHACK, *Pfalzgraf Ottheinrich: Politik, Kunst und Wissenschaft im 16. Jahrhundert*, Regensburg 2002; dále Andreas KRAUS, *Sammlung der Kräfte und Aufschwung (1450-1508)*. in: HANBUCH 2 - s. 318 a n.

samostatnou vládu ve vévodství a tu v následujících desetiletích i uhájil v opozici k mladším bratrům.

Velmi zajímavé je v tomto ohledu jednání Albrechta IV. z roku 1485. Při schůzce s Jiřím Landshutským Albrecht vydal listinu upřednostňující v případě jeho bezdětné smrti v dědictví linii Landshut proti svým bratrům a jejich případnému potomstvu. Vzhledem k tomu, že se nijak nejednalo o reciproční ujednání a že nadto o deset let později Jiří Landshutský určil ve své závěti dědici vzdálenější rýnskou větev, muselo v případě Albrechtova jednání jít o hluboké přesvědčení nutnosti jediné vlády (v rukou jediného panovníka) pro obnovení někdejší síly a slávy bavorského vévodství.³¹⁰ Vedle jeho jednání s Jiřím Landshutským se tato touha manifestovala také snahou o znovupřipojení Tyrolska a Řezna k celku Bavorského vévodství, tedy návratu k situaci pravdivé před několika stoletími.³¹¹ Albrecht IV. byl přitom ve svém jednání zřejmě ovlivněn svým italským humanistickým vzděláním a vědomím, že jen sjednocené vévodství může plně naplnit svůj mocenský potenciál.³¹²

Albrechtovy snahy vyvrcholily vydáním již řečeného primogeniturního zákona (1506),³¹³ který byl sice v roce svého vydání garantován stavovskou reprezentací země, ale v reálném životě přijat jen obtížně vzhledem k nárokům mladších vévodových synů. Bratři Viléma IV., Ludvík (později X.) a Arnošt, byli hrubě nespokojeni především se svým snížením do hraběcího stavu doprovázeného i některými sníženími v rámci

309 Např.: „Gehört sicher zu den interessantesten Kapiteln bayerischer Geschichte.“ Stefan WEINFURTER, *Die Einheit Bayerns. Zur Primogeniturordnung des Herzogs Albrecht IV. von 1506.* in: Harald DICKERHOF (ed.), Heinz Hürten zum 60. Geburtstag, Frankfurt am Main-Bern-NewYork-Paris 1988 - s. 225.

310 Stefan WEINFURTER, *Die Einheit Bayerns.* - s. 227 a n.

311 K těmto snahám jednak Stefan WEINFURTER, *Die Einheit Bayerns*, dále Reinhard STAUBER, *Herzog Albrecht IV. und die Einheit des „Hausess Bayern“ um 1500.* in: ZBLG 60, 1997. Přehled jednotlivých událostí včetně odkazů na další literaturu přináší také Andreas KRAUS, *Sammlung der Kräfte und Aufschwung (1450-1508)* in: HANBUCH 2 - s. 310 a n.

312 Stefan WEINFURTER, *Die Einheit Bayerns.* - s. 228.

tehdejšího dvorského protokolu.³¹⁴ Ve spojitosti s rozbuželou mocí stavovské reprezentace země Ludvík a Arnošt primogeniturní zákon dokonce málem odsoudili k zániku po necelém desetiletí existence. Mluvčím prostředního z bratrů, Ludvíka, se stala matka mladých vévodů, Kunhuta Habsburská, jež vedla v této záležitosti nejen čilou korespondenci s bratrem Maximiliánem I. Habsburským, který se posléze stal rozhodcem bratrského sporu,³¹⁵ ale postavila se s mnohdy ráznou argumentací i před stavovská shromáždění, a to i přesto, že již po několik let oblékala roucho jeptišky.³¹⁶

Ke smírné dohodě mezi oběma bratry došlo v souvislosti s habsburským tlakem a přílišným růstem moci stavů v Bavorsku. Po počátečních bouřích následovalo pokojné třicetileté souvládí obou bratrů, zabezpečené v první řadě faktem ochoty Ludvíka X. (a ústředního politika jeho dvora, Hanse Weissenfeldera) následovat kurs udávaný mnichovským "kancléřem" Leonhardem von Eck.³¹⁷

Domnívám se, že existence bavorského zákona o primogenituře byla jednou z hybných sil uchazečství bavorských bratří o českou královskou korunu. Jak evropská historiografie,³¹⁸ tak i

313 Nejnovější kritickou edici přináší: Barbara GEBERT, *Die bayerische Primogeniturordnung von 1506*, München 2002

314 Šlo např. o stolování, srov. RIEZLER IV - s. 10.

315 Nejspíše se zprostředkování ale ujal jen s ohledem na možné vlastní pozdější výhody.

316 Kunhuta Habsburská argumentovala poukazy na to, že rodila knížata a ne bastardy, že i její syn Vilém může mít jiného otce než Albrechta IV. a vůbec se zpěchovala především snížením svých mladších synů. Materiály k tomuto konfliktu jsou shromážděny v Franz von KRENNER (ed.), *Baierische Landtagsverhandlungen in den Jahren 1429 bis 1531*, München 1803-1805. Námi dotýkané sněmy náleží svazkům: Band 19 (pro rok 1514), Band 20 (pro léta 1515-1516). Vedle RIEZLER IV - s. 9 a n. srov. také Karina GRAF, *Kunigunde, Erzherzogin von Österreich und Herzogin von Bayern-München (1465-1520)*, Mannheim 2000 a Barbara GEBERT, *Die bayerische Primogeniturordnung von 1506*, München 2002 - s. 28 a n.

317 Sigmund von RIEZLER, *Wilhelm IV., Herzog in Bayern*. In: ADB 42 - s. 706. K Eckovi i Weissenfelderovi více dále v textu.

318 V naší práci jsou patrně nejčastěji citované publikace Edelgard METZGER, *Leonhard von Eck: (1480-1550); Wegbereiter und Begründer des frühabsolutistischen Bayern*, München 1980 a Alfred KOHLER, *Antihabsburgische Politik in der Epoche Karls V. Die reichsständische Opposition gegen die Wahl Ferdinands I. zum römischen König und gegen die Anerkennung seines Königtums (1524-1534)*, Göttingen 1982.

práce našich badatelů³¹⁹ ale mnohem častěji pojmají jako hlavní důvod české kandidatury bavorských vévodů fakt tehdejší rivality obou dynastií na evropské scéně, vyvolaný snahou Ferdinanda I. získat římskou královskou volbu. Současná evropská historiografie se také běžně přiklání k pojetí dílčího významu wittelsbašských námluv českého trůnu z roku 1526 v rámci tohoto obecného bavorsko-habsburského konfliktu.³²⁰

Bavorský primogeniturní zákon se v literatuře v souvislosti s českou volbou podobného ohlasu nedočkal. Přesto ale právě tento zákon postavil především druhorozeného z bratrů, Ludvíka, do značně nevýhodné pozice.³²¹ Jakkoli se mu tento mladší z obou vládnoucích vévodů svého času vzpíral, třetí ze synů Albrechta IV., Arnošt, byl již oběma staršími bratry bez milosti z dědictví vyloučen.³²² Vilém i Ludvík si tak jistě uvědomovali důležitost tohoto nového nástupnického pořádku - obzvláště silně patrně vzhledem k posilování habsburských pozic v těsném sousedství jejich vévodství. Český trůn (ať už pro kteréhokoli z bratrů) se mohl stát obdobně jako trůn španělský pro Habsburky druhým pilířem jejich moci, tím důležitějším, že obě země sousedily a mohly tak nadále být jedna pro druhou nejen poskytovatelem pomoci v nouzi, jak to

³¹⁹ Naposledy Petr VOREL, *Nástup nové dynastie* in: Petr VOREL, *Velké dějiny země Koruny české*, svazek VII., Praha, Lítomyšl 2005. Srov. také Jaroslav PÁNEK, *Königswahl oder Königsannahme? (Thronwechsel im Königreich Böhmen an der Schwelle zur Neuzeit)*. in: *Historica Series Nova* 3-4 (za roky 1996-1997), 1998.

³²⁰ KOHLER, *Antihabsburgische Politik* jí např. věnuje celkově ne více než polovinu stránky (s. 31 a s. 94), podobně METZGER, *Eck* - s. 171.

³²¹ Víme již, že bavorský primogeniturní zákon snižoval mladší vévodské syny na úroveň pouhých hrabat. Kromě toho jim zaručoval roční rentu 4000 zlatých. Ve své podstatě se tak tento zákon snažil donutit někdejší potenciální následníky trůnu přijmout buď církevní prebendu nebo jim přinejmenším nedostatečným finančním zabezpečením znemožnit sourodé manželství a tedy nadějí na legitimní a k vládě oprávněné potomky.

bavorští vévodové slibovali již ve svých volebních propozicích,³²³ ale zároveň by v případě vymření jedné z vládnoucích rodin mohly být snadno propojeny ať již v rámci personální unie nebo popřípadě i jediného státu.

Historici často zdůrazňují, že zachování bavorské primogenitury a potažmo i silné pozice bavorského vévodství ve střední Evropě napomohla v první řadě biologická skutečnost neexistence legitimních dědiců mladších z vévodských bratří.³²⁴ Tato biologická skutečnost nebyla ale v žádném případě úmyslem - i v souvislosti s českou volbou se mluví o snaze Ludvíka X. získat ruku ovdovělé Marie Česko-Uherské, tedy vdovy po Ludvíkovi Jagellonském.³²⁵

Pro české dějiny je česká kandidatura wittelsbašských bratří přes veškeré své odsouvání do pozadí v zahraniční literatuře významným okamžikem. Bavorské námluvy české královské koruny z roku 1526 jsou předně druhým opravdu zřetelným pokusem bavorských vévodů získat českou korunu; co se kromě toho týče vynaložené snahy a prostředků, jež byli bavorští vévodové ochotni úsilí o zisk koruny v oné době věnovat, může být tato kandidatura pojímána také jako o mnoho slibnější než všechny předcházející podniky směřující tímto směrem, a to včetně výše podrobně pojednané kandidatury Albrechta III. v roce 1440.³²⁶

³²² Carl August MUFFAT, *Die Ansprüche des Herzog Ernst, Administrator des Hochstiftes Passau, auf einen dritten Theil und an die Mitregierung des Herzogthums Bayern*. in: ABHM 10, 1867. Dále také RIEZLER IV - s. 37 a n.

³²³ Tak např. ve své kandidatuře. *Sněmy české I.* - s. 129-130.

³²⁴ Tolik např. Heinrich LUTZ – Walter ZIEGLER, *Das konfessionelle Zeitalter. Erster Teil: Die Herzöge Wilhelm IV. und Albrecht V.* in: HANDBUCH 2 – s. 328.

³²⁵ RIEZLER IV. - s. 201 a n., vychází z Antonín REZEK, *Geschichte der Regierung Ferdinands I. in Böhmen I. Ferdinands I, Wahl und Regierungsantritt*, Praha 1878 - s. 20-21.

³²⁶ K tomuto srov. především partii o finanční stránce volebního boje níže v této kapitole.

Nadto právě jejich vážné uchazečství o český trůn umožnilo zabezpečit regulérní volbu.³²⁷

Vilém IV. a Ludvík X. se na rozdíl od svého děda již necítili být vázáni ohledem na habsburské nároky na český trůn, jež se roku 1526 demonstrovaly poukazem na dědictví Anny Jagellonské. Osmdesát let stojící mezi oběma těmito volbami naopak přineslo nové argumenty k problematice vyloučení automatického dědictví království v ženské linii. Názor, že by královská dcera provdaná před okamžikem uvolnění trůnu neměla dědit, není-li to zároveň vůle české zemské obce, manifestovaná obecným souhlasem s jejím sňatkem, byla uplatněna a obhájena již volbou Jiřího z Poděbrad roku 1458,³²⁸ projevem jejího uznání byla např. ale i snaha Vladislava Jagellonského vymoci souhlas české stavovské obce se sňatkem dcery Anny s jedním z habsburských princů.

V této souvislosti je třeba zmínit, že o ruku Anny Jagellonské se v prvním desetiletí 16. století prostřednictvím svých zástupců ucházeli i mladí bavorští dědicové, Vilém a Ludvík.³²⁹ Následný, dobře známý vývoj událostí ukazuje, že šlo o snahu marnou, jež měla svou dohru i v pozdějších pokusech výhodně (resp. co nejstrategičtěji s ohledem na zájmy tehdy ještě spřáteleného habsburského domu) oženit oba mladé bavorské

327 Srov. např. nový přehled ve VOREL - s. 27-28. Bavorští Wittelsbachové jsou zde pojímáni jako jediní kandidáti schopní v případě volebního úspěchu vojensky hájit své vítězství.

328 Volbou Jiřího z Poděbrad se podrobně zabýval především Rudolf URBÁNEK, a to hned v několika pracích. Jmenujme z nich dílčí studie zaměřující se na volbu samou a jednání probíhající okolo ní: Rudolf URBÁNEK, *Volba Jiřího z Poděbrad za krále českého*, Praha 1926, doplněno o nové poznatky ve studii o konkurenční kandidatuře Viléma Saského - Rudolf URBÁNEK, *Kandidatura Viléma Saského na český trůn. (1458-59)*. in: *Dvě studie o době poděbradské*, Brno 1929. Srov. také Josef KALOUSEK, *České státní právo*, Praha 1871 - s. 182.

329 Stalo se tak o letnicích roku 1509, Vladislav Jagellonský měl delegaci odpovědět, že dceru nechce zasňovat dříve, než bude dostatečně stará, aby se vyjádřila ke svým nápadníkům sama. Ve skutečnosti ale již existovala dohoda s Habsburky. Srov. např. RIEZLER IV - s. 6. Podle REZEK, *Geschichte* - s. 29 a n. Rezek přitom interpretuje celou záležitost jako iniciativu Albrechta IV., což sice připouští i Riezler, ale spíše jako původce plánu. Albrecht IV. zemřel roku 1508.

vládce. Dlouhodobé negativní výsledky těchto pokusů³³⁰ bezpochyby přispěly k eskalaci napětí mezi oběma vedoucími katolickými dynastiemi jihoněmeckého prostoru, součástí jejichž soupeření o hegemonii ve střední Evropě se posléze stal i námi zkoumaný volební boj o České království.³³¹

II./3. Průběh volebních jednání³³²

Dirigentem bavorské politiky v průběhu první poloviny 16. století byl nezpochybnitelně Leonhard von Eck (1480–1550), který se sice nikdy nestal bavorským kancléřem,³³³ jak mylně uvádí většina prací zabývajících se námi daným obdobím,³³⁴ který ale přesto i z pozice „pouhého“ rádce v Bavorsku de facto vládl, a to až do roku své a Vilémovy smrti.³³⁵ Jeho sekundantem na landshutském dvoře Ludvíka X. byl Johannes či

³³⁰ Snaha Maxmiliána I. oženit mladé bavorské příbuzné např. s nejrůznějšími bohatými dědičkami nebo dokonce jednou z habsburských princezen dopadá pro oba Wittelsbachy negativně. Vilém se ožení s Jakobšou Bádenskou, Ludvík vůbec ne. RIEZLER IV - s. 34 a n. Srov. k tomuto i kratičký náznak o jednání o bližší neurčeném sňatku v korespondenci z českého volebního sněmu. *Sněmy české I.* - s. 143. Šlo, jak se domnívá Riezler, o Marii Česko-Uherskou? Srov. pozn. 325.

³³¹ K celému zápasu srov. podrobně KOHLER, *Antihabsburgische Politik* a RIEZLER IV. Ve své podstatě bylo habsbursko-wittelsbašské (resp. bavorské) soupeření započato již za Albrechta IV., ten se ale posléze svých zisků na úkor Maximiliána I. (předně říšského města Řezna, kde chtěl Albrecht obnovit někdejší centrum sjednoceného vévodství) vzdal a nadto byl Maximiliánovi nucen podstoupit ještě např. Zillertal v souvislosti s kolínským rozsudkem, v němž samozřejmě Maxmilián pamatoval i na svůj „zájem.“ Skutečnost úzkého příbuzeneckého vztahu s Habsburky (přes matku Kunhutu) vedla v letech jejich nezkušenosti mladé vévody do habsburského tábora. Někdejší hořkost mezi oběma dynastiemi ale doutnala dále a stačilo tedy několik nešťastných tahů habsburských bratranců, aby se konflikt rozpoutal naplno. Pomyslnými hřebíčky do rakve habsbursko-bavorského spojení byla Ferdinandova snaha dosáhnout na druhou nejvyšší říšskou hodnost a dále habsburské uchvácení bavorskými Wittelsbachy (pro jejich synovce!) dobytého Württemberska.

³³² Vlastní jednání jsem se rozhodla zde pouze stručně shrnout. Podrobný průběh volebních jednání zachycuje především Antonín REZEK, *Geschichte der Regierung Ferdinands I. in Böhmen Teil I. Ferdinands I. Wahl und Regierungsantritt*, Prag 1878; velmi podobného obsahu je Antonín REZEK, *Zvolení a korunování Ferdinanda I. za krále Českého*. in: ČČN 1876-1877. Průběh volby je dále podán v Josef JANÁČEK: *Volba nového krále*. in: Josef JANÁČEK, *Doba předbělohorská 1526-1547*, Kniha I., Díl I., Praha 1968 (s odkazy na další literaturu); nejnověji (s odkazy na nejnovější příspěvky k tématu) Petr VOREL, *Nástup nové dynastie* in: Petr VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek VII.*, Praha, Litomyšl 2005.

³³³ Edelgard METZGER, *Leonhard von Eck: (1480-1550); Wegbereiter und Begründer des frühabsolutistischen Bayern*, München 1980 - s. 16 a n.

³³⁴ Tak i většina našich badatelů.

³³⁵ Edelgard METZGER, *Leonhard von Eck* - s. 28 a n. „De facto der mächtigste Mann Bayerns.“

spíše Hans Weissenfelder,³³⁶ stojící sice v pozdějších letech v opozici vůči nikdy nejmenovanému kancléři s pověstí bavorského kardinála Richelieu,³³⁷ v roce 1526 ale stále ještě ochotně vykonávající Eckovy příkazy.³³⁸

Vzhledem k tomu, že Eck se diplomatickým misím spíše vyhýbal, nepřekvapuje, že pozice hlavního bavorského vyjednavče ve věci navrhované české volby jednoho z bavorských vévodů připadla právě Weissenfelderovi. Podrobněji se k jeho účasti na volebních jednáních dostanu níže, nyní bych ale ráda zdůraznila, že Weissenfelder měl již z pozice (opět oficiálně nedosazeného) landshutského kancléře prokazatelně blíže k Ludvíkovi X. a Ludvík bývá i častějším adresátem jeho listů z Čech. Mohly by tyto skutečnosti znamenat, že Ludvík byl z bavorského hlediska protěžovanějším kandidátem? Volební propozice tomu nenasvědčují, několik zmínek zjevně adresovaných jen mladšímu z vévodských bratří by ale mohlo být důkazem o opaku.³³⁹ Přesto ale oficiální bavorská kandidatura hlásá, že Češi si mají vyvolit toho, *wellicher euch gefellig were (který by vám byl milejší)*.³⁴⁰

Leonhard von Eck sám o sobě měl rozporuplnou pověst - z jedné strany ho tehdejší celá Evropa uznávala jako ústředního tvůrce bavorské politiky a jednoho z hlavních odpůrců habsburských

³³⁶ K Hansi Weissenfelderovi např. také Heinz LIEBRICH, *Die gelehrten Räte. Staat und Juristen in der Frühzeit der Rezeption*. in: ZBLG 27. O Weissenfelderovi se zde dozvídáme, že pocházel z Mnichova, zemřel roku 1548. Od roku 1517 rada vévody Viléma, od roku 1520 zaměstnáván vévodou Ludvíkem. Licenciát (1517) a doktor obojího práva (1543). LIEBRICH - s. 187. Dále také Maximilian LANZINNER, *Fürst, Räte und Landstände. Die Entstehung der Zentralbehörden in Bayern 1511-1598*, Göttingen 1980.

³³⁷ Viz poznámka 332.

³³⁸ Jeho pozdější nevole k dominantnímu a téměř diktátorskému postavení Eckově (s ohledem i na jeho úplatnost) se společně s obdobným cítěním Ludvíka X. projevila vydáním spisu *Contra Egkhn. Edelgard METZGER, Leonhard von Eck* - s. 27 a n. a edice spisu *Tamtěž* - s. 341 a n.

³³⁹ K tomu srov. materiály k bavorské kandidatuře ve *Sněmy české I*.

³⁴⁰ *Sněmy české I*. - s. 130.

bratří, na druhou stranu byl ale Eck úplatný. Zdá se nicméně, že jen po určitou mez, jíž byl bavorský zájem.³⁴¹

Ústředním motem Eckovy politiky byl důraz na *reputaci* jím spravovaného vévodství. V opozici proti Habsburkům jak on sám, tak také jeho vévodští zaměstnavatelé opakovaně pronášeli slova o starobylosti wittelsbašského domu, jeho nároku na kurii a královskou hodnost - ať již říšskou či českou spojenou s kurfiřtským hlasem.³⁴²

Možnost přímé dispozice jedním z kurfiřtských hlasů plně odpovídala ambicím Bavorska. Nejpozději od poloviny 20. let 16. století v bavorské politice nastává konečný odklon od habsburských příbuzných a jedním z hlavních cílů bavorských Wittelsbachů se stává zamezení římské královské volby Ferdinanda I., v ideálním případě doplněný benefitem volby jednoho z bratrů na jeho místě.³⁴³

Velké ambice a rivalita s Habsburky, doprovázené faktorem sousedství obou zemí, vedly Viléma IV. a Ludvíka X. i k české kandidatuře. Touha po zvolení v Českém království korespondovala jak s geopolitickou situací středoevropského prostoru, tak i momentální bavorskou říšskou i vnitrostátní politikou.

Průběh české volby se od té před 80 lety poněkud lišil. Předními změnami byla jednak několika uskutečněnými volbami utvrzená volitelnost českého trůnu,³⁴⁴ již ovšem v opozici proti českému centru posléze měli zpochybnit zástupci vedlejších zemí, jednak se potom již od doby smrti Ladislava

341 K Eckově úplatnosti a jejím mezem Edelgard METZGER, *Leonhard von Eck* - především s. 41-44.

342 Tamtéž - s. 24 a n.

343 Srov. k tomuto také článek Karl-Friedrich KRIEGER, *Bayerisch-pfälzische Unionsbestrebungen vom Hausvertrag von Pavia (1329) bis zur wittelsbachischen Hausunion vom Jahre 1724*. in: ZFH 4, 1977 - obzvláště s. 391 a n. (formace aliance s Rýnskou Falcí v opozici k Habsburkům).

344 Josef KALOUSEK, *České státní právo* - s. 185.

Pohrobka o České království vážně ucházelo vždy více kandidátů.

Pro volbu roku 1526 vychází ze soudobých zpráv celkové číslo devíti knížecích kandidátů (na prvních místech s Ferdinandem Habsburským, bavorskými bratry a polským králem Zikmundem, jenž ovšem volební sněm obeslal až příliš pozdě). Z domácích kandidátů se mluvilo předně o vnucích Jiřího z Poděbrad a dále nejvyšším purkrabí, panu Zdeňkovi Lvu z Rožmitálu, a Vojtěchovi z Pernštejna.³⁴⁵ Většina ze zahraničních kandidátů měla v Praze i své zastoupení v podobě skupiny agentů.

V bavorském případě se jednalo předně o již řečeného Hanse Weissenfeldera. Ten je původcem větší části korespondence odcházející do Bavorska. Ke konci volebního boje jsou ale Weissenfelderovy zprávy jen kusé³⁴⁶ a podle zmínky v jednom z dopisů³⁴⁷ lze soudit, že se o bavorské listiny vážně zajímala i opozice, a tak byly nejdůležitější zprávy vyřizovány ústní cestou. Vedle landshutského rady v Praze působila skupina bavorských agentů v osobách kupců z bavorského a franského prostoru, příkladem budiž Michael Karg. Za bavorskou kandidaturou kromě toho stáli Švihovští z Rýzemberka, patřící k příhraniční české šlechtě pobírající bavorská stipendia.³⁴⁸ Úkolem Švihovských bylo předně radit poslům bavorských vévodů a dále snažit se naklonit bavorské kandidatuře vlivné zástupce

345 Jednalo se o knížete Karla Minsterberského, Fridricha Lehnického, zmiňovaného Zdeňka Lva a Vojtěcha z Pernštejna. Všichni domácí „kandidáti“ ale cítili, že by neměli dost sil prosadit svoji volbu. Ze zahraničních uchazečů je nutné jmenovat ještě francouzského krále Františka I. a zmínit saskou trojkandidaturu. V tomto ohledu se ale navracím již ke kandidátům v uvozovkách - ano, o trůn se zajímali, ale fakticky nepodnikli žádné závažné kroky vedoucí k jeho možnému reálnému zisku. Takto konec konců vymezili vhodného uchazeče i české stavy, když prohlásily, že k volbě budou připuštěni ti, kteří o korunu skutečně stojí. *Sněmy české I.* - s.

346 Weissenfelderovy listy od č. 98. *Sněmy české I.* - s. 144 a n.

347 Vévoda Ludvík bratrovi Vilémovi, Schierling 12.10.1526 - o ztraceném dopisu. *Sněmy české I.* - s. 143.

348 Zdá se, že na přelomu století Švihovští nahradili Ronšperky, kteří se nadále přikláněli spíše k bayreuthskému dvoru. Původcem této změny byl otec Švihovských bratrů, kteří se pohybovali kolem volby r. 1526. Tento nejvyšší sudí, Půta Švihovský z Rýzemberka prý dostal 60 000 zlatých, aby se u krále Vladislava zasadil o zákaz verbování českých žoldnéřů pro Falc (v době landshutské války). Srov. k tomu JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice V.* - s. 137 a n.

stavovské obce, v první řadě pana Zdeňka Lva. Ten byl zpočátku sympatizantem bavorského uchazečství, zřejmě ale jeho dluhy byly již natolik vysoké, že si nemohl dovolit vsadit "na špatného koně." Habsburky podporovala vlivná skupina v čele s pány z Hradce, Rožmberky, Šliky a Rabštejny.³⁴⁹

Volební boj netrval dlouho, od vyhlášení volby po její uskutečnění neuplynul ani celý měsíc (samotná volba proběhla 23. října, poté, co byl zvolen výbor volitelů, pro nějž se sněm rozhodl 20.10.1526).³⁵⁰ Hans Weissenfelder se jistě snažil o úspěšné zakončení volebního boje, jehož jedinými vážnými účastníky se ukázali právě bavorští vévodové a arcivévoda Ferdinand.³⁵¹

Pro obě kandidatury mluvily sdílené zájmy s Českým královstvím - zahrnující v sobě jak možnost vzájemné pomoci (včetně vojenské), tak i společné obrany proti aktuálnímu tureckému nebezpečí a luteránské herezi. Čeští stavové si nepřáli, aby jejich budoucí panovník byl angažován i v Uhrách a z relací Ferdinandových poslů vyplývá, že proti Habsburkovi existovala i celá řada námitek (počínaje přílišnou přísností).³⁵² Bavorští uchazeči negativní ohlas domů nehlásili, přesto se cítili povinováni nabízet stále víc. Češi jim ale přestávali věřit,³⁵³

349 Víme, že bavorská delegace se je snažila přivést na svou stranu. Srov. k tomuto i kapitolu o finanční otázce volby. Zde snad alespoň citaci z dopisu Jana Pluha z Rabštejna ze dne 30. 6. 1529 (*Sněmy české I.*, č. 35): "Mir (Pflug) ist auch von den Fürsten von Baiern wegen, dass ich sollte mit meinen Freunden und Anhangen ihren fürstlichen Gnaden in der Wahl zufallen und die Stimme geben, von 15 - 18000 fl. zu geben geboten und fürgeschlagen, und als ich achte, an 20.000 fl. nicht hätten erwinden lassen. Aber es hat mich niemand weder mit Worten noch mit Geld von ihrer kgl. Majestät mögen abwenden."

350 Srov. délku jednání v roce 1440. Sněmovní jednání byla započata dne 6. 10., 20.10. byl zvolen výbor volitelů, o tři dny později proběhla samotná volba. Počátek jednání tvořila prezentace práva českých stavů na svobodnou volbu, doprovázená přednáškami o volebních nabídkách bavorské a habsburské delegace. Zdá se, že Weissenfelder a jeho kolegové se nezdřáhali nabízet finanční i jiné podpory i otevřeně (srov. k tomu realci rakouských vyslanců - *Sněmy české I.* - s. 28). *Detaily vlastní volby neznámé - voličeelé odpřísáhli mlčenlivost.*

351 A to i přes drobnou zmínku v korespondenci, že i kdyby se volba nezdařila, částečně by Wittelsbachové přesto naplnili své úmysly. Srov. *Sněmy české I.* - s.

352 Tolik relace jeho vyslanců Ferdinanda I. ve *Sněmy české I.* - s. 56 a n.

353 Atmosféra nedůvěry zřejmě nakonec zachvátila všechny a všechno. Srovnej list z 24.10.1526, bavorské poselstvo vévodům: „Die Untreu so ubermasslich gross ist.“ *Sněmy české I.* - s. 153.

a jak píše Weissenfelder či jeden z poslů, v Praze panovala atmosféra uměle vyvolaných obav z budoucnosti.³⁵⁴

Obdobně jako v případě roku 1440 proběhla i volba 1526 prostřednictvím skupiny volitelů. Tentokrát jich bylo 24, vždy 8 bylo z jednoho stavu (za pány např. Zdeněk Lev z Rožmitálu, Adam z Hradce, Jan Pluh z Rabštejna či Jan ze Šternberka).³⁵⁵

Víme, že pro Bavorsko dopadla volba negativně, a to přesto, že Weissenfelder zmobilizoval za pomoci Ludvíka X. skupinu bavorských radů, jež disponovala i vévodským oprávněním vydávat právoplatné sliby finančních i jiných odměn.³⁵⁶

Bavorská delegace byla o jejím výsledku nejprve špatně informována,³⁵⁷ posléze vyvozovala svůj neúspěch právě volbou v úzkém grémiu.³⁵⁸

Nebudeme se asi příliš mýlit, když řekneme, že hlavním důvodem bavorského neúspěchu byla neschopnost naklonit si členy habsburské strany, doprovázená možná až příliš velkorysími nabídkami - tak velkými, že se zdály nesplnitelné. V tomto figurovala asi jako hlavní důvod malá vybavenost Weissenfeldera hotovostí.³⁵⁹ Bavorsko totiž na rozdíl od habsburské strany prozatím disponovalo spíše jen přísliby

³⁵⁴ *Sněmy české I.* Weissenfelder (nebo jiný člen poselstva) vévodům - s. 148. „Die Fernandischen drohen fast jetzt mit irem grossen Vermogen, dann mit dem Turken und sunst wie sie die Leut erschrecken mochten.“

³⁵⁵ Prostřednictvím Švihovských probíhala jednání např. se Šternberkem, Adamovi z Hradce zase neměli podle dochované korespondence bavorští vévodové tykat. Srov. list 84 ve *Sněmy české I.* - s. 131.

³⁵⁶ Pověřovací list je obsažen ve *Sněmy české I.* - s. 139.

³⁵⁷ V den hlasování bylo zástupcům delegace sděleno, že zvítězili. *Sněmy české I.* - s. 152 (list číslo 109).

³⁵⁸ Tolik Weissenfelder vévodům (zřejmě Vilémovi) dne 28.10.1526: „Wir haben bis auf die lezt Stund guten Trost und Hoffnung gehabt und so die Wähler gute Farb hätten gehalten oder dass die Handlung an die ganz Versammlung vor dem Beslus hät langen müssen, wär es E.f. G. Halben ganz wol gestanden.“ *Sněmy české I.* - s. 154.

³⁵⁹ O tom svědčí např. list Weissenfeldera (tlumočený jiným členem poselstva) bavorským vévodům 20.10.1526, *Sněmy české I.* - s. 147-148, inkriminovaná pasáž na str. 148. „Darum denken E.F.G. on Unterlassen wie und wo E.f.G. viel Gelds uberkommen, damit man die Leut mocht zufrieden stellen, auch zu andern Dingen gefasst sein, dann E.f.G. werden einer grossen Summa, wellicher Weg es geht, bedurfen.“

větší finanční asistence - a to předně ze strany římské kurie,³⁶⁰ dále pak Francie.³⁶¹

Momentální menší bavorská finanční solventnost mohla vést stavovské zastupitele také k přesvědčení, že v případě vojenského konfliktu s Ferdinandem Habsburským nebudou mít bavorští protikandidáti dostatečné prostředky.

II./4. Důvody bavorského neúspěchu; finanční solventnost kandidátů

Nahlédneme-li do aktů týkajících se české volby roku 1526, najdeme v bavorských i habsburských písemnostech četné odhady toho, kolik bude volební boj, tj. naklonění si volitelů, a umoření dluhů království stát. Habsburský odhad je střízlivější, nezahrnuje ale výpočet úplatků pro dosud nerozhodné představitele české stavovské obce.³⁶² Víme z něj jen to, že se vyslanci Ferdinanda Habsburského měli pokusit si naklonit slibem vyrovnání pohledávek nejvyššího kancléře Království českého, Zdeňka Lva z Rožmitálu, jak již bylo výše zmíněno jednoho z největších příznivců bavorské kandidatury.³⁶³

³⁶⁰ Tak bych si vykládala i poznámku o novince z „Cremony“ - „Daraus verteht man wol, dass der Erzherzog (nicht) so mächtig ist, als man in macht.“ Cremona ale může znamenat ve chvíli, kdy si Weissenfelder patrně začal dávat větší pozor na to, co píše do dopisů, prakticky cokoli. *Sněmy české I.* - s. 145. (Srov. pozn. 338.)

³⁶¹ K té srov. níže.

³⁶² Cituji z českého překladu obsaženého v BOBKOVÁ, *Výběr z dokumentů* - s. 10 (originální znění *Sněmy české I.* - s. 55-57). Rakouské poselstvo Ferdinandovi Habsburskému, Praha 3. 10. 1526: „Také jsme se zpozvdáli ptali a shledali jsme, že by ještě mělo být na 150 000 zl. dluhů na úpisech, kromě zástavních úpisů. Protože na nás to doléhá, že o království stojí - jak V. kn. J. z jiného dopisu ví - také jiné strany, které slibují tyto dluhy bez zatížení země zaplatit, jsme žádostivi od V. kn. J. zvědět, zda můžeme stavy chovat v naději a slíbit jim za V. kn. J., kdyby Vás přijali za krále, že byste chtěl tyto dluhy bez zatížení země zaplatit.“

³⁶³ Ferdinand Habsburský rakouskému poselstvu, Vídeň 9.10. 1526 (citace dle BOBKOVÁ, *Výběr z dokumentů* - s. 11, originál *Sněmy české I.* - s. 66-69). Pana z Rožmitálu se týká následující pasáž: „Zároveň nechť veškerou možnou píli vynaložíte, abyste získali k naší straně pana Lva, jak k tomu máte dřívější náš rozkaz a zvláště tvým prostřednictvím, Jene Mrakši, činit mu naděje, že chceme jeho skládání (zemských) účtů zcela milostivě posuzovat a nechat ho v klidu a kdyby zemská obec nechtěla, abychom mu odpustili (myslí se dluhy), nýbrž s ním měli učinit vyrovnání, že se chceme nicméně tím způsobem zachovat, aby pan Lev mohl být zcela spokojen.“

„Šafránem“ se naopak nerozpakovalo hýřit poselstvo bavorské³⁶⁴ na čele s Hansem Weissenfelderem, který se ale za své příliš velkorysé (a především bavorskými vévody, či spíše Leonhardem von Eckem neodsouhlasené) nabídky české straně v jednom z listů do Mnichova dokonce omlouvá.³⁶⁵

To že se nám nedochovalo mnoho zpráv o podobných aktivitách habsburské delegace neznamena, že Ferdinand skutečně postupoval podle idealistického projevu svých vyslanců z 18. října 1526, v němž tito vyjednaváči pronesli, že (Ferdinand) *nevejda v toto království žádným trhem a kupováním, než láskou.*³⁶⁶

Toto ujišťování zní poněkud zvláště, zvážíme-li jaké nemalé prostředky si habsburští bratři půjčovali na podplácení svých říšských volitelů v případě Karlovy volby roku 1519 a Ferdinandovy kandidatury na římského krále, jež dostala zelenou na počátku 30. let (1531). Z peněz augšpurských Fuggerů plánoval Ferdinand jistě umořit české zemské dluhy a jiný zdroj nemohl mít ani na vyrovnání pohledávek Zdeňka Lva. Fuggerovské peníze jakožto hybnou silu habsburské kandidatury uvádí i odborník z nejpovolanějších – svobodný pán Götz von Pölnitz, jenž fuggerovskému výzkumu zasvětil celý život.³⁶⁷

³⁶⁴ Známy odhad nákladů české volby zahrnuje 150 000 zlatých královských dluhů (tj. stejnou částku, o níž mluví i habsburští vyjednaváči – srov. výše), dále potom odhad finanční kompenzace jednotlivých představitelů české stavovské obce. Vedle dluhů pana Lva z Rožmitálu (přibližně do výše 50 000 zlatých) jsou slibovány úplatky v rozmezí 500-8 000 zlatých dalším držitelům zemských úřadů – za zmínku stojí snad Adam z Hradce, nejvyšší kancléř, jemuž bavorské poselstvo radí např. ani netykat, jelikož je důležitou osobou. U jeho jména, stejně jako Oplta z Fictumu a Litoborského z Chlumu není uvedena žádná částka. Jan Pašek z Vratu měl ale např. obdržet 4 000 zlatých. Odhad je publikovaný v BOBKOVÁ, *Výběr z dokumentů* – s. 14 a v německém originálu ve *Sněmy české I.* – s. 127.

³⁶⁵ Srov. BOBKOVÁ, *Výběr z dokumentů* – s. 12 nebo originální verzi *Sněmy české I.* – s. 134-136.

³⁶⁶ Tento citát pochází z relace rakouských poslů o volebních jednáních a vztahuje se na otevřené finanční sliby Wittelsbachů – celá relace (datovaná 18. 10. 1526) je otištěna v edici *Sněmy české I.* – s. 28-29, český překlad pochází z BOBKOVÁ, *Výběr z dokumentů* – s. 14.

³⁶⁷ Götz Freiherr von PÖLNITZ, *Die Fugger*, Tübingen 1970 – s. 159; jako finančníky Wittelsbachů pojímá tradičně papeže Klimenta VII. Medicejského a Francii, Pölnitz – tamtéž zdůrazňuje i neochotu Antona Fuggera (synovce a nástupce slavnějšího Jakoba) pustit se do konfliktu s kurií.

Finanční situace bavorských Wittelsbachů byla zřejmě ještě méně růžová než skutečný stav habsburských pokladen. Víme, že po válce o dědictví landshutské mělo sjednocené vévodství velké dluhy, hlavními věřiteli bavorských vévodů přitom byla říšská města Norimberk a Augšpurk (v tomto druhém případě se můžeme oprávněně ptát, kteří soukromníci finanční prostředky zajišťovali, Fuggerové za nimi ale velmi pravděpodobně nestáli³⁶⁸), velké sumy kromě toho Wittelsbachové dlužili klášterům a jiným církevním institucím či představitelům. Největším věřitelem Viléma IV. a Ludvíka X. byl falckrabě Fridrich. Ve své celistvosti obnášela výše zadlužení Bavorského vévodství v roce 1514 podle Rankla 741 953 zlatých,³⁶⁹ v roce 1522 jen Ludvík X. splácel úroky odpovídající dluhům ve výši 220 000 zlatých.³⁷⁰

Financování české volby měly bavorským pretendentsům zajistit pokladny nejvýznamnějších habsburských konkurentů - již před odjezdem bavorského poselstva na volební sněm do Prahy existoval příslib kuriální pomoci³⁷¹ a nejpozději během pražských jednání se na bavorskou stranu přidal i francouzský vyslanec, který ale peněžní (a jinou potřebnou) pomoc francouzského krále nabízel zřejmě až pro případ zvolení jednoho z bavorských vévodů a možného vojenského konfliktu, jenž by mohl vyplynout z této volby.³⁷²

³⁶⁸ Von Pölnitz přinejmenším ve své práci wittelsbašskou klientelu nezmiňuje.

³⁶⁹ K tomuto všemu srov. výtečnou studii o příjmech, výdajích a zadlužení bavorského státu po válce o dědictví landshutské (tímto směrem je práce zaměřena především) Helmut RANKL, *Staatshaushalt, Stände und „gemeiner Nutzen“ in Bayern 1500-1516*, München 1976, údaj o výši dluhu pochází z Rankl - s. 64, s. 64 a n. Potom podává detailní přehled věřitelů bavorských vévodů k roku 1514.

³⁷⁰ Rankl - s. 51 a n. (kapitola Výdaje dvora), na s. 52 přehledná tabulka s přesnými čísly.

³⁷¹ K tomu srov. RIEZLER IV. - s. 120.

³⁷² Tak alespoň interpretuji relaci Hanse Weissenfeldera bavorským vévodům ze dne 11.10.1526, zkrácený český text, z něhož zde citujeme, BOBKOVÁ, *Výběr z dokumentů* - s. 12, německý originál ve *Sněmy české I.* - s. 140-143. „Ale agent francouzského krále mi poskytl dostatek důvodů, abych se - nechci-li být nerozvážný - s ním sblížil důvěrně a on složil do mých rukou slib, že chce - protože věc nemůže vyřešit žádný odklad, pro který on pracuje, a (protože) francouzský král má s vypravením poselstva potíže -

Není pochyb o tom, že právě nejhorlivější bavorští příznivci, Švihovští z Rýzemberka a nejvyšší purkrabí Rožmitál, náleželi mezi voliteli k těm, kteří velkorysý finanční příspěvek potřebovali nejvíce, obzvláště to přitom platilo o druhém jmenovaném. Kromě korunních pohledávek, jež činily odhadem asi 50 000 zlatých,³⁷³ běžel v tuto dobu ještě spor o rožmberské dědictví,³⁷⁴ jež Zdeněk Lev zčásti nárokoval. Bavorští zástupci mu slíbili i v tomto ohledu podat pomocnou ruku,³⁷⁵ pro habsburské vyjednávače byl ale tento přístup nemožný vzhledem k přízni, již Habsburkům jihočeští magnáti prokazovali, realisticky uvažující Rožmitál se nicméně přiklonil k nabídce, jež měla větší šanci být naplněna.

Jak bylo dotčeno výše, detaily vlastní volby neznáme, Zdeněk Lev z Rožmitálu při ní ale podobně jako kdysi Oldřich II. z Rožmberka trůnní kandidáty představoval a nebudeme se asi příliš mýlit, když řekneme, že jeho postoj nakonec napomohl dosud nepřesvědčeným volitelům v rozhodnutí. Rožmitálův hlas se zřejmě již na počátku jednání ve svatováclavské kapli přiklonil na habsburskou stranu a nejvyšší purkrabí tímto svým rozhodnutím definitivně ukončil wittelsbašské naděje. Ironií osudu je, že se do wittelsbašského tábora záhy toužil

vynaložit veškerou píli a snažit se, aby se království dostalo V. kn. M., že se potom V. M. vůči francouzskému králi dobře zachová, což jsem mu slíbil a on (mne) bude nepochybně v témž následovat. Mám též příznivý a podstatný dodatek i naději, když by chtěl arcivévoda podniknout něco proti V. M., nemá francouzský král V. M. penězi ani jinak opustit.“

373 Tento odhad je vysloven v přehledu předpokládaných výdajů bavorských vévodů na českou volbu. BOBKOVÁ, *Výběr z dokumentů* – s. 14 a v německém originále ve *Sněmy české I.* – s. 127.

374 Ze závěti Petra z Rožmberka (+ 1523) by Zdeňkovi Lvovi měl náležet Český Krumlov, hrad Husa a město Prachatice. Ferdinand I. sice nakonec rozhodl v Rožmitálův prospěch, panu Lvovi byla přičtena panství v hodnotě 62 500 zlatých, ale rožmitálský bankrot toto již neodvrátilo. Jirí ŠEBÁNEK, *Příspěvek ke konci sporu o dědictví rožmberské*. in: *ČSN* 33, 1925.

375 K tomuto srov. list bavorských vyslanců Weissenfeldera a Jana z Dagenbergu (20.10.1526) publikovaný v českém překladu v BOBKOVÁ, *Výběr z dokumentů* – s. 14 a v německém originále ve *Sněmy české I.* – s. 148-149. Doslovně zde stojí: „Když bude (Rožmitál) svým hlasem nápomocen, aby byl jeden z našich milostivých zvolen králem, přijat a korunován, tak má tento král jemu, panu Lvovi, také p. Kryštofovi ze Švamberka dopomoci k veškerým jejich právům, která mají vůči pánům z Rožmberka... k tomu jim vše a všechny dluhy, které jim někdy králem Vladislavem, také králem Ludvíkem dobré paměti, byly připsány a nezaplaceny, zaplatí a tím zadost učiní. A my až k našim milostivým pánům přijdeme, chceme výše

navrátit³⁷⁶ a ještě větším dějinným paradoxem je fakt, že kdysi třetí nejbohatší šlechtic království nakonec nezískal za svou rozhodující podporu Habsburků ani dostatečné odškodnění na umoření všech svých dluhů a podobně jako Švihovští dospěl k nutnosti rozprodávání své majetky.³⁷⁷

jmenovanému p. Lvovi v příštích 14 dnech – podle výše psaných našich slibů, že tak stojí při J. kn. M. - zaplatiti.“

³⁷⁶ Zdá se, že se nespokojenost s Ferdinandovou volbou začala projevovat poměrně brzy po jejím dokonání. Rožmitál i Švihovští se postavili zpět na stranu bavorských pretendentů trůnu podněcujících Čechy k odmítnutí Ferdinandovy korunovace. Srov. k tomuto útlou knížečku Antonín REZEK, *Bayerns Action gegen Ferdinand I. vor seiner Krönung zum Könige von Böhmen*. in: Zprávy o zasedání české společnosti nauk, Praha 1876 a vzhledem k podobné akci wittelsbašských bratří v Uhrách také edici Karl August MUFFAT (ed.), *Korrespondenzen und Aktenstücke zur Geschichte der politischen Verhältnisse der Herzoge Wilhelm und Ludwig von Bayern zu König Johan von Ungarn (Quellen und Erörterungen zur bayerischen und deutschen Geschichte 4)*, München 1857(reprint Aalen 1969).

³⁷⁷ Podrobnou studii na toto téma podává Vladimír HOLÝ, *Růst a rozklad rodového majetku Švihovských z Rýzmburka a pánů z Rožmitálu*. in: *Minulost Plzně a Plzeňska III.*, Plzeň 1960. Ohromný majetek pana Lva plynul z jeho politické činnosti a cílevědomých půjček králi (Jagelloncům), jež mu na oplátku umožňoval hojit se na zemské berni. Tato situace se stala ale neunesitelnou po nástupu Habsburků – Ferdinand I. sice Rožmitálovy nároky nepopřel, zároveň je ale ani nezohlednil v tom smyslu, aby zabránil Rožmitálovu peněžnímu úpadku. Holý píše, že vzhledem k většímu množství věřitelů a vzrůstajícímu tureckému nebezpečí možná Ferdinand ani těmto závazkům nemohl dostát; zároveň ale ani nevylučuje, že Ferdinand chtěl svého někdejšího odpůrce záměrně zničit. Srov. Holý – s. 68. Finanční katastrofa Švihovských byla důsledkem té na rožmitálském dominiu, dochází k ní až po roce 1540 – Břetislav Švihovský ztrácí všechn svůj pozemkový majetek; Jindřich prodává své majetky sice jen s výhradou, že je bude moci později vykoupit, daří se to ale až jeho synům; Vilém upadl do dluhů vlastní vinou, král mu navíc dlužil hofmistrovský plat – 1534 mu je tak k doživotnímu užívání alespoň přidělena Dobříš. V případě Jana Půty (synovce jmenovaných bratrů) se připojilo k shodou okolností zaviněné katastrofě ještě špatné hospodaření a Jan Půta tak přišel nejen o veškerý majetek, ale také zemřel v chudobě. Ke Švihovským Holý na s. 70-71. Srov. také Václav BŮŽEK, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, České Budějovice 1987.

Závěr

Pojímání Českého království jako volební monarchie, započaté v letech 1306-1310 a plně se rozvinuvší v průběhu 15. století, umožnilo české stavovské obci v případech opakované trůnní vakance ohlížet se vždy po nejslibnějším, resp. momentálním podmínkám v českém státě nejvíce vyhovujícím kandidátovi uvolněného královského stolce. Není náhodou, že se téměř při všech českých volbách ozývaly hlasy pro kandidaturu jednoho (nebo i více) z tehdy panujících Wittelsbachů. Podobně jako Habsburkové, náležela i bavorská linie Wittelsbachů k předním nositelům moci ve středoevropském prostoru a obzvláště ve své pozvolně znovunabývané celistvosti představoval „bavorský dům“ i více než důstojného konkurenta habsburských snah o hegemoniální postavení ve střední Evropě.

Pozdně středověké bavorské kandidatury na český trůn z let 1440 a 1526 nebyly v žádném případě odsouzeny od samého počátku k zániku. Naopak, jak Albrecht III. Mnichovský, tak i Vilém IV. a Ludvík X. Bavorští měli nejlepší předpoklady stát se novými českými panovníky. Albrechtovu přijetí české volby nezabránil často skloňovaný nedostatek financí - toho si musel mnichovský vévoda být vědom již v okamžiku, kdy se odhodlal zahájit jednání s představiteli české stavovské obce. Nelze ani říci, že by se Albrecht III. zdráhal postavit pro svou věc do válečného pole - nečinil tak nicméně v případě, kdy pociťoval, že se jeho nárok neslučuje s právem a že by tedy svou zemi vedl do války nespravedlivé. Spolu s Albrechtovou nepopíratelnou přirozenou religiozitou se zde tak zřejmě projevil vliv Albrechtova zpovědníka a duchovního rádce v jedné osobě, augustiniánského probošta Johannese von

Indersdorfa, jehož názory nám nejlépe dokládají do dnešních dnů dochovaná knížecí naučení pro mnichovský dvůr.

Situace Viléma IV. a Ludvíka X. se od Albrechtovy v mnohém liší - jejich kandidatura předně stojí na pevnějších základech v tom smyslu, že České království v roce 1526 je již nepopíratelně volební monarchií - postoj vedlejších zemí zde nyní pomiňme. Na rozdíl od svého děda se tak tehdejší bavorsští vládcí již nemuseli ohlížet na dědické nároky Anny Jagellonské, i když jistý pohyb stejným směrem představovala krátká úvaha Ludvíka X. ucházet se o ruku české královny-vdovy.

Ztroskotání kandidatury Albrechta III. na vévodově „náklonnosti ke spravedlnosti“ náleží stejně jako Albrechtovo upřednostňování duchovního rádce ještě plně středověkému světu; peněžními (a jinými) přísliby hýřící volební jednání roku 1526 (obdobně jako předcházející a následující říšské volby) je ve spojitosti s činností „bavorského kardinála Richelieu,“ Leonharda von Eck, již naopak plně novověkým podnikem. V tom měla mít navrch více než kdykoli předtím pragmatičnost volitelů. Bavorská kandidatura tedy překvapivě narazila se svými příliš velkorysými nabídkami, které se z hlediska nejvíce zainteresovaných zástupců české zemské obce zdály nespílitelné.

V průběhu raného novověku nakonec dva Wittelsbachové na českém královském trůnu přece jen stanuli - kurfiřté Fridrich V. Falcký a Karel Albrecht Bavorský. Motivy jejich voleb se ale od všech předešlých wittelsbašských kandidatur v Čechách značně odlišovaly. Oficiálně zůstal sice ústřední motivací voleb těchto knížat prvořadý akcent na společné zájmy, ve skutečnosti byli ale tito pretendenti dosazeni především pro

jejich ochotu se vojensky postavit habsburským dědicům trůnu. Wittelsbašsko-habsburský spor o nadvládu ve středoevropském prostoru se tak v jejich osobách navrácí s plnou silou.

Historie nezná kdyby, a tak lze jen těžko posoudit, jaký obrat by nastal v českých dějinách, jestliže by na místo Habsburků (i Albrechta III. nakonec nahradil Ladislav Pohrobek) na českém královském křesle již v době doznívajícího středověku usedli zástupci bavorského vévodského rodu. Lze se domnívat, že Wittelsbachové by si za své sídelní město zvolili Prahu, a podobně se lze domnívat, že by se ukázali více nakloněni smírnému řešení české náboženské problematiky. Pravděpodobně v podobě personální unie spojené česko-bavorské soustátí by také bylo více než rovnocenným soupeřem habsburských snah o hegemonii ve středoevropském prostoru. Stejně dobře ale mohlo dojít i k vývoji směrem naprosto odlišným - Albrecht III. mohl ve své religiozitě pocítit touhu zreformovat nejen bavorské kláštery, ale postavit se i českým vyznavačům utrakvismu, a dnes již jen těžko určíme, zda by mu čeští stavové po přijetí volby garantovali dědičnost trůnu - velmi dobře se tak mohlo stát, že by se České království stalo ultimativně volebním státem, což by podobně jako v pozdějším polském případě vedlo k jeho mocenskému oslabení.

Neřešme zde tedy neznámé veličiny. Skutečností by pro nás mělo zůstat, že bavorské kandidatury let 1440 a 1526 měly velkou naději na úspěch a že obzvláště v druhém případě wittelsbašský zájem o českou korunu umožnil vytvořit v opozici proti habsburskému pretendentovi klima skutečného volebního boje, nutně vedoucího Ferdinanda I. k alespoň částečné akceptaci práva českých stavů na volbu nebo přinejmenším potvrzení nového krále v osobě Ferdinandova nástupce.

BAVARIAN NOMINATIONS TO THE THRONE OF BOHEMIA

IN THE LATE MIDDLE AGES AND EARLY MODERN ERA

Ivana Herglová

Due to the immediate environment, the relations between the Kingdom of Bohemia and the Duchy of Bavaria were very frequent and of various nature. The peak of the medieval relations between both the countries was no doubt between the 14th and early 15th century when the kings of the Luxembourg dynasty fought with the Bavarian duke's family of Wittelsbach for the hegemony in the Holy Roman Empire.

In the 15th century, both countries were weakened through either territory division in the case of Bavaria or non-existence of Royal power in the Bohemian case.

The direct contact of both the countries led, during the 15th and early 16th century to several nominations of Bavarian dukes from the lines Bavaria-Munich, Bavaria-Landshut and the Palatinate-side line to the throne of Bohemia. The two most promising nominations were those of Albrecht III. of Bavaria-Munich in 1440 and of William IV. and Louis X. of Bavaria, both in opposition to the Habsburg House currently holding also the position of the Roman king.

The negative answer of the duke to the nomination of Albrecht III. was not influenced by the lack of money as it is often suggested. Nor was the duke discouraged by the overall complicated situation in the Bohemian Kingdom. As a person who grew up in the country and joined also the Empirical forces in the wars against the Hussites (1419-1434/36), Albrecht was aware of the momentary difficult situation in Bohemia. Already he had decided to respond the Bohemian offer. What however, he

couldn't have known - especially when the Bohemian Estates were not yet sure about their right themselves - was if the Bohemian representatives had the right to the free election when there was an underage heir of the previous king. The final negative decision of Albrecht of Bavaria was connected with the duke's personal religious beliefs. They led him to an opinion that a duke may start only a just fight.

The nomination of the brothers William IV. and Louis X. in 1526 is another significant Bavarian nomination to the Bohemian throne. The failure of the nomination was not as surprising as it may seem because of the generous promises of the Bavarian party.

Behind the rival of the dukes, Ferdinand I. of Habsburg, stood not only his brother Charles V., both king of Spain and since 1519 head of the Holy Roman Empire, but also the most successful finance house of that time, the bank of Fuggers.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA II.

(doplňková)

1. Vévoda Albrecht III. Mnichovský odmítá českou korunu.

Malba Johanna Georga Hiltenspergera,
okolo roku 1825.

Cyklus historických maleb pro arkády v mnichovské Hofgarten.

2. Náhrobek Anežky Bernauerové v dolnobavorském Straubingu, Štrubině.

Vznikl krátce po Anežčině smrti r. 1435.

Vzhledem k tomu, že náhrobek byl (z červeného mramoru) vytesán záhy po Anežčině odsouzení a popravě, předpokládá se, že zachycuje poměrně věrně Anežčinu podobu.

Náhrobek se nalézá v Agnes-Bernauer-Kapelle na svatopetrském hřbitově; financoval jej tchán a soudce Anežčin v jedné osobě, Arnošt Mnichovský.

3. Nejčastěji publikovaná „podobizna“ Anežky Bernauerové.

Pochází z jejího rodného města Augsburgu neboli Augšpurku, vznikla ale zřejmě až několik desetiletí po Anežčině smrti.

4. Dolnobavorské město Straubing, Štrubina.

Vévodský hrad, místo odsouzení Anežky Bernauerové k smrti a její a Albrechtovo sídlo v letech Albrechtova zdejšího místodržitelství.

Der Todt macht dem Neyd ein Ende.

Invidia hanc cogit viventium rodere famam,
Der Neyd mißspricht und selt Vötheel an
Ein gelehrten Rechtschaffnen Mann,

Sed post fata selet. commoriturque Viris.
Weil er noch Lebt.. Doch wann er stirbt,
Feltt auch der Neyd und mit verärbt.

5. Dolnobavorské město Straubing se smrtkou usmrcující Závist.

Město okolo roku 1630.

6. Fascinace fenoménem Anežka Bernauerová I.

Nahoře německý dramatik Friedrich Hebbel, autor zřejmě nejznámější divadelní hry o Anežce.

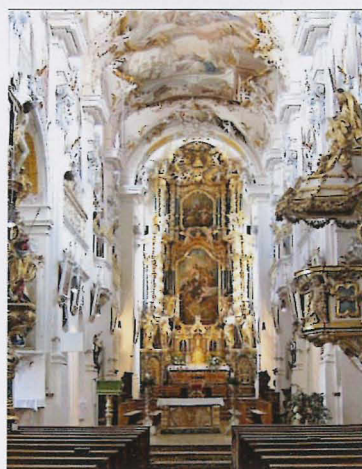
Dole snímek z prvních lidových her na straubinském hradě 1935, roce 500. výročí Anežčiny smrti.

7. Fascinace fenoménem Anežka Bernauerová II.

Záběry ze straubinských slavností Anežky Bernauerové, nahoře a uprostřed představitelé z roku 2003, dole vévodský pár přebírající roli pro rok 2007.

8. Dnešní vzhled kláštera Indersdorf, někdejší kanonie pod vedením Johanne Rothueta
(v této práci uváděného jako Johannes von Indersdorf).

Barokní úprava exteriéru pochází z období po třicetileté válce, rokokový interiér je z 18. století. Kanonie existovala 1120-1783 (od založení falckrabětem Ottou V. po rozpuštění kláštera z důvodu finančního bankrotu; později sídlo salesiánů, od r. 1856 dodnes klášter milosrdných sester svatého Vincenta z Pauly).

9. Pohled na bavorskou Svatou horu Andechs,

benediktýnský klášter založil vévoda Albrecht III. Mnichovský, jenž je zde i pohřben.

Dole pohled na klášter z roku 1602.

10. Tři podoby vévody Viléma IV. Bavorského.

Oba hořejší obrazy namaloval Barthel Beham (1502-1540);

dole umístěnou podobiznu Vilémovu potom Hans Wertinger (1465/70-1533)

11. Dvě podoby vévody Ludvíka X.

V obou případech se jedná o díla Barthela Behama (1502-1540).

Zcela dole Ludvíkova landshutská rezidence (tzv. italská stavba z let 1537-1543).

12. Leonhard von Eck (1480-1550)

na obraze Barthela Behama.

13. Dva bavorští Eckové 15. století:

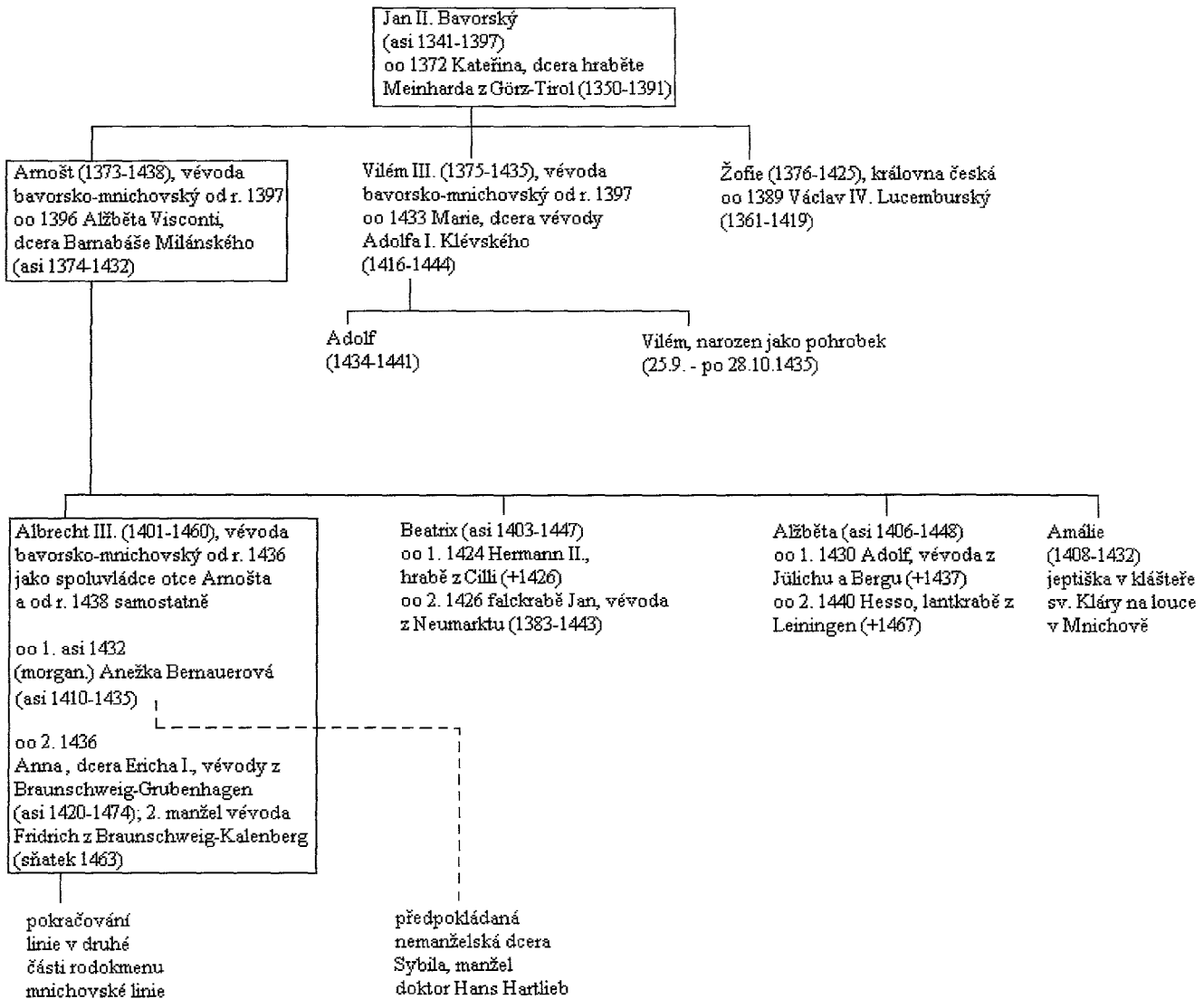
Politik Leonhard von Eck (1480-1550)

a

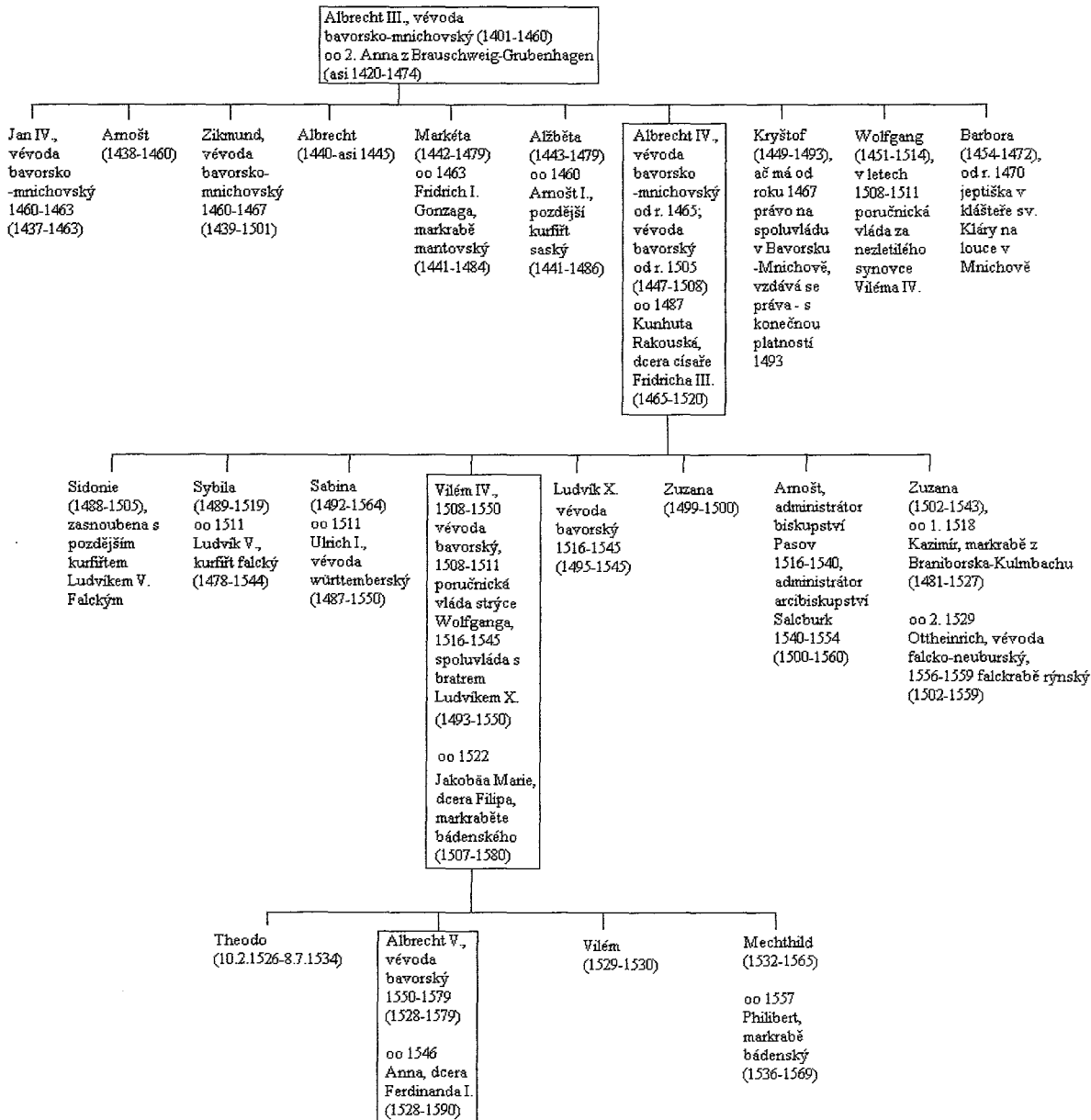
teolog Johannes Eck (1486-1543).

GENEALOGICKÁ PŘÍLOHA

MNICHOVSKÁ LINIE V PRVNÍ POLOVINĚ 15. STOLETÍ

MNICHOVSKÁ LINIE VE DRUHÉ POLOVINĚ 15. A PRVNÍ POLOVINĚ 16. STOLETÍ

**SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ
A
LITERATURY**

Seznam nejčastěji používaných zkratk:

AČ	Archiv český
ABHM	Abhandlungen der Philosophisch-Historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften, zde vždy jen München
ADB	Allgemeine Deutsche Biographie (čerpáno z elektronické podoby tohoto biografického slovníku: http://mdz1.bib-bvb.de/~ndb/index.html)
BBB	Bosls Bayerische Biographie
BBKL	Biographisch-bibliographische Kirchenlexikon (www.bautz.de/bbkl)
ČČN	Časopis Národního muzea
ČSČH/ČČH	Československý/Český časopis historický
HZ	Historische Zeitschrift
HJ	Historisches Jahrbuch
MHB	Mediaevalia Historica Bohemica
NDB	Neuere Deutsche Biographie
PHS	Právně historické studie
VL	Verfasserlexikon
ZBLG	Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte (http://mdz1.bib-bvb.de/cocoon/bavern/zblg/angebot/zblg)
ZHF	Zeitschrift für historische Forschung

Seznam použitých pramenů:

- Lenka BOBKOVÁ (ed.), *Výběr dokumentů k českým dějinám v období feudalismu I. Léta 1526-1546*, Ústí nad Labem 1982
- František DVORSKÝ (ed.), *Sněmy české od léta 1526 po naši dobu, Díl I. (1526-1545)*, Praha 1887
- Max Prokop von FREYBERG, *Aktenstücke über die Wahl Herzog Albrecht III. von Bayern zum Könige von Böhmen. Sammlung historischer Schriften und Urkunden, dritter Band*, Stuttgart, Tübingen 1830
- Eugen GEHR, *Die Fürstenlehren des Johannes von Indersdorf für Herzog Albrecht III. von Baiern-München (1436-1460) und seine Gemahlin Anna*, Amberg 1927
- Adrianus van HECK (ed.), *Enee Silvii Piccolominei postea Pii pp II De viris illustribus*, Vatikán 1991
- Alfons HUBER (ed.), *Agnes Bernauer im Spiegel der Quellen, Chronisten, Historiker und Literaten vom 15. bis zum 20. Jahrhundert. Ein Quellen- und Lesebuch*, Straubing 1999
- Franz von KRENNER (ed.), *Baierische Landtagsverhandlungen in den Jahren 1429 bis 1531*, München 1803-1805
- Georg LEIDINGER (ed.), *Veit Arnpeck, Sämtliche Chroniken*, München 1915
- Dana MARTÍNKOVÁ – Alena HADRAVOVÁ – Jiří MATL (ed.), *Enea Silvio, Historia bohémica – Historie česká*, Praha 1998
- František PALACKÝ, *Archiv český čili Staré písemné památky české a moravské z archívův domácích i cizích. Díl I.*, Praha 1840
- František PALACKÝ (ed.), *Archiv český čili Staré písemné památky české a moravské z archívův domácích i cizích. Díl III.*, Praha 1844
- Reinhard PAWIS (ed.), *Johann Hartliebs „Alexander“*, München 1991
- Hans RALL (ed.), *Wittelsbacher Hausverträge des späten Mittelalters. Die Haus- und staatsrechtlichen Urkunden der Wittelsbacher von 1310, 1329, 1392/93, 1410 und 1472*, München 1987
- Sigmund VON RIEZLER – Mathias LEXER, *Johannes Turmair's genannt Aventinus sämtliche Werke*, München 1881-1908
- Friedrich ROTH (ed.), *Des Ritters Hans Ebran von Wildenberg. Chronik der Fürsten aus Bayern*, München 1905
- Blažena RYNEŠOVÁ, *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka, Svazek II. (1438-1444)*, Praha 1932
- August SEDLÁČEK (ed.), *Zbytky register králův římských a českých z let 1361-1480*, Praha 1914
- Reinhold SPILLER, *Ulrich Fuertrer, Chronik von Bayern*, München 1909
- Rudolf URBÁNEK, *O volbě Jiřího z Poděbrad za krále českého*, Praha 1958

Seznam použité literatury:

- Klaus Frhr. von Adrian-Werbung, *Urkundenwesen, Kanzlein, Rat und Regierungssystem der Herzoge Johann II., Ernst und Wilhelm III. von Bayern-München*, Kallmünz 1971
- Adolph BACHMANN, *Geschichte Böhmens, Band 2 (bis 1826)*, Gotha 1905
- Susanne BÄUMLER (ed.), *Von Kaisers Gnaden: 500 Jahre Pfalz-Neuburg; Katalog zur bayerischen Landesausstellung 2005*, Augsburg 2005
- Laetitia BOEHM, *Das Haus Wittelsbach in den Niederlanden* in: ZBLG 44, 1981
- Evemarie CLEMENS, *Luxemburg-Böhmen, Wittelsbach-Bayern, Habsburg-Österreich und ihre genealogischen Mythen im Vergleich*, Trier 2001
- Petr ČORNEJ, *Pohaslý lesk majestátu v pohusitských Čechách*. in: Lenka BOBKOVÁ - Mlada HOLÁ, *Lesk královského majestátu*, Praha 2005
- Frank FÜRBEETH, *Johannes Hartlieb. Untersuchungen zu Leben und Werk*, Tübingen 1992
- Peter GAUWEILER, *Agnes Bernauer* in: Peter GAUWEILER a Christoph STÖLZL (ed.), *Bayerische Profile*, München, Berlin 1995
- Barbara GEBERT, *Die bayerische Primogeniturordnung von 1506*, München 2002
- Alois GERLICH, *Habsburg – Luxemburg – Wittelsbach im Kampf um die deutsche Königskrone. Studien zur Vorgeschichte des Königtums Ruprechts von der Pfalz*, Wiesbaden 1960
- Karina GRAF, *Kunigunde, Erzherzogin von Österreich und Herzogin von Bayern-München (1465-1520)*, Mannheim 2000
- Georg A. GUT, *Albrecht III., Herzog in Bayern - Gemahl der Agnes Bernauer. Das Leben der Herzogs und das Geschehen in München und Bayern*, München 1993
- Ermengard HLAWITSCHKA-ROTH, *Herzog Albrecht III. von Bayern München und die Gründung des Benediktinerklosters in Andechs*. in: Eduard HLAWITSCHKA – Ermengard HLAWITSCHKA-ROTH, *Andechser Anfänge*, St. Ottilien 2000
- Jörg K. HOENSCH, *Geschichte Böhmens. Von der slavischen Landnahme bis ins 20. Jahrhundert*, München 1987
- Vladimír HOLÝ, *Růst a rozklad rodového majetku Švihovských z Rýzmburka a pánů z Rožmitálu*. in: *Minulost Plzně a Plzeňska III.*, Plzeň 1960
- Josef JANÁČEK: *Volba nového krále*. in: Josef JANÁČEK, *Doba předbělohorská 1526-1547*, Kniha I., Díl I., Praha 1968
- Jiří JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice – Chronik der böhmisch-bayerischen Grenze, Díl I. (1400-1426)*, *Průvodce historií západních Čech 7*, Domažlice 2001
- Jiří JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice - Chronik der böhmisch-bayerischen Grenze, Díl II. (1427-1437)*, *Průvodce historií západních Čech 8*, Domažlice 2001
- Jiří JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice – Chronik der böhmisch-bayerischen Grenze, Díl III. (1437-1457)*. *Průvodce historií západních Čech 9*, Domažlice 2003
- Jiří JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice – Chronik der böhmisch-bayerischen Grenze, Díl IV. (1457-1479)*, *Průvodce historií západních Čech 10*, Domažlice 200

Jiří JÁNSKÝ, *Kronika česko-bavorské hranice – Chronik der böhmisch-bayerischen Grenze, Díl V. (1479-1506). Průvodce historií západních Čech 11*, Domažlice 2005

Josef KALOUSEK, *České státní právo*, Praha 1892

František KAVKA, *K otázce vzniku mnohonárodnostní habsburské monarchie r. 1526*, Čs. časopis historický (1954/II.), Praha 1954

Alfred KOHLER, *Antihabsburgische Politik in der Epoche Karls V.*, Göttingen 1982.

Alfred KOHLER, *Die innerdeutsche und die außerdeutsche Opposition gegen das politische System Karls V.* in: Heinrich LUTZ, *Das römisch-deutsche Reich im politischen System Karls V.*, München – Wien 1980

Andreas KRAUS (ed.), *Handbuch der bayerischen Geschichte, begründet von Max Spindler, Band 2: Das alte Bayern. Der Territorialstaat vom Ausgang des 12. Jahrhunderts bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts*, München 1988 (v textu práce jsou rozepisovány jednotlivé použité oddíly, zde se omezím na zanesení díla jako celku)

Milada KRAUSOVÁ, *Die böhmische Königskrone? - Nein, danke!* in: *Oberpfälzer Heimatspiegel*, Pressath 2003

Milada KRAUSOVÁ, *Husitské války v historickém povědomí obyvatel česko-bavorského pohraničí*, Domažlice 2000

Karl-Friedrich KRIEGER, *Bayerisch-pfälzische Unionsbestrebungen vom Hausvertrag von Pavia (1329) bis zur wittelsbachischen Hausunion vom Jahre 1724.* in: ZFH 4, 1977

Maximilian LANZINNER, *Fürst, Räte und Landstände. Die Entstehung der Zentralbehörden in Bayern 1511-1598*, Göttingen 1980

Heinz LIEBRICH, *Landherren und Landleute. Zur politischen Führungsschicht Baierns im Spätmittelalter*. München 1964

Týž, *Die gelehrten Räte. Staat und Juristen in Baiern in der Frühzeit der Rezeption.* In: ZBGL 27, 1964

Týž, *Klerus und Laienwelt in der Kanzlei der bayerischen Herzöge des 15. Jahrhunderts.* In: ZBLG 29, 1966

Gerda Maria LUCHA, *Kanzlei Schriftgut, Kanzlei, Rat und Regierungssystem unter Herzog Albrecht III. von Bayern-München, 1438-1460*, Frankfurt am Main 1993

Edelgard METZGER, *Leonhard von Eck: (1480-1550); Wegbereiter und Begründer des frühabsolutistischen Bayern*, München 1980

Erich MEUTHEN, *Nikolaus von Kues und die Wittelsbacher.* in: Pankraz FRIED – Walter ZIEGLER, *Festschrift für Andreas Kraus zum 60. Geburtstag*, Kallmünz 1982

Ruprecht MITTERMÜLLER, *Albrecht der Dritte, Herzog von München-Straubing (Jahresbericht über d. Studienanstalt in Metten f. 1866-67), I.-II.*, Landshut 1866-1867

Werner MÜLLER, *Bayern und Basel. Studien zu Herzogshaus, Kirche und Konzil (1431-1449)*, Frankfurt am Main 1996

František PALACKÝ, *Dějiny národa českého III.-VI.*, Praha 1968

Jaroslav PÁNEK, *Königswahl oder Königsannahme? (Thronwechsel im Königreich Böhmen an der Schwelle zur Neuzeit).* in: *Historica Series Nova* 3-4 (za roky 1996-1997), 1998

Götz Freiherr von PÖLNITZ, *Anton Fugger und die Römische Königswahl Ferdinands I.* in: ZBLG 16, 1952

- Götz Freiherr von PÖLNITZ, *Die Fugger*, Tübingen 1970
- Hans RALL, *Führer durch die Münchener Fürstengräfte. Wittelsbacher Lebensbilder von Kaiser Ludwig bis zur Gegenwart*, München s.d.
- Hans RALL – Marga RALL, *Die Wittelsbacher in Lebensbildern (Aktualisierte Taschenbuchausgabe)*, München 2005
- Hans RAMISCH, *Die spätgotische Tumba für Kaiser Ludwig den Bayern aus dem Jahre 1468, ein Werk des Münchner Bildhauers Hans Haldner*. in: Hans RAMISCH (ed.), *Das Grabmal Kaiser Ludwigs des Bayern in der Münchener Frauenkirche*, Regensburg 1997
- Helmut RANKL, *Staatshaushalt, Stände und „gemeiner Nutzen“ in Bayern 1500-1516*, München 1976
- Antonín REZEK, *Bayerns Action gegen Ferdinand I. vor seiner Krönung zum Könige von Böhmen*. in: *Zprávy o zasedání české společnosti nauk*, Praha 1876
- Antonín REZEK, *Geschichte der Regierung Ferdinands I. in Böhmen I., Ferdinands I. Wahl und Regierungsantritt*, Prag 1878.
- Antonín REZEK, *Zvolení a korunování Ferdinanda I.*, Praha 1877.
- Sigmund von RIEZLER, *Geschichte Baierns - Band 3 (1347-1508)*, Aalen 1964
- Sigmund von RIEZLER, *Geschichte Baierns - Band 4 (1508-1597)*, Aalen 1964
- August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého IX., Domažlicko a Klatovsko*, Praha 1996
- Werner SCHÄFER, *Agnes Bernauer und ihre Zeit*, München 1987
- Arthur SCHLEGEL, *Das Grabmal Ludwigs des Bayern in der Münchner Frauenkirche und Porträts der bayerischen Herzöge der Renaissance*. in: OA 93, 1971
- Alois SCHMIDT – Katharina WEIGAND (ed.), *Die Herrscher Bayerns*, München 2001
- Reinhard STAUBER, *Staat und Dynastie. Herzog Albrecht IV. und die Einheit des „Hauses Bayern“ um 1500*. in: ZBLG 60, München 1997
- Wilhelm STRÖMER, *Die innere Konsolidierung der wittelsbachischen Territorialstaaten in Bayern im 15. Jahrhundert*. in: Ferdinand SEIBT – Winfried EBERHARD, *Europa 1500. Integrationsprozesse im Widerstreit: Staaten, Regionen, Personenverbände, Christenheit*, Stuttgart 1986
- Wilhelm STÖRMER, *Die Wittelsbacher, Gründer und Wohltäter des Klosters*. in: Karl BOSL – Odilo LECHNER, OSB – Wolfgang SCHÜLE – Josef Othmar ZÖLLER (ed.), *Andechs. Der heilige Berg. Von der Frühzeit bis zur Gegenwart*, München 1993
- František ŠMAHEL, *Idea národa v husitských Čechách*, Praha 2000
- František ŠMAHEL, *Husitská revoluce I.-IV.*, Praha 1993
- Václav Vladivoj Tomek, *Dějepis města Prahy VI.*, Praha 1885
- Rudolf URBÁNEK, *České dějiny, dílu III. část 1., Věk poděbradský I.*, Praha 1915
- Rudolf URBÁNEK, *Kandidatura Viléma Saského na český trůn. (1458-59)*. in: *Dvě studie o době poděbradské*, Brno 1929
- Rudolf URBÁNEK, *Volba Jiřího z Poděbrad za krále českého*, Praha 1926
- Petr VOREL, *Nástup nové dynastie* in: Petr VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek VII.*, Praha, Litomyšl 2005
- Stefan WEINFURTER, *Die Einheit Bayerns. Zur Primogeniturordnung des Herzogs Albrecht IV.*

von 1506. in: Harald DICKERHOF, Heinz Hürten zum 60. Geburtstag, Frankfurt am Main – Bern – New York – Paris 1988

Walter ZIEGLER, *Die Bedeutung des Beinamen „reich“ der Landshuter Herzöge Heinrich, Ludwig und Georg.* in: Pankraz FRIED – Walter ZIEGLER (ed.), Festschrift für Andreas Kraus zum 60. Geburtstag, München 1982.

Walter ZIEGLER, *Studien zum Haushalt Bayerns in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts (1450-1500)*, München 1981